

T.C.
MUĞLA SITKI KOÇMAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

TÜRK ATASÖZLERİNDE ŞİDDET OLGUSU

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HAZIRLAYAN
CEVDET ÖNGAY
1641010009

DANIŞMAN
DR. ÖĞR. ÜYESİ ÜMRAL DEVECİ

TEMMUZ, 2019
MUĞLA

T.C.
MUĞLA SITKI KOÇMAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

TÜRK ATASÖZLERİNDE ŞİDDET OLGUSU

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HAZIRLAYAN
CEVDET ÖNGAY
1641010009

DANIŞMAN
DR. ÖĞR. ÜYESİ ÜMRAL DEVECİ

TEMMUZ, 2019
MUĞLA

T.C.
MUĞLA SITKI KOÇMAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

TÜRK ATASÖZLERİNDE ŞİDDET OLGUSU

Cevdet ÖNGAY
1641010009

Sosyal Bilimler Enstitüsünce
Tezli Yüksek Lisans
Diploması Verilmesi İçin Kabul Edilen Tez.

Tezin Enstitüye Verildiği Tarih : 31.07.2019
Tezin Sözlü Savunma Tarihi : 01.07.2019

Tez Danışmanı : Dr. Öğr. Üyesi Ümral DEVECİ
Jüri Üyesi : Dr. Öğr. Üyesi Baki Bora HANÇA
Jüri Üyesi : Dr. Öğr. Üyesi Gonca KUZAY DEMİR

Enstitü Müdürü : Prof. Dr. Tuncay ÖĞÜN

TEMMUZ, 2019
MUĞLA

TUTANAK

Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nün 29.05/2019. tarih ve 892/15. sayılı toplantısında oluşturulan jüri, Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği'nin 24/6 maddesine göre, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı **Tezli Yüksek Lisans Programı** öğrencisi Cevdet ÖNGAY'ın "Türk Atasözlerinde Şiddet Olgusu" adlı tezini incelemiş ve aday 01.07/2019 tarihinde saat 10.30 da jüri önünde tez savunmasına alınmıştır.

Adayın kişisel çalışmaya dayanan tezini savunmasından sonra 60 dakikalık süre içinde gerek tez konusu, gerekse tezin dayanağı olan anabilim dallarından sorulara verdiği cevaplar değerlendirilerek tezin kabul edildiğine **oybirliği** ile karar verildi.

Tez Danışmanı

Dr. Öğr. Üyesi Ümral DEVECİ

Üye

Dr. Öğr. Üyesi Baki Bora HANÇA

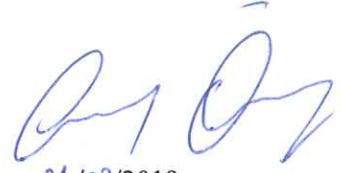
Üye

Dr. Öğr. Üyesi Gonca KUZAY DEMİR

YEMİN

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum “Türk Atasözlerinde Şiddet Olgusu” adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurulmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin Kaynakça’da gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanmış olduğumu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

31/07/2019

Cevdet ÖNGAY

YÜKSEKÖĞRETİM KURULU DOKÜMANTASYON MERKEZİ
TEZ VERİ GİRİŞ FORMU

YAZARIN

Soyadı : ÖNGAY

Adı : Cevdet

Referans No: 10188313

TEZİN ADI

Türkçe : Türk Atasözlerinde Şiddet Olgusu

Y. Dil : Fact of Violence In Turkish Proverbs

TEZİN TÜRÜ: Yüksek Lisans

X

Doktora

O

Sanatta Yeterlilik

O

TEZİN KABUL EDİLDİĞİ

Üniversite : Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi

Fakülte : -

Enstitü : Sosyal Bilimler Enstitüsü

Diğer Kuruluşlar : -

Tarih :

TEZ YAYINLANMIŞSA

Yayınlayan :

Basım Yeri :

Basım Tarihi :

ISBN :

TEZ YÖNETİCİSİNİN

Soyadı, Adı : DEVECİ Ümral

Ünvanı : Dr. Öğr. Üyesi

TEZİN YAZILDIĞI DİL: TÜRKÇE

TEZİN SAYFA SAYISI: 92

TEZİN KONUSU (KONULARI) :

1. Şiddet – Türk Atasözleri
2. Halk Edebiyatı – Halk Bilimi
3. Şiddet İçeren Atasözlerinin Sınıflandırılması

TÜRKÇE ANAHTAR KELİMELER :

1. Şiddet
2. Türk Atasözleri
3. Halk Bilimi
4. Şiddetin Sınıflandırılması

İNGİLİZCE ANAHTAR KELİMELER:

1. Violence
2. Turkish Proverbs
3. Folklore
4. Classification of Violence

1- Tezimden fotokopi yapılmasına izin vermiyorum	X
2- Tezimden dipnot gösterilmek şartıyla bir bölümünün fotokopisi alınabilir	O
3- Kaynak gösterilmek şartıyla tezimin tamamının fotokopisi alınabilir	O

Yazarın İmzası :

Tarih : ..31../07/2019..

ÖZET

Türk Atasözlerinde Şiddet Olgusu

Bu çalışmada atasözlerinin akılda kalıcı, ahenkli ve açık söylenişinden hareketle ve önemli bir kültür aktarıcısı olması sebebiyle Türk toplumunun geçmiş dönemlerden bu yana oluşmuş - oluşagelen şiddet algısı ortaya konulmaya çalışılmıştır. Şiddetin atasözlerinde nasıl tezahür ettiği, hangi şekillerde ortaya çıktığı ve Türk toplumunun şiddet algısı üzerinde durulmuştur. Çalışma esnasında kullanılan atasözleri, atasözleri hakkında başat kaynaklar arasında gösterilen Ömer Asım Aksoy'un "*Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü I*" adlı çalışmasından seçilmiştir. Şiddet içerdiği tespit edilen ve örneklem yoluyla seçilen 62 atasözü, çalışmanın amacı doğrultusunda incelenmiştir.

İnceleme aşamasında şiddet içeren atasözleri genel bir sınıflandırmaya tabi tutulmuştur. Seçilen atasözleri ilk olarak fiziksel şiddet, sözel/psikolojik şiddet, ekonomik şiddet ve cinsel şiddet olmak üzere dört ayrı grupta incelenmiştir. İnceleme esnasında Türk toplumunun şiddeti lehine bir durum olduğunda kullandığı, ders vermek ve eğitmek amacıyla meşrulaştırdığı, şiddetin -çoğu zaman- karşılıklılık ilişkisi içerisinde oluştuğu ve şiddetin liderlik, güç, kudret gibi olumlu yönleri sebebiyle kullanıldığı gözlemlenmiştir. İkinci bölümde şiddetin çok geniş bir konu olması ve her toplumun şiddeti algılayış ve anlamlandırma biçimlerinin farklı olması sebebiyle birinci bölümde yapılan sınıflandırmaya ek olarak şiddetin türü, şiddetin muhatabı ve şiddetin kişi üzerinde bıraktığı hasar dikkate alınarak üç farklı sınıflandırma daha yapılmış ve konunun daha iyi bir şekilde kavranıp anlaşılabilmesi sağlanmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Şiddet, Türk Atasözleri, Halk Bilimi, Şiddetin Sınıflandırılması.

ABSTRACT

Fact of Violence In Turkish Proverbs

In this study, what kind a perception has been formed about violence and the violence has been viewed from past days to present days because proverbs are catchy, harmonic and clear and also an important transmitter of the culture. How violence impressed proverbs, with which ways violence became a part of these proverbs and be dwelled on Turkish society's perception about violence. Proverbs have been used during this study selected in Ömer Asım AKSOY's study. Name of this study is Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü I which authorities are accepting this study is the one of the most important sources about proverbs. 62 proverbs have been examined for the purpose of this study which they've been selected with sampling path and they've been detected that they're including violence.

During the examination a general classification has been done for proverbs that contain violence. Selected proverbs have been examined in 4 different categories as physical violence, psychological/verbal violence, economical violence and sexual violence. Observations during the examination, violence has been used by Turkish society in a situation for its own favor, has been legitimized to teach and to educate, mostly has been occurred in reciprocity relationship and has been used because of the violence has some aspects like leadership, power and might. Additionally to general classification in the first part of this study, a few more different classifications has been done because violence is a large topic and every single society has different perceptions and descriptions about violence and the purpose of these new classifications is provide a better understanding about violence topic.

Keywords: Violence, Turkish Proverbs, Folklore, Classification of Violence.

ÖN SÖZ

Millet olmanın en önemli özelliklerinden birisi, içerisinde yaşadığın toplumdaki diğer bireylerle ortak birtakım paydalarının olmasıdır. Bu ortak paydaları oluşturan en önemli unsur, kültürdür. Kültür, kişilerin çevreye ve bir başkasına olan davranışları, dünya hakkındaki görüşleri, değer yargıları ve benzeri unsurlardan oluşmaktadır. Kültürün belkemiğini oluşturan en temel unsurlar ise dil, gelenek, görenek, örf ve yasalardır. Türk toplumunun gelenek, görenek, örf ve adetlerinin kaybolmadan gelecek nesillere taşınmasının en kolay yolunu kalıp ifadeler oluşturmuştur. Kişinin bu temel unsurları koruyup gelecek kuşaklara aktarmasını kolaylaştıran en önemli yapıtaşlarından birisi atasözleridir. İlk olarak sözlü kültür ortamında ortaya çıkan atasözleri, akılda kalıcılığı ve ahenkli söylenişi sayesinde en önemli kültür aktarıcılarında birisi olmuştur.

Tüm canlılar çevreden gelen saldırılara karşı tepki göstermek, bu saldırıları önlemek amacıyla bir savunma mekanizması geliştirmiştir. Bu savunma mekanizmalarında birisi de şiddettir. Şiddet arkaik devirlerde tanrının mutlak kudretini göstermek amacıyla kullandığı bir güçtür. İlkel olarak atfedilen insanlar deprem, sel, salgın hastalık, ölüm gibi olayların sebebini tanrıların kendilerine uyguladığı ceza ve şiddet olarak yorumlamışlardır. Şiddet olumsuz birçok özelliğinin yanı sıra güç, liderlik, saygınlık gibi birçok olumlu anlamı da içerisinde barındırmaktadır.

Bu çalışmada Türk toplumunun şiddet pratikleri, şiddeti algılayış biçimleri, atasözleri içerisinde şiddetin yeri ve atasözlerinin içerisindeki şiddet unsurları hakkında yorumlamalarda bulunulmuş ve ayrı ayrı birçok kez incelenen bu kavramlar birlikte ele alınmaya çalışılmıştır. Bu çalışma Ön Söz, Giriş, Birinci Bölüm, İkinci Bölüm, Sonuç, Kaynakça ve Dizin'den oluşmaktadır.

Giriş bölümü **Atasözleri ve Şiddet** adı altında bir ana başlıktan oluşmaktadır. Atasözleri adını taşıyan ilk başlıkta, tarihten günümüze atasözü kavramı hakkında bilgiler verilmiş, atasözünün yerine kullanılan diğer terimlerden bahsedilmiş ve atasözünün biçim ve kavram özelliklerine yer verilmiştir. Daha sonra atasözünün anlamı hakkında sözlük taramaları yapılmış; ayrıca atasözü hakkında araştırmacıların

yapmış olduğu tanımlamalara da yer verilmiştir. Bu tanımlamaların ışığında bir atasözü tanımı yapılmaya çalışılmıştır. Bir diğer alt başlıkta atasözünün tema ve konuları verilerek atasözünün dil ve kültürle ilişkisi ortaya konulmaya çalışılmıştır. Şiddet adını taşıyan ikinci başlıkta ise ilkel toplumların şiddeti nasıl yorumladığı, şiddete hangi değerleri atfettikleri üzerinde durulmuştur. Şiddet kelimesinin anlamı hakkında sözlük taramaları yapılmış; ayrıca araştırmaların şiddet hakkındaki görüş ve tanımlamalarına da yer verilmiştir. Bir diğer alt başlıkta ise şiddetin genel bir sınıflandırılması yapılmaya çalışılmıştır. Giriş bölümünde ortaya konulan bu bilgiler, konunun daha net bir şekilde anlaşılmasını sağlamak amacıyla seçilmiş kaynak bilgilerdir.

Atasözlerinin Şiddet Açısından İncelenmesi başlığını taşıyan birinci bölümde Ömer Asım Aksoy'un "*Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü I*" adlı eserinden nitelikli örneklem yoluyla seçilen 62 atasözü, şiddet içermesi bakımından incelenmiştir. Seçilen her atasözü anlamı ile birlikte verildikten sonra fiziksel, sözel/psikolojik, ekonomik ve cinsel şiddet olmak üzere dört farklı sınıflandırma içerisinde değerlendirilmiştir.

Şiddet İçeren Atasözlerinin Sınıflandırılması ana başlığını taşıyan ikinci bölümde şiddet içeren atasözleri sınıflandırılmaya çalışılmıştır. Şiddet çok genel bir kavram olması sebebiyle tek bir sınıflandırma içerisinde değerlendirilememektedir. Bu bölümde şiddet içeren atasözleri birkaç farklı sınıflandırmaya tabi tutulmuş ve konunun daha net bir şekilde kavranması sağlanmaya çalışılmıştır.

Sonuç bölümünde çalışmanın tüm aşamaları değerlendirilerek ortaya çıkan sonuçlar toparlanmış ve Türk atasözlerinden hareketle Türk toplumunun şiddet algısı ortaya konmaya çalışılmıştır.

Kaynakça bölümünde bu çalışmada yararlanılan eserlerin künyeleri alfabetik sıraya göre verilmiştir.

Dizin bölümünde seçilen atasözleri sayfa numaraları gözetilerek alfabetik sıraya göre verilmiştir.

Çalışma süresince bilgilerini paylaşarak vakit ayıran başta kardeşim Kutlu Murat ÖNGAY olmak üzere aileme; değerli ağabeyim Mehmet Arif FİLİZ ve eşine; bu çalışmayı ortaya koyma yetkinliğine gelmemi sağlayan değerli hocalarıma; en zor zamanlarımda yanımda olan, katkısı, güveni ve sonsuz sabrıyla bu çalışmayı bitirmemi sağlayan yol arkadaşım Damla TORUN'a; son olarak lisansüstü eğitimimde halk edebiyatını seçmemdeki en önemli etken olan, sonsuz bilgisi, bitmeyen enerjisi, ufuk açıcı görüşleriyle katkısını hiçbir zaman esirgemeyen danışman hocam Dr. Öğr. Üyesi Ümral DEVECİ'ye teşekkür ederim.

Muğla – 2019

Cevdet ÖNGAY

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ	I
İÇİNDEKİLER	IV
KISALTMALAR	VI

GİRİŞ

ATASÖZLERİ VE ŞİDDET.....	2
1. Atasözü	3
1.1. Tarihten Günümüze Atasözü Kavramı	3
1.2. Atasözlerinin Biçim ve Kavram Özellikleri	6
1.2.1. Biçim Özellikleri.....	6
1.2.2. Kavram Özellikleri.....	7
1.3. Araştırmacıların Yaptığı Atasözü Tanımları	9
1.4. Atasözlerinin Tema ve Konuları.....	10
1.5. Atasözlerinin Dil ve Kültür ile İlişkisi.....	12
2. Şiddet	13
2.1. İlkel Toplumlarda Şiddet	13
2.2. Şiddet Kavramı	14
2.3. Şiddetin Sınıflandırılması	16
2.3.1. Fiziksel Şiddet.....	17
2.3.2. Duygusal/Psikolojik Şiddet.....	17
2.3.3. Ekonomik Şiddet.....	18
2.3.4. Cinsel Şiddet	19

BİRİNCİ BÖLÜM

ŞİDDET İÇEREN ATASÖZLERİNİN İNCELENMESİ.....	21
--	----

İKİNCİ BÖLÜM

ŞİDDET İÇEREN ATASÖZLERİNİN SINIFLANDIRILMASI	67
1. Şiddet İçeren Atasözlerinin Türüne Göre Sınıflandırılması.....	67
1.1. Fiziksel Şiddet İçeren Atasözleri	68
1.2. Sözel/Psikolojik Şiddet İçeren Atasözleri.....	69
1.3. Ekonomik Şiddet İçeren Atasözleri	69
1.4. Cinsel Şiddet İçeren Atasözleri.....	70
1.5. Hem Fiziksel Şiddet Hem Sözel/Psikolojik Şiddet İçeren Atasözleri	70
1.6. Hem Fiziksel Şiddet Hem Ekonomik Şiddet İçeren Atasözleri.....	71
1.7. Hem Ekonomik Hem Sözel/Psikolojik Şiddet İçeren Atasözleri	72
2. Şiddet İçeren Atasözlerinin Muhataba Göre Sınıflandırılması	73
2.1. Şiddetin Kişinin Kendisine Dönük Olduğu Atasözleri.....	73
2.2. Kişinin Şiddeti Bir Başka Kişiye Uyguladığı Atasözleri.....	73
2.3. Kişinin Topluma veya Toplumun Kişiye Şiddet Uyguladığı Atasözleri.....	74
3. Şiddet İçeren Atasözlerinin Kişide Bırakmış Olduğu Hasara Göre Sınıflandırılması	75
3.1. Şiddetin Kişi Üzerinde Doğrudan/Görünür Hasar Bıraktığı Atasözleri	75
3.2. Şiddetin Kişi Üzerinde Dolaylı/Örtük Hasar Bıraktığı Atasözleri	76
3.3. Şiddetin Kişi Üzerinde Doğrudan/Görünür – Dolaylı/Örtük Hasar Bıraktığı Atasözleri	76
4. Halkın Yaşayışındaki Etkisi.....	79
SONUÇ	82
KAYNAKÇA	85
DİZİN	89

KISALTMALAR

Kısaltmalar	Açıklama
C.	Cilt
Çev.	Çeviren
Ed.	Editör
İHEB	İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi
MSKÜ	Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi
s.	Sayfa
TDK	Türk Dil Kurumu
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
vb.	ve benzeri
WHO	Dünya Sağlık Örgütü

GİRİŞ

ATASÖZLERİ VE ŞİDDET

Tüm canlılar, dışarıdan gelen tehlikelere karşı, yaşam alanlarını koruma veya ait oldukları toplulukta üstünlük kurma çabası sırasında saldırgan davranışlar gösterebilmektedirler. Saldırganlık bir diğer adıyla mütecevazlık, canlıların temel içgüdülerinden, dürtülerinden biridir. Belirli ölçüler içinde saldırganlık, yaşamı sürdürmek için gerekli olan davranışların kaynağı ve itici gücünü oluşturmaktadır (Köknel, 1996: 20). Yaşamsal ihtiyaçların dışında kendi türüne saldırma, yaralama, işkence gibi şiddet eylemleri uygulayan tek canlı insandır. Şiddet üzerine çalışan bilim adamları şiddetin kalıtım, davranış, genlerin karşılıklı etkileşimi, çevresel koşullar ve yaşamdaki deneyimlerle şekillendiği üzerinde durmaktadırlar (Yılmaz, 2001: 43). Şiddet kavramını ilk dile getiren düşünürlerden biri Herakleitos'tur. Herakleitos şiddeti evrenin bir parçası olarak görmekte ve doğal bir dürtü olarak karşılamaktadır (İnam, 2001: 46). Machiavelli ise (1469 – 1527) öğretilerinde şiddeti başarı sağlayan temel erdem durumuna getirmiş; yenilik yapmak isteyenlerin şiddete ve zora başvurabileceklerini yazmıştır (Köknel, 1996: 19). Yunanlar eski zamanlarda fiziksel şiddeti amaca götüren bir araç olarak kutsayan bir toplum olarak karşımıza çıkmaktadır. Tanrılar nezdinde şiddet, amacı elde etmek ve irade dayatmak için doğal bir araç olarak görülmekteydi (Han, 2016: 15). Tarih öncesi devirde insanlar şiddeti Tanrıların kendilerine verdiği ceza olarak görmüşlerdir. Sel, fırtına, deprem gibi doğal afetleri Tanrıların kendilerini cezalandırma şekli olarak yorumlamışlardır.

Atasözleri bir toplumun geçmişi, yaşayışı, önlemleri ve önerileri gibi birçok konuda günümüze ışık tutan, hacimce küçük, muhtevaca büyük kültür unsurlarıdır. Atasözlerinin sade, anlaşılır ve ahenkli yapısı, onun akılda kalıcı olmasını sağlayarak gelecek kuşaklara aktarılmasını kolaylaştırmıştır.

Her toplumun şiddet pratikleri, şiddeti algılayış biçimi, neyi şiddet olarak gördüğü neyi görmediği farklılık göstermektedir. Türk atasözlerine bakıldığında şiddet içeren birçok atasözü bulunmaktadır. Bu çalışmada Türk atasözlerinden hareketle Türk insanının ve toplumunun çocuğa, kadına, erkeğe ve çevresine karşı uyguladığı şiddet değerlendirilmektedir. Bu tür bir değerlendirme yapabilmek için atasözlerindeki

şiddet unsurları tek tek incelenmiş ve atasözleri belli bir sınıflandırmaya tabi tutulmuştur.

Bu çalışmada Ömer Asım Aksoy'un "*Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü I*" adlı çalışması kaynak kitap olarak seçilmiştir. Kaynak kitap olarak seçilmesindeki amaç, bu kitabın Türk atasözleri hakkında başat kaynaklar arasında gösterilmesidir. Sözlükteki 2667 atasözünden nitelikli örneklem oluşturacağı düşünülen 62 atasözü şiddet içermesi bakımından incelenmiştir. İncelenen atasözlerinden hareketle Türk toplumunun şiddet algısı ortaya konulmaya çalışılmıştır.

1. Atasözü

Bu başlık altında atasözünün tarihsel gelişim sürecine genel olarak bakıldıktan sonra, atasözünün araştırmacılar tarafından kabul gören biçim ve kavram özellikleri hakkında bilgiler verilecektir. Ayrıca araştırmacıların yapmış olduğu atasözü tanımları üzerinde durulacak ve bu tanımlamaların ışığında genel bir tanım verilmeye çalışılacaktır.

1.1. Tarihten Günümüze Atasözü Kavramı

Yeryüzündeki bütün milletlerin atalarında kalma, yol yöntem gösteren, öğüt veren sözleri vardır. Her atasözü toplumsal yaşantı içinde bireyin uyması beklenen bir genel kural veya bir düstur niteliğindedir. Bu nedenle de atasözleri, milletlerin karakterlerini, hayat karşısında tavır ve zihniyetini ifade eden özlü sözlerdir (Çobanoğlu, 2004: 1). Türk kültüründe atasözleri önemli bir yere sahiptir. Atasözleri topluma ışık tutmaları ve neredeyse her konu hakkında bir tecrübeyi ifa etmeleri bakımından başat kültür abideleridir. Oğuzname'de yer alan atasözü hakkındaki "Atasözü Kur'an'a girmez, yanınca yel yel yaruşur." (Atalar sözü Gur'ana girmez amma Gur'an yalınlayın yalışur) şeklindeki söz (Çobanoğlu, 2004: 4), atasözünün toplum nazarında doğruluğunun şüphe götürmediğini gösteren en önemli kaynak sözlerden biridir.

Atasözlerinin ilk olarak nasıl ve nerede ortaya çıktıkları hakkında kesin bir bilgi mevcut değildir. Atasözü tabirinin bilinen en eski örneği milattan önce 1000

yıllarında Mezopotamya'daki karşılaştırmalı olarak yazılmış olan Sümer-Akad ve Hitit-Akat atasözleridir (Çobanoğlu, 2004: 3). Aydın Oy, atasözünün kaynağı için Eski Yunanları işaret etmekte ve atasözünü Yedi Bilge'ye mal etmektedir (Oy, 1972: 9). Atasözleri dilin ortak bir anlaşma sistemi haline gelmesinden itibaren; kısaca insanlık tarihinin en erken çağlarından beri var olmalıdır (Çobanoğlu, 2004: 2). Türk atasözlerinin ilk örnekleri Köktürk Yazıtları'nda görülmektedir. Köktürk Yazıtları'nda bugün atasözü değerini kaybetmiş üç söz vardır. Köktürk Yazıtları'ndan sonra Divânu Lugâti't Türk (250-300 arası atasözü), Kutadgu Bilig (130 civarı atasözü) gibi eserler atasözlerinin bulunduğu ilk yazılı kaynaklar olarak dikkat çekmektedir (Alptekin, 2011: 310).

Farklı milletlerin “kanatlı söz”, “nasihat”, “cevherli söz”, “ibret verici söz”, “altın söz”, “dilgin gülzarı”, “halk mektebi”, “halk hikmeti”, “ruhun tabiri”, “aklin gözü” ve benzeri anlamlar içeren isimler verdiği bu tür, günümüz Türkiye Türkçesinde atasözü olarak karşılık bulmaktadır (Çobanoğlu, 2004: 3). Atasözü kelimesinin tarihsel süreçte farklı şekillerde kullanıldığı dikkati çekmektedir. Atasözü kelimesi için “Köktürk Abideleri'nde, Uygurlar'dan kalma eserlerde XI. asırda Karahanlılar devrinde Doğu Türk ilinde söz, haber, mesaj, nutuk, şöhret, şey manalarına gelen sa- fiilinden türemiş sab-sav kelimesi kullanılmıştır. Kaşgarlı Mahmud'un bu kelimeyi mektup, hikâye, tarihi hadise yanında, atalardan kalma öğütleri ifade maksadıyla tespit ettiği bilinmektedir. XI. asırda sav yanında klasik İslami Türk edebiyatının en değerli eserlerinden biri olan Kutadgu Bilig'de Yusuf Has Hacib, Arap ve belki de İran tesiri ile yazı dilinde mesel tabirini kullanır.” (Elçin, 2010: 623). Mesel, Kamûs-i Türki'de: “1. Bir kaide-i umûmîyeye numûne olmak üzere îrad olunan söz; 2. Ma'nâ-yı zâhirisinde kâsd olunmayub zımnen ve kinayeten diğeri bir şeye delalet itmek üzere îrad olunan söz” olarak geçmektedir (Sami, 1978: 1688). İslam Ansiklopedisi'nde “Belli bir kaynaktan çıkmış olmakla birlikte zamanla yaygınlaşarak halka mal olan anonim özdeyiş, atasözü (C. 29, 2004: 293) ve Ferit Devellioğlu'nun Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lûgati'nda “1. Örnek, benzer. Numûne; 2. Dokunaklı, mânâlı söz; 3. Terbiye ve ahlâka faydalı, yararlı olan hikâye” (Devellioğlu, 2010: 726) şeklinde tanımlanmıştır. Ayrıca mesel sözcüğünün yanı sıra “darb-ı mesel” ve onun çoğulu “durûb-ı emsâl” kelimeleri de atasözü kelimesine karşılık olarak kullanılan kelimelerdir. Osmanlı Devleti'nin

yıkılmasıyla birlikte Türkiye Cumhuriyeti kurulmuş ve bu dönemde dildeki Fars ve Arap etkisini azaltmak ve daha milli bir dil ortaya çıkarmak amacıyla dilde sadeleşme fikri ortaya atılmıştır. Bu dönemde sav ve mesel kelimelerinin yanında atasözü kelimesi de kullanılır olmuştur. Atasözü Ali Püsküllüoğlu'nun Türk Atasözleri Sözlüğü'nde "Ataların uzun denemelere, gözlemlere dayanan yargılarını, genel kural, bilgece düşünme ya da öğüt veren ve kalıplaşmış bir biçimi olan kamuca benimsenen kısa, özlü sözlerdir." tanımı yapılmıştır (Püsküllüoğlu, 1995: 7). TDK (Türk Dil Kurumu)'nin Türkçe Sözlük'ünde ise atasözü, "Uzun deneme ve gözlemlere dayanılarak söylenmiş ve halka mal olmuş, öğüt verici nitelikte söz: darbimesel." şeklinde tanımlanmıştır (TDK, 1998: 155).

Atasözü terimi Türk dili tarihi içerisinde birçok adla anılmış ve bu adlar bölgeden bölgeye, coğrafyadan coğrafyaya göre değişiklik göstermiştir. Aşağıda bulunan tablodaki bilgiler Şükrü Elçin'in "*Halk Edebiyatı'na Giriş*" (Elçin, 2010: 2) adlı eserinden yararlanılarak hazırlanmıştır.

Terim	Kullanıldığı Yer, Ağız, Lehçe, Eser
Atasözü, Atalarsözü	Türkiye, Azerbaycan, Tataristan, Türkmenistan
Deme, Demece, Deyiştey, Oranlama, Eskiler Sözü, Eski Söz	Anadolu Ağızları
Makal, Nakıl	İran, Afganistan Türkmenleri, Başkurt, Kazak, Kırgız, Özbek, Tatar, Uygur Türkleri
Aytım	Başkurdistan, Türkmenistan
Samah	Çuvaşlar
Metal	Tatar, Uygur Türkleri
Nakıl	Kazakistan
Takpak	Sagaylar

Xohonno	Yakutlar
Takmak	Tobollar
Ülgercomak	Tuvalar
Sav	DLT, Kudatgu Bilig

Sonuç olarak atasözü kavramı İslamiyet'ten önceki devirlerde sa- fiilinden türeyen sav-sab kelimeleriyle kullanılırken, İslamiyet'e geçişle birlikte Arapça ve Acemce etkisiyle mesel, darb-ı mesel, durûb-ı emsâl kelimeleriyle Türk toplumunda kullanılmıştır. Cumhuriyet döneminde sav, mesel gibi kelimelerin yanında atasözü/ata sözü, atalarsözü/atalar sözü, atasözleri/ata sözleri, atalarsözleri/atalar sözleri şeklinde, birleşik veya ayrı olarak farklı varyantlarda kullanılmıştır.

1.2. Atasözlerinin Biçim ve Kavram Özellikleri

Bu bölümde atasözlerinde biçim ve kavram özellikleri¹ Ömer Asım Aksoy'un "*Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü I*"deki bilgiler ışığında aktarılacaktır.

1.2.1. Biçim Özellikleri

Ömer Asım Aksoy Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü I adlı çalışmasında biçim özelliklerini şu şekilde sınıflandırmış ve örneklendirmiştir:

1. Atasözleri kalıplaşmış (klişe durumuna gelmiş) sözlerdir. Her atasözü, belirli bir kalıp içinde, belli sözcüklerle söylenmiş olan donmuş biçimdir.

"Derdini saklayan derman bulamaz." Atasözünde "derman" yerine "ilaç" kelimesi kullanılamaz.

¹ Atasözlerinde biçim ve kavram özellikleri hakkında daha fazla bilgi sahibi olmak için bkz. Akgöl, Ahmet, (2016), Atasözlerinde Mizahın İşlevi, (yayımlanmamış yüksek lisans tezi), Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi.

“Çalma elin kapısını, çalarlar kapını.” sözü de sözcüklerin sırası değiştirilerek, “Elin kapısını çalma, kapını çalarlar.” biçiminde söylenemez.

2. Atasözleri kısa ve özündür. Az sözcükle çok şey anlatır.

“Alet işler, el övünür.”

“Taşıma su ile değirmen dönmez.”

3. Atasözlerinin çoğu bir, iki cümledir. Daha uzun olanları azdır.

“Vakit nakittir.”

“Yerin kulağı var.”

4. Tümcelerde en çok geniş zaman kipi, kimi vakit (öğüt olan atasözlerinde) emir kipi kullanılmıştır. Başka kiplerle kullanılmış atasözleri daha azdır. Bunlarda da fiili söylenmemiş olanlarda da ya geniş zaman ya emir anlamı vardır.

“Bana dokunmayan yılan bin yaşasın.”

“Aş tuz ile, tuz oran ile...” (Aksoy, 2018: 16-17).

Atasözlerinin biçim özellikleri hakkında başat kaynağımız olan Ömer Asım Aksoy’un “Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü I” adlı eserindeki biçim özellikleri hakkındaki bölüm, tüm atasözlerini kapsayan ve araştırmacılar tarafından kabul gören bir görüştür.

1.2.2. Kavram Özellikleri

Her atasözünün oluşumunda bir genel kural ve ilke vardır. Bu genel kural ve ilkeler atasözünün kavranılmasını ve anlaşılmasını kolaylaştıran başlıca etkenlerdir. Bu başlık altında Ömer Asım Aksoy’un kavram özellikleri hakkındaki görüşlerine yer verilecektir. Ömer Asım Aksoy, kavram özelliklerini şu şekilde sınıflandırmış ve örneklendirmiştir:

1. Sosyal olayların nasıl olageldiklerini ve -uzun bir gözlem ve deneme sonucu olarak- yansızca bildiren atasözleri vardır.

“Minareyi çalan kılıfını hazırlar.”

“Sütten ağzı yanan yoğurdu üfleyerek yer.”

2. Doğa olaylarının nasıl olageldiklerini –uzun bir gözlem sonucu olarak- belirten atasözleri vardır.

“Mart kapıdan baktırır kazma kürek yaktırır.”

“Zemheride kar yağmadan kan yağmasa iyi.”

3. Toplumsal olayların nasıl olageldiklerini uzun bir gözlem ve deneme sonucu olarak bildirirken bundan ders almamızı (açıkça söylemeyip dolayısıyla) hatırlatan atasözleri vardır.

“Öfkeyle kalkan zararlar oturur.”

“Sona kalan dona kalır.”

4. Denemelere ya da mantığa dayanarak doğrudan doğruya ahlak dersi ve öğüt veren atasözleri vardır.

“Bugünkü işini yarına bırakma.”

“Ayağını yorganına göre uzat.”

5. Birtakım gerçekler, felsefeler; bilgece düşünceler bildirerek (dolayısıyla) yol gösteren atasözleri vardır.

“Korkunun ecele faydası yok.”

“Taşıma su ile değirmen dönmez.”

6. Töre ve gelenekleri bildiren atasözleri vardır.

“Bir fincan kahvenin kırk yıl hatırı var.”

“Kızını dövmeyen dizini döver.”

7. Kimi inanışları bildiren atasözleri vardır.

“Akacak kan damarda durmaz.”

“Ananın bahtı kızına...” (Aksoy, 2018: 17-19).

1.3. Araştırmacıların Yaptığı Atasözü Tanımları

Atasözü bulunmayan bir millet yoktur. Bu sebeple tüm milletler kendi içlerinde bir atasözü tanımlı yapmışlardır. Bu çalışmada Türk atasözleri hakkında yapılan önemli tanımlamalar ortaya konulacak ve bunlardan hareketle bir atasözü tanımlı yapılmaya çalışılacaktır.

Atasözleri hakkında yapılan ilk tanımlamalardan biri Şinâsî'nin Durûb-ı Emsâl-i Osmaniyye'sinde geçen, "Durûb-ı emsâl ki hikmetü'l-âvâmdır, lisanından sâdır olduğu milletin mâhiyet-i efkârına delâlet eder." (Tuğluk, 2012: 1) sözüdür. Şinasi burada atasözünün "halk felsefesi, halkın dilinden düşmüş fikirler bütünü" olduğunu ifade eder. Ömer Faruk Akün atasözünü "Ataların biz torunlarına bıraktığı hayat tecrübeleri, billurlaşmış öğütler" olarak tanımlamıştır ve atasözünün az sözle çok şey anlatan yapısına dikkat çekmiştir. Önemli dilbilimcilerinden olan Doğan Aksan da atasözü hakkında bir tanım yapmış ve atasözlerini "bir toplumun bilgeliğini, deneyimlerini, dünya görüşünü ve anlatım gücünü yansıtan, yüzyıllarca yaşayabilen, hiç değişmeden kuşaktan kuşağa aktarılabildiği gibi değişikliklere uğrayıp kaybolabilen sözler" olarak açıklamıştır (Aksan, 1996: 33). Başat kaynağımız olan "Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü I"de Ömer Asım Aksoy atasözlerini "Atalarımızın, uzun denemelere dayanan yargılarını genel kural, bilgece düşünce ya da öğüt olarak düsturlaştırılan ve kalıplaşmış şekilleri bulunan kamuca benimsenmiş öz sözler" (Aksoy, 2018: 27) olarak açıklamıştır. Aksoy burada atasözlerinin toplumun yapıtaşlarını barındırdığını ve atasözlerinin kalıpsallığını vurgulamıştır.

Bütün bu tanımlamaların ışığında, "Aynı dili konuşan insanların geçmişte yaşamış bireylerinden kalma, söyleyeni belli olmayan, hemen hemen her konu ve durum için, konu ve durumun kısa sürede kavranması bakımından açıklayıcı; konu ve durum için öğüt verici olduğundan yol gösterici; konu, durum ve olay için tecrübe edilmiş ve gerçekçi ibareler barındırması açısından öğretici; kısa, yalın ve anlaşılır bir biçimde söylenen ve geçirdiği tüm dönemlerde toplumda kabul görerek günümüze kadar gelmeyi başaran, günümüzde dahi geçerliliğini sürdürerek toplumu kucaklayıp kapsayan yargılar bütününe atasözü denir." şeklinde genel bir tanım yapılabilir.

1.4. Atasözlerinin Tema ve Konuları

Özkul Çobanoğlu “*Türk Dünyası Ortak Atasözleri Sözlüğü*” adlı çalışmasında atasözlerinin tema ve konularını² kısaca şu şekilde sıralamıştır:

Ulusal Değerler: Türk atasözlerinde olgun, fakat atıl olmayan faal bir anlayış etrafında hayata dair derin bir bilgeliğin ifadesi olan hakikatler ve öğütler dile gelmektedir. Bu hakikatler ve öğütler, tabiatla barışık bir zihni yapı ile beraber vatan sevgisini ön plana çıkaran bir dünya görüşünü de ortaya koymaktadır. Türk atasözlerine yansıyan ulusal değerlerimizin başında yiğitlik, mertlik, ağırbaşlılık, sabırlılık, konukseverlik yer almaktadır.

Sosyal Değerler: Atasözleri evrensel olarak içinde doğup icra edildikleri ve bir anlamda da şekillenip şekillendirdikleri toplumu ayakta tutan sosyal değerleri yansıtmaktadırlar. Türk atasözlerinin bir kısmının, Türk sosyal yaşantısını ve sosyal değerlerini yansıttıkları görülmektedir. Atasözlerimizde yansıtılan başlıca sosyal değerler aile (anne, baba, çocuk), akrabalık, komşuluk, arkadaşlık ve görgü kurallarıdır.

Sağlık ve Ölüm Konulu Atasözleri: Atasözlerinde ele alınan konulardan biri de sağlık ve ölümdür. Bu tarz atasözleri gençlik ve yaşlılığı sağlık bakımından ele almaktadır. Ölüm konulu atasözlerinde insan yaşamının ister kısa ister uzun olsun ölümün kaçınılmaz son olduğu üzerinde durulmaktadır. Bu tarz atasözleri, Türk insanın ölüm karşısındaki tutum ve durumunu ortaya koymasından önemlidir.

Ekonomik Konulu Atasözleri: Bu atasözlerinde Türk halkının düşünce ve tecrübeler yoluyla vardığı ilkelerin neler olduğu ifade edilmektedir. Türk sosyo – kültürel yapısında sözü edilen mesleklerin neler olduğu, alışveriş, para, borç, tutum – biriktirme – saklama, ortaklık, veresiye, mal - mülk edinme gibi konularda da geçmişten günümüze intikal eden tespit, görüş ve kanaatler ekonomik konulu atasözlerinde dile getirilmektedir.

Tarım ve Hayvancılıkla İlgili Atasözleri: Türk dünyasında sosyo – kültürel etkilerden dolayı son derece önemli bir ekonomik faaliyet alanı olan hayvancılık ve tarım, Türk

² Atasözlerinin tema ve konu özellikleri hakkında daha fazla bilgi almak için bakınız: (Çobanoğlu, 2004: 29 – 41).

insanının yüzyıllarca en önemli temel yaşam biçimi olmuştur. Keçi, koyun, tarla ile ilgili birçok atasözü ve deyim bulunmaktadır.

Tabiat ve Evren Konulu Atasözleri: Türk insanı yüzyıllar boyunca, yaşadığı hayatın sonucu olarak üzerinde yaşadığı tabiatı yakından tanımak istemiş, doğayı gözlemiş ve bu konudaki düşüncelerini atasözleriyle ifade etmiştir. Türk'ün yayıldığı ve yaşadığı coğrafyada dağlar, ovalar, akarsular, türlü nedenlerle ve ilişkiler kurularak atasözlerine girmiştir. Tabiatın koynunda ormanlarda toplayıcılıkla geçindikleri dönemden, atlı bozkır uygarlığını kurdukları döneme kadar, mitler ve destanlar devrinden günümüze kadar, Türk ulusunun hayatında su, ağaç, dağlar ve diğer unsurlarıyla tabiat ve evren daima vazgeçilmez temel düşünce konularını oluşturmuş ve varılan sonuçlar atasözleriyle ifade edilerek kuşaktan kuşağa aktarılmıştır.

İklim ve Takvimle İlgili Atasözleri: Yaşanılan coğrafyanın ve meydana getirilen hayat tarzının en önde gelen dayatmalarından olan iklimi tanıma ve buna bağlı bir takvim meydana getirme ile ilgili tespit ve yaratmalar Türk atasözlerinde kayıt altına alınmıştır. “Ulusun ulu günü”, “Mart dokuzu” veya “Nevruz” (Yenigün) dediği yılbaşıyla başlattığı, ister hayvancılıkla uğraşsın isterse tarımla, işlevsel gerekçelerle yılı, yaz ve kış olarak ikiye bölen ve bu takvime uygun bir yaşayışın ürünü olan Türk düşüncesi tespitlerini atasözlerinde görmek mümkündür.

Hayvanlarla İlgili Atasözleri: Atasözlerinde yaşanılan bölgelerde yakından tanınan ve kimisi yararlı kimisi zararlı olan hayvanlar da yer almaktadır. Atasözlerinde yer alan hayvanların büyük bir çoğunluğu Türk coğrafyasının canlılarıdır ve bunların ekseriyeti bozkır hayvanlarıdır. Tarih boyunca tamamen ve günümüzde de kısmen, avcı, çoban ve çiftçi olarak hayatını temin eden bir ulusun düşünce dünyasında da hayvanlarla ilgili pek çok atasözü söylenmiş olması, son derece doğal ve normaldir. Bunların başlıcaları, en başta at olmak üzere, ayı, eşek, katır, deve, koyun, keçi, öküz, inek, dana, kurt, köpek, tavşan, yılan, horoz, tavuk, kaz, ördek, karga, bülbül, leylek, akbaba, şahin, arslan, arı ve sivrisinek olarak sıralanabilir. Deniz hayvanlarından balık yalnızca genel ad olarak ve türleri pek anılmadan atasözlerinde yer almış ve yengeçle ilgili de bir iki atasözü söylenmiştir.

Zihin Terbiyesi ve Diğer Konular: Atasözleri ve deyimlerde halkın psikolojisi, mantığı, pedagojisi, hayat tarzı, çalışma faaliyeti, davranış normları kısaca dünya

görüşü ve felsefesi yansıtılmaktadır. Halk düşünce ve felsefesini ibret verici bir şekilde dile getiren, insanların konuşma esnasında isteklerine uygun olarak her an, her yerde kullandıkları atasözleri ve deyimlerde dikkatimizi her şeyden önce derin mana ve akıcılık çekmektedir (Çobanoğlu, 2004: 29 – 40).

1.5. Atasözlerinin Dil ve Kültür ile İlişkisi

Özkul Çobanoğlu dilin, insanoğlunun tabiat ile olan mücadelesinde ve sosyal, kültürel şekillenişinde, bireylerin tecrübesini diğerlerine ve bir kuşağın bilgi birikimini diğer kuşaklara muhafaza edip aktarmış olması nedeniyle, kültür ve uygarlığı meydana getiren en önemli araç olduğunu vurgulamıştır (Çobanoğlu, 2004: 2). Walter James Ong da “*Sözlü ve Yazılı Kültür*” adlı eserinde, “birincil sözlü kültür ortamı, insanın zihin yapısını şekillendiren en önemli etmenin ve düşüncelerini söze dökmede en önemli unsurun kalıp ifadeler olduğunu belirtmiştir” (Ong, 2010: 49).

Kültür, kişilerin davranışları hakkında bize bilgi veren ve bu davranışlarda yansımaları bulan soyut görüşler, değerler ve dünyaya dönük algılardan oluşur (Haviland, 2008: 102). Aliye Çınar, “*Değerler Felsefesi ve Psikolojisi*” adlı eserinde kültürü oluşturan alt parçalardan bahseder ve bu alt parçaların değerler, dil, efsane, gelenek-görenekler, örfler, yasalar, beceriye dayalı yapıp etmeler, sanat ürünleri olduğunu söyler (Çınar, 2013: 202-203). Millet olmanın en önemli özelliği, bireyin içinde yaşadığı toplumdaki diğer bireylerle ortak birtakım yönlerinin bulunmasıdır. Bu ortak yönlerin oluşmasını sağlayan en önemli olgu da kültürdür. Kültür milletlerin geçmişinde tanık olduğu, yaşadığı, tecrübe ettiği maddi–manevi değerlerin tamamından oluşmaktadır. Türk toplumu uzun gözlem ve tecrübelerinden faydalı ve anlaşılır davranışlar üretmiş ve bu davranışları muhafaza ederek gelecek kuşaklara aktarmıştır.

Bir milletin kültür kodlarına sahip olma, atasözleri ve deyimler gibi sözlü kültür ürünlerinin yaygın kullanımı ile mümkündür. Atasözleri kalıp ifadeler şeklinde yaygın kullanımıyla ritüel bağdaşıklığı yitirmiş pek çok gelenek ve göreneği de yaşatmaya devam etmektedir (Kuzay Demir, 2016: 33). Atasözlerinin ilk olarak sözlü kültür ortamında ortaya çıktığı ve ilk çağlardan beri var olduğu

düşünülmektedir. Atasözleri, dilin işlevselliğini kullanarak geçmişte yaşamış insanların tecrübelerini, bilgilerini, olaylar karşısındaki tavır ve davranışlarını kısa, yalın, anlaşılır, ahenkli şekilde bir diğerine ve gelecek kuşaklara aktarmaktadır. Bu aktarma işlemini yaparken kalıp ifadeler seçilmiştir. Bunun sebebi akılda kalıcılığı sağlamak ve unutulmayı önlemektir. Kültür, kısaca bir toplumun maddi-manevi değerlerinin toplamıdır. Atasözleri, bir toplumun maddi-manevi değerlerini içinde barındırması ve kalıp ifadeler seçtiğinden akılda kalıcı olması sebebiyle önemli bir kültür aktarıcısıdır.

2. Şiddet

Bu bölümde şiddet kavramı hakkında bilgiler verilecek ve bu kavram hakkında genel bir sınıflandırma yapılacaktır.

2.1. İlkel Topumlarda Şiddet

Bütün canlılar yaşamını idame ettirebilmek için çevreden gelen, saldırı olarak nitelendirilebilecek her türlü etkiye karşı tepki göstermek zorundadır (Michaud, 1991: 105). Bazı antropologlar şiddetin içgüdülerden kaynaklandığını öne sürmüşler, bazı antropologlar ise şiddetin sorun çözmedeki etkisinden ötürü çevreden öğrenildiğini savunmuşlardır. Kabul gören görüş, şiddetin oluşmasında iki faktörün etkili olduğudur. Alman etolog Konrad Lorenz, kuşlar ve balıklar üzerine yaptığı araştırmalardan yola çıkarak insanın saldırgan bir tür olduğunu; saldırganlığın insan ilişkilerinin ayrılmaz bir parçası olarak kabul edilmesi gerektiğini savunmaktadır ve insan toplulukları arasındaki savaşların kökeninin de insanlardaki (aynı zamanda insan evriminin başarısının anahtarı da olan) saldırganlık eğilimine dayandırılabilirliğini öne sürmektedir (Zülal, 2001: 35).

Arkaik dönemlerde insanlar şiddeti kutsal tanrının mutlak gücünü kendine inanmayanlara göstermek için kullandığı gazap olarak düşünmüşlerdir (Michaud, 1991: 117). Arkaik dönemdeki insanlara göre doğal afet, hastalık, ölüm gibi olayların gerçekleşmesi bir dışsal etkiye bağlıdır. İlkel insanlar bu olayları, doğanın ve insanın tabii özelliklerinden kaynaklı olarak ele almamışlar; deprem, sel, tufan ve benzeri

doğal afetleri tanrıların kendilerini cezalandırma şekli olarak yorumlamışlardır. Bunun yanında insanlar, yırtıcı hayvanların gücü ve öldürücü etkisi sebebiyle bu canlılara da tanrısal özellik atfetmişlerdir (Han, 2016: 27). Şamanların kafalarına kartal tüyü takmaları, yırtıcı hayvanların postlarını giymeleri o hayvanların güçlerini içselleştirdiklerinin göstergesidir. Böylelikle kendilerine tanrısal özellik atfetmişlerdir. Arkaik dönemde insanlar, tanrıların ceza olarak gönderdiklerini düşündükleri doğal afetlerin şiddetini savuşturmak için bir karşı şiddet mekanizması oluşturmuşlardır. Doğal afet olduğunda veya salgın bir hastalık baş gösterdiğinde tanrıya bir kurban seçmişler ve bu kurban sayesinde şiddeti, cezayı savuşturmaya çalışmışlardır. Bunun izlerini Türk kültüründe günümüzde de görmek mümkündür. İnsanların ev, araba ve benzeri eşya aldıklarında kurban kesmelerinin sebebi, bu nesnelere başına bir musibetin gelmesini engellemektir. Seçilen kurban burada bir paratoner işlevi görmektedir.

Sonuç olarak ilkel toplumlar şiddetin tanrısal olduğuna hükmetmişler ve bu güce saygı göstermişlerdir. Arkaik kültürde şiddet, insanla tanrı arasındaki bağın asli kaynağını oluşturmuştur. Tanrıdan gelen bu şiddeti doğal yollarla önleyemeyen insanlar, tanrıya hediye olarak bir kurban sunmuşlardır. Kurban burada şiddeti önleyici bir görev üstlenmiş ve şiddeti başka nesnelere yönlendirmiştir.

2.2. Şiddet Kavramı

Her toplumun şiddet pratikleri, şiddeti anlamlandırma biçimleri ve şiddete bakış açıları farklıdır. Bu nedenle genel-geçer bir şiddet tanımı yapmak olası değildir. Şiddetle alakalı sözlük çalışmalarına bakıldığında birçok tanımla karşılaşmıştır. Ferit Devellioğlu Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügatı'nda şiddetin Arapça "şedd" kökünden geldiğini belirttikten sonra, şiddeti "sertlik, katılık, fazlalık, sıkılık, inandırma, sözle yola getirme yerine kaba kuvvet kullanma" anlamına geldiğini vurgulamıştır (Devellioğlu, 2010: 1163). Ali Püsküllüoğlu ise Türkçe Sözlük adlı eserinde şiddeti "1. Bir devininin, bir gücün, bir davranışın derecesi, yeğinlik, sertlik 2. Bir devinimden doğan güç. Örneğin: 'Rüzgârın şiddeti ağaçları devirdi.' 3. Yeğinlik. Örneğin: 'Sevgisinin şiddetiyle gerçeği göremez olmuştu.' 4. Karşıt tutumda, görüşte olanlara kaba kuvvet kullanma, sert davranma, sertlik."

olarak tanımlanmıştır (Püsküllüoğlu, 2003: 1258). Şiddet, psikoloji sözlüğünde, “1) Düşmanlık ve öfke duygularının kişilere veya nesnelere yönelik fiili, yıkıcı fiziksel zor yoluyla dile getirilmesi. 2. Bir uyarıcının veya algının nicel miktarı ya da davranışın, dürtünün veya duygunun gücü.” olarak tanımlanmıştır (Budak, 2003: 712). Şiddet Ahlak Terimleri Sözlüğü’nde ise, “1. Başkasına zarar verme, sancı çektirmek maksadıyla fiziki ve(ya) psikolojik olarak eziyet etme. 2. Bir fert veya grup tarafından diğer insanlara karşı fiziki güç kullanımı veya kullanma tehdidi. 3. Kuvvet tutkusu, kuvvete meclubiyet (tutkunluk), nefsanî duygular, ilkel dürtüler gibi sebeplerden ötürü kişilerin, başkaları üzerinde uyguladıkları kaba kuvvet.” şeklinde tanımlanmıştır (Seyyar, 2003: 388).

Birleşmiş Milletler’e bağlı Dünya Sağlık Örgütü (WHO) şiddeti yaşamın her alanında bulunan bir sağlık sorunu olarak ele almış ve şiddet hakkında şöyle bir tanımlama yapmıştır: “Fiziksel güç veya iktidarın kasıtlı bir tehdit veya gerçeklik biçiminde bir başkasına uygulanması sonucunda maruz kalan kişide yaralanma, ölüm ve psikolojik zarara yol açması ya da açma olasılığı bulunması.” (Polat, 2017: 16).

Şiddete hukuksal açıdan bakıldığında, “İnsanın, benzerlerine karşı giriştiği, onlarda önemli ya da önemsiz hasarlar veya yaralar oluşturan, saldırganlık ve hoyratlık ifade eden hareketlerdir” açıklamasında bulunmuşlardır (Polat, 2017: 16). Burada önemli olan şiddetin suç olarak değerlendirilebilir olmasıdır. Şiddetin hukuksal açıdan suç sayılabilmesi için doğrudan uygulanmış olması gereklidir. Bu şartlar sağlandığında ise şiddet ceza kapsamına girmektedir.

Araştırmacılar da şiddet hakkında bazı tanımlamalar yapmıştır. Seçil Büker ve Ayşe Eziler Kıran “*Reklamlarda Kadına Yönelik Şiddet*” adlı eserinde şiddeti “Görünür ya da örtük, dolaylı ya da dolaysız, fiziksel ya da duygusal, yasal ya da yasal olmayan, bireysel ya da toplu kötü davranma eylemi olarak açıklamışlar ve şiddetin bu sebeple her zaman iz bıraktığını vurgulamışlardır (Büker ve Eziler Kıran, 2004: 23). Bu tanımlamaya benzer bir tanımlama da David Riches’in tanımlamasıdır. Riches şiddeti, “küçültücü, gülünç duruma düşürücü, ruhsal açıdan zedeleyici eylemler bütünü” olarak açıklamaktadır (Riches, 1989: 35-36). David Riches ayrıca şiddetin uygulayıcı tarafından meşru, -kimi- tanıklar tarafından gayrimeşru zarar verme edimi olduğuna dikkati çekmektedir (Riches, 1989: 19). Bu duruma “Hacivat

Karagöz Neden Öldürüldü?’’ filmindeki idam sahnesi örnek gösterilebilir. Devlet, Hacivat ile Karagöz’ü, yöneticiler hakkındaki alaylı konuşmaları sebebiyle idam cezasına çarptırır. Hacivat-Karagöz öldürüldükten sonra halkın ‘‘hak ettiler’’ şeklindeki tavrı buradaki şiddeti meşru görenlere örnek olarak gösterilebilir. Oslo Uluslararası Barış Enstitüsü kurucusu sosyolog Johan Galtung, şiddetin farklı bir boyutu üzerinde durur ve şiddete maruz kalma riskinin de şiddet olduğunu ifade eder (Memiş, 2015: 177). Buna örnek vermek gerekirse daha önceki bir eyleminden dolayı dayak yiyen bir çocuğun, aynı eylemi tekrar gerçekleştirdiğinde yaşayacağı ‘‘dayak yiyeceğim korkusu’’ Galtung’a göre şiddettir. Şiddet hakkındaki en kapsamlı tanımlamalardan biri Yves Michaud’a aittir. Michaud, ‘‘Bir karşılıklı ilişkiler ortamında taraflardan biri veya birkaçı doğrudan veya dolaylı, toplu veya dağınık olarak, diğerlerinin bir veya birkaçının bedensel bütünlüğüne veya törel (ahlaki/moral/manevi) bütünlüğüne veya mallarına veya simgesel ve sembolik ve kültürel değerlerine; oranı ne olursa olsun zarar verecek şekilde davranırsa, orada şiddet vardır’’ (Michaud, 1991: 11) diyerek şiddetin çok yönlü olarak ortaya çıkabildiğini vurgulamaktadır.

Bu tanımlamalara ek olarak şiddete uygulayanın yanı sıra uygulananın perspektifinden de bakmak gerekmektedir. Şiddet uygulayıcısı, şiddet uyguladığını düşünmüyorsa dahi şiddet mağduru uygulanan eylemi, durumu veya davranışı şiddet olarak algılıyorsa orada şiddet bulunmaktadır. Örneğin, her gün çocuğuna ders çalışmasını telkin eden ebeveyn, çocuğunun iyi bir gelecek sahibi olmasını istemektedir. Yaptığı bu eylemde kötü bir niyet veyahut şiddet bulunmamaktadır; ancak çocuk her gün tekrarlanan bu eylemden rahatsızlık duyuyorsa orada şiddet baş gösteriyor demektir. Bu sebeple şiddete uygulananın perspektifinden de bakılmalı, kişinin uygulanan durumu, eylemi veya davranışı şiddet olarak algılamasının sebebi de göz ardı edilmemelidir.

2.3. Şiddetin Sınıflandırılması

Bu bölümde şiddetin hangi şekillerde ortaya çıktığı üzerinde durulacak, genel bir şiddet sınıflandırması yapılmaya çalışılacaktır.

2.3.1. Fiziksel Şiddet

Fiziksel şiddet, eşyaya, hayvana, doğaya ve insana karşı bireysel veya toplu şekilde uygulanabilen ve en hafifinden (hırpalamak, sarsmak vb.) en ağırına kadar (yaralamak, öldürmek vb.) fiziksel güç unsurlarını içerisinde barındıran şiddet türüdür. Fiziksel şiddet günlük hayatta en çok saptanan şiddet türüdür. Bunun sebebi fiziksel şiddetin görünür ve ölçülebilir niteliğinin daha belirgin olmasıdır.

Oğuz Polat, fiziksel şiddet hakkında aletsiz saldırılar (tokatlamak, tekmelemek, yumruklamak vb.) ve aletli saldırılar (kemer, sigara, bıçak, zehir, silah vb.) olmak üzere iki ayrı sınıflandırma yapmıştır. (Polat, 2017: 25). Fiziksel şiddet içinde üstünlük kurma, cezalandırma, itaat ettirme, safdışı bırakma, etkisiz hale getirme, gibi anlambilimlerini barındırır.

Artun Ünsal, başkalarına yönelik şiddet eylemlerinin dışında bir de insanın kendine yönelttiği şiddet eylemleri olduğunu söyleyerek buna intiharı, intihar teşebbüslerini ve kendi hatasıyla yol açtığı bir kaza yoluyla ölümü örnek gösterir (Ünsal, 1996: 31). Ancak intihar ve intihar teşebbüsleri, yüzeysel olarak bakıldığında fiziksel olarak kendine zarar verme gibi görünse de derinlemesine incelendiğinde psikolojik alt yapısının olduğu ve dışarıdan gelen uyarıcıların kişiyi bu yola sürüklediği anlaşılmaktadır. İntihar bu yönüyle daha çok psikolojik şiddet sınıfına girmektedir.

2.3.2. Duygusal/Psikolojik Şiddet

Duygusal/Psikolojik şiddet, şiddetin en karmaşık türüdür. Duygusal şiddette, fiziksel ve cinsel şiddette olduğu gibi somut fiziksel bulgular bulunmamaktadır. Bu şiddet türü insanı zihinsel, duygusal ve ruhsal açıdan zedeleyen söz, tavır ve davranışları içermektedir (Kurşun, 2016: 13). Bu şiddet türü tek başına bulunabileceği gibi diğer şiddet türleriyle birlikte de kullanılabilir. Cinsel ya da fiziksel saldırıya maruz kalan kişi aynı zamanda duygusal şiddete de maruz kalabilmektedir (Polat, 2017: 31).

Sözel şiddet duygusal şiddetin en çok uygulanan biçimlerinden biridir. Bu şiddet türü, sözün (hakaret, sövme, küçümseme vb.) uygulayan tarafından uygulanan üzerinde baskı, sindirme, caydırma, cezalandırma, kontrol altında tutma aracı olarak

kullanılmasıdır. Çoğu zaman doğrudan kullanılan bu şiddet türü, bazı zamanlarda örtük –hissettirmeden, alaycı bir tavırla- şekilde kullanılır. Sözel şiddet bağırma, hakaret etme, alay etme, küfür etme, aşağılama, küçük düşürme, iftira atma, kıyaslama, tehdit etme ve benzeri şekillerde karşımıza çıkmaktadır.

Bir diğer şiddet türü jest ve mimiklerle yapılan şiddettir. Bu şiddet türü, içinde fiziksel bir temas barındırmadığı için psikolojik/duygusal şiddet grubuna girmektedir. Misafirlikte yaramazlık yapan çocuğa annesinin gözlerini dikerek, sert bir şekilde bakması ya da hata yapan birine “ben sana gösteririm” anlamına gelecek şekilde kafa sallanması jest ve mimiklerle yapılan şiddete örnek gösterilebilir. İkisinde de bu tür jest ve mimiğe maruz kalan kişi, yanlış bir şey yaptığı düşüncesiyle çoğu zaman yapacağı eylemden uzaklaşmaktadır.

Duygusal/Psikolojik şiddetin en farklı tezahürlerinden biri olumluluk şiddetidir. Olumluluk şiddeti içinde hiçbir yasaklamayı barındırmamakla birlikte, bu şiddet türü olumlu, özgür, her şeye izin veren görünüşü sebebiyle de şiddet olarak algılanmamaktadır. Olumluluk şiddeti kendini aşırılık ve kitleleşme, ifrat, aşırı bolluk ve tüketim, aşırı üretim, aşırı birikim, aşırı iletişim ve aşırı haber kılığında göstermektedir (Han, 2016: 88). Bu şiddet türü modernleşen dünyada daha da yaygınlaşmaya başlamıştır. Her şeyi yapabilmenin özgürlüğü insanları doyuma ulaştırmakta ve insanın hayattan heyecan duymasını, zevk almasını engellemektedir. Her şeyi yapabilmenin olumlu yanı insanlarda bir ters etki yaratarak psikolojik buhrana yol açmaktadır. Olumlunun şiddeti kendini yoksunlukla değil doymuşlukla, icraatla değil bitkinlikle göstermektedir (Han, 2016: 78).

2.3.3. Ekonomik Şiddet

Ekonomik kaynakların ve paranın, kişi üzerinde bir yaptırım, tehdit ve kontrol aracı olarak sistematik bir şekilde kullanılmasına ekonomik şiddet denir (Deveci ve Öztürk, 2012: 3). Ekonomik şiddet, bir kişi veya topluluğun ekonomik her türlü varlığı üzerinde rızası dışında tasarruf edilmesi ya da hukuk dışı (kandırma, dolandırma, tehdit, hile vb.) yollarla maddi varlıkları üzerinde söz sahibi olunması olarak açıklanabilir.

Ekonomik şiddet toplumumuzda çalışanın parasını vermemek, başkalarının mallarına hile veya zorla el koymak, kişinin elindeki parayı alıkoymak, kadının çalışmasına izin vermemek, kadına mirastan mal vermemek ve benzeri şekillerde görülmektedir (Kurşun, 2016: 15).

Oslo Uluslararası Barış Enstitüsü kurucusu sosyolog Johan Galtung'a göre ekonomik kaynak ve varlıklardan yoksunluk temel insan hakları ihlalidir ve dolayısıyla da açıkça bir şiddet türüdür. İHEB'in (İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi) 23. maddesi herkesin çalışma, işini özgürce seçme, adil ve elverişli koşullarda çalışma ve işsizliğe karşı korunma hakkı olduğunu ifade eder. İnsan haklarını temel alan yaklaşım yoksulluğun da bir ekonomik şiddet örneği olarak kavramsallaştırılmasını sağlamaktadır (Memiş, 2015: 178).

2.3.4. Cinsel Şiddet

Cinsel şiddet, bir kişinin veya topluluğun bir kişi veya topluluğa karşı, doğrudan veya dolaylı olarak uyguladığı kaba, saldırgan, zorlayıcı, fiziksel ve zihinsel açıdan zedeleyici, ahlak dışı cinsel davranışları içinde barındırır. Cinsel şiddet psikolojik temelli bir şiddet türüdür. Bu şiddet türünde mağdurun cinselliğinden yararlanmanın yanında mağduru kontrol etme, utandırma, zayıf düşürme, yıldırma ve benzeri amaçlar da bulunmaktadır. Cinsel şiddeti uygulayan kişi, bu şiddeti hemcinsine veya karşı cinse uygulayabildiği gibi çocuğa karşı da uygulayabilmektedir.

Şiddet ve Sağlık Üzerine Dünya Raporu'nda cinsel şiddet, "Cinsel bir eylem gerçekleştirmeye, istemeye, cinsel sözler söylemeye, cinsel yaklaşım ve tekliflerde bulunmaya ya da kişiyi bir ticari amaçla cinsel olarak kullanmaya yönelik eylemlerin tümünü kapsamakta olup, kurbanın evinde ya da iş yerinde sınırlı kalmaksızın her türlü koşulda bir kişinin cinselliğine karşı dolaylı ya da direkt olarak ve zorlamayla yapılan cinsel eylemi içermektedir." şeklinde açıklanmaktadır (Polat, 2017: 26).

İncelememizin giriş bölümünde atasözleri ve şiddet konuları hakkında bilgiler verilmiştir. Atasözü başlığını taşıyan bölümde atasözlerinin geçmişten günümüze Türk coğrafyasında kullanımı ve şekillenışı, atasözünün biçim ve kavram özellikleri, atasözü hakkında sözlük taramaları, araştırmacıların yapmış olduğu atasözü tanımları, atasözünün kültür ve dil ile ilişkisi ortaya konmuştur. Şiddet başlığını

taşıyan bölümde ise şiddetin arkaik dönemlerde kullanımı, şiddet hakkında sözlük taramaları, araştırmacıların yapmış olduğu şiddet tanımları ve şiddetin fiziksel şiddet, sözel/psikolojik şiddet, ekonomik şiddet, cinsel şiddet olmak üzere dört farkı sınıflandırması verilmiştir. Bu bilgiler gelecek bölümlerde konunun daha iyi kavranmasını sağlayacak kaynak bilgilerdir.

BİRİNCİ BÖLÜM

ŞİDDET İÇEREN ATASÖZLERİNİN İNCELENMESİ

Bu bölümde Ömer Asım Aksoy'un Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü I adlı eserinden örneklem yoluyla seçilen 62 atasözü şiddet içermesi bakımından yukarıda açıklamış olduğumuz genel sınıflandırmaya göre incelenecektir.

1. “Aç elini kora sokar (s. 110).”

“Aç insan yiyeceğini sağlamak için kendisini tehlikeye atmaktan çekinmez (s. 110).”

1.1. Atasözünün Şiddet Açısından İncelenmesi

Açlık genel anlamda vücudun gereksinim duyduğu besini zamanında alamama durumudur. Açlık durumu, insanın zihinsel ve fiziksel olarak güç kaybetmesine, insan vücudundaki birçok sistemin etkili olarak çalışmamasına neden olmaktadır. Açlık durumunun devam etmesi insanda göz kararmasına, baygınlığa ve hatta ölüme sebep olabilmektedir. Kor, “İyice yanarak ateş durumuna gelmiş kömür veya odun parçası” demektir (TDK, 1998: 1362). Kor sözcüğü bu atasözünde mecazi anlamda kullanılmış olup atasözü, insanın zorunlu ihtiyaçlarını giderebilmek için canının yanmasını hiçe sayarak her türlü tehlikeye atılacağı anlamını taşımaktadır.

Bu atasözünde şiddete maruz kalan özne, ekonomik açıdan yetersiz bir kişiyi temsil etmektedir. Açlık şiddetin sebebi, elini kora sokması ise şiddetin sonucudur. Öznenin burada “elini kora sokması” kendisine karşı fiziksel şiddet göstermesi olarak yorumlanabilir. Sosyolog Johan Galtung, “Ekonomik kaynak ve varlıklardan yoksunluğun temel insan hakları ihlali” olduğunu belirtmiş ve yoksulluğun da bir ekonomik şiddet örneği olduğunu vurgulamıştır (Memiş, 2015: 177). Atasözünde “açın elini kora sokması” ekonomik kaynaklarının yetersizliğiyle paralel durumda olduğundan atasözü ekonomik şiddetle ilişkilendirilmektedir.

2. “Açık göte herkes tükürür (s. 111).”

“Utañ verici, iğrendirici davranışları herkes ayıplar, tiksinti ile karşılar (s. 111).”

2.1. Atasözünün Şiddet Açısından İncelenmesi

Atasözünde geçen “göt” kelimesi mahrem bir organı ifade etmektedir ve cinselliği ifade eden bu ve benzeri organlar ilkel toplumlardan bu yana giysilerle kapatılmaya çalışılmıştır. Kültürün gelişmesi, dini inançların etkisi ve ahlaki sistemin oturmasıyla birlikte insanlarda utanma, kıskanma gibi duygular da gelişme göstermiş ve giyinme, örtünme daha da kapsamlı hale gelmiştir. Bu atasözünde geçen “açık göt” tamlaması toplumun değer verdiği yargıların dışına çıkıldığına işaret etmektedir. “Tükürme eylemi” atasözü ve deyimlerde sıkça kullanılan bir kavramdır. Bu eylem bir kişiye karşı yapıldığında kişiyi küçültme, ayıplama, kınama ve hakaret etme gibi anlamlara karşılık gelmektedir. Ağzına tükürmek, içine tükürmek, tükürdüğünü yalamak gibi deyimler bunlardan birkaçıdır.

Bu atasözünde şiddet çift taraflıdır. “Açık göt” tamlaması toplum tarafından kalıplaşmış ahlaki normların dışına çıkıldığına işaret etmektedir. Michaud, “Bir toplumun törel-ahlaki değerlerine oranı ne olursa olsun zarar verecek bir şekilde davranılırsa orada şiddet vardır” der (Michaud, 1991: 11). Gelenek, görenek, töre gibi kavramlar bir toplumun benimsediği, kabul ettiği, uymak zorunda olduğu davranış kalıplarını, ilkelerini, kurallarını içerir. Bu kavramların bastırıcı, etkin, zorlayıcı yaptırım güçleri bulunmaktadır ve geleneksel kültürün egemen olduğu kırsal kesimde etkin ve yaygındır (Köknel, 2013: 35). Toplum “açık göt” ile ahlaki değerlerine zarar veren bu duruma “tükürme eylemi” ile karşılık vermektedir. Bu atasözünde “şiddete şiddetle karşılık verme” bulunmaktadır. Toplum, ahlaki değerlerine zarar verenleri (açık göt), ayıplayarak, kınayarak (tükürme eylemi) onlar üzerinde psikolojik bir şiddet uygulamaktadır.

3. “Aç kurt yavrusunu yer (s. 113).”

“Aç olan, karnını doyurmak için canavarlığın en korkuncunu yapar (s. 113).”

3.1. Atasözünün Şiddet Açısından İncelenmesi

Hayvanlar açlık durumlarında hayatta kalabilmek uğruna yavrularını bile gözden çıkarabilmektedirler; ancak bu atasözünün muhatabı insan olduğundan amaç insanda çarpıcı bir etki yaratmaktır. Ömer Faruk Akün ‘‘Atasözlerinin, muhatap üzerinde

kuvvetli psikolojik tesiri bulunmaktadır.” der (Akün, 2006: 116). Kullanılan kelimeler de buna uygun olarak seçilmiştir. Atasözünde “aç kurt” benzetmesi hazırlayıcı durumunda ve ekonomik açıdan yetersiz olan insanı temsil etmektedir. “Yavru yemek” atasözünün tamamlayıcısı durumunda ve kavga etmekten adam öldürmeye kadar gidebilecek fiziksel şiddeti ifade etmektedir. Atasözünde açlık şiddetin sebebi, yavru yemek şiddetin sonucu olarak ele alınmalıdır. Bu atasözünde şiddeti çözmek için şiddete başvurulmaktadır. “Aç kurt” benzetmesiyle ekonomik şiddet içerisinde olan özne, bu ekonomik şiddeti gidermek için “yavru yemek” benzetmesiyle bir başkasına fiziksel şiddet uygulamıştır. Sebep – sonuç ilişkisi bağlamında bakıldığında bu atasözü, fiziksel tabanlı ekonomik şiddet içeren bir atasözüdür.

4. “Adamın insanın kötüsü olmaz, meğer züğürt ola (s. 117).”

“Toplum içinde her kişinin bir değeri vardır. Değer verilmeyen kişiler züğürtlerdir (s. 117).”

4.1. Atasözünün Şiddet Açısından İncelenmesi

Züğürt; parasız, yoksul, meteliksiz kişiler için kullanılan bir ifadedir. Kötü, atasözünde değersiz, gereksiz ve benzeri anlamlarda kullanılmaktadır. Atasözü, insanları maddi durumuna göre iyi - kötü, değerli - değersiz, yararlı - yararsız şeklinde sınıflandırmaktadır.

Atasözünü anlambilimlerine ayırdığımızda “züğürt” maddi açıdan zayıf, yoksul insanı temsil etmektedir. Ekonomik açıdan yetersiz kişi, yoksulluğu temel alan yaklaşıma göre ekonomik şiddet içerisinde şeklinde yorumlanabilir. Toplumun insanları maddi durumuna göre sınıflandırması, dolaylı yoldan varıl - yoksul karşılaştırmasına sebep olmaktadır. Bu durum, “züğürt” olan kişinin kendini değersiz, işe yaramaz ve kötü hissetmesine sebep olmaktadır. Atasözünde geçen “meğer” bağlacı, kişinin, varıl - yoksul ayrımını sonradan fark ettiğini göstermekte ve sitem içermektedir. Atasözünde, toplumun -belki de istemeden- kişinin üstünde uyguladığı bu baskı ve küçümseme, kişiyi zihinsel olarak etkilemektedir. Kişinin fiziki bütünlüğünde dokunulmadan, zihinsel olarak etkilenmesi psikolojik şiddet olarak yorumlanabilir.

5. “Ağacı kurt insanı dert yer (s. 118).”

“Kurt, ağacı nasıl içinden yiyerek çürütürse dert ve üzüntü de insanı öylece hırpalır, yıpratır (s. 118).”

5.1. Atasözünün Şiddet Açısından İncelenmesi

Ağaç kurdu bir diğer adıyla tahta kurdu, ağaçtan yapılmış her türlü malzemeye saldıran zararlı bir böcektir. Bu böcek ağacın içinden beslenir ve ağacın dış yüzeyinde herhangi bir görünür hasar bırakmamaktadır. Dış yüzeyinde görünür bir hasar bırakmadığı için de vermiş olduğu zarar çok sonraları fark edilmektedir. Bu böceğin musallat olduğu ağaç, en ufak darbeye yıkılabilmektedir. Dert; üzüntü, hastalık, sorun, kaygı demektir (TDK, 1998: 564). İnsanoğlunun yaşamış olduğu bu sıkıntılar insanı strese sokmakta ve zihinsel olarak yıpratmaktadır. Zihinsel olarak yıpratılan bu dertler insanda fiziksel bir emare barındırmadığı için kolayca anlaşılmamaktadır.

Dert, psikolojik bir olgudur. Burada şiddetin uygulayıcısı derdi, sıkıntıyı sorun eden insanın kendisidir. Bu atasözü ağaç – insan, kurt – dert benzetmeleri üzerinden kurulmuş bir atasözüdür. Kurt nasıl ağaca içten zarar vermekteyse, dert de insana aynı şekilde içten (zihinsel) zarar vermekte; kurdun verdiği zarar dıştan nasıl belli olmuyorsa, derdin insan üzerinde bıraktığı hasar da dıştan belli olmamaktadır. Bu atasözünde derdi sorun eden özne, kendisine dönük psikolojik şiddet içerisindedir.

6. “Ağalık beylik vermekle, yiğitlik vurmakla(-dır) (s. 119).”

“Çevrede hatırı sayılır, sözü geçer bir adam olmak istersen, gereken yerlere bol para yardımında bulunacaksın; eş, dost uğruna bol para harcayacaksın. Yiğit diye tanınmak istersen, savaşta da barışta da vurucu, kırıcı olacaksın (s. 119).”

6.1. Atasözünün Şiddet Açısından İncelenmesi

Ün, kişinin iyi, üstün bir niteliğiyle herkesçe çok iyi bilinip tanınması durumudur (TDK, 1998: 2309). Hegel, her şeyin özünde bu tanınma kavgasının yattığını ve bunun da çatışma ve kavgadan geçtiğini belirtir (Michaud, 1991: 120). Atasözünde kişinin “ağa, bey” unvanını kazanabilmesi için malından, parasından vermesi, zenginliğini göstermesi; yiğit olarak anılmak, duyulmak isteyen kişinin ise kavgada

üstün gelmesi, başkalarını güç kullanarak savuşturması veya başkalarına karşı galip gelmesi gerekmektedir. Atasözünde bu durum eril bir dil kullanılarak beylik - yiğitlik kavramları üzerinden kurulmuştur.

Şiddet, iki taraftan birinin başkalarına karşı üstünlük sağladığı bir olgu olarak kabul edilmektedir. Atasözünde şiddet olarak yorumlanabilecek cümle “yiğitlik vurmakla” cümlesidir. Yiğit kelimesi güçlü, yürekli, kahraman gibi olumlu anlamları içerisinde barındırmaktadır. Atasözünde kişi, yiğit unvanıyla anılmak için ise fiziksel şiddet içeren hareketler sergilemelidir. Saldırgan ve zarar verebilir olmak güçlü olmak anlamına gelmekte ve bu da insanların güçlü olmanın kaynağını şiddette aramasına neden olmaktadır (Zülal, 2001: 38). Atasözünde yiğit olarak anılmak isteyen kişinin şiddete başvurması toplum tarafından güçlü ve saygın bir kişi olarak anılmak istemesinden ileri gelmektedir. Şiddet bireyde uyandırdığı tüm olumsuz duygulara rağmen, bireyi çeken bir özelliğe sahiptir; çünkü bireyin güç ve güçlü kavramlarıyla özdeşleşmemizi sağlamaktadır (Psychologie Heute, 1998: 6).

Türk toplumu gücü ve savaşçı olmayı erkeklik özelliği olarak görmekte ve yüceltmektedir. Erkek çocuklara oyuncak silah hediye edilmesi, bayramlarda asker elbisesi giydirilmesi, çocuğun iyi bir savaşçı/dövüşçü olması erdem olarak öğretilmektedir (Ergil, 2001: 41). Bu bağlamda bakıldığında özenilecek bir kavram olan yiğitlik kavramı, olumsuzluk içeren vurmak eylemiyle birlikte kullanılmaktadır. Yiğit ve vurmak (olumlu - olumsuz) kavramlarının birlikte kullanılması, dolaylı yoldan şiddetin övülmesine sebep olmaktadır. Sonuç olarak atasözü, şiddetin güzellemesinin yapıldığı, fiziksel şiddet içeren bir atasözü örneğini oluşturmaktadır.

7. “Ah alan onmaz (s. 124).”

“Zulmettiği, kötülük yaptığı için kendisine ilenilen kimse onmaz (s. 124).”

7.1. Atasözünün Şiddet Açısından İncelenmesi

Ah, kötülük eden bir kimseye karşı kötü dilekte bulunma, ilenme anlamındadır. Bu kavramın Türk kültüründe ve İslam dininde oldukça önemli bir yeri vardır. Ah eden, kötülük gördüğü kişi hakkında dilek ve isteklerini Allah’ın adaletine bırakarak ondan yardım ister. Ah eden kişinin duasının kabul edileceğine dair inanış, kötülük edenin

başına bir musibet geldiğinde onun Allah tarafından cezalandırıldığı inancını doğurmuştur.

Atasözünde “ah alan” şiddetin uygulayıcısı durumundadır ve ah almasının sebebi yaptığı bir kötülükten ileri gelmektedir. Bu sebeple atasözünde şiddet uygulayıcısına karşı ilahi tabanlı bir “ceza” şiddeti uygulandığı düşünülebilir. Ayrıca atasözü “Kötülük yaparsan Allah cezalandırır.” teması üzerinde dönmektedir ve kötülük yapma düşüncesinde olan kişiye karşı da bir uyarı niteliğindedir. Bu atasözünde kişi, Allah tarafından cezalandırılma korkusu yaşamakta ve bu korku kişi üzerinde inanca bağlı psikolojik bir baskı oluşturmaktadır. Kişinin yaşamış olduğu bu baskı veya korku, kendisine dönük psikolojik şiddet olarak yorumlanabilir.

8. “Alçacık eşeğe herkes biner (s. 134).”

“Güçsüz ve koruyucusuz kişiyi buyruk altına almak ve hırpalamak kolaydır (s. 134).”

8.1. Atasözünün Şiddet Açısından İncelenmesi

Eşek, genellikle kırsal kesimde, yük ve insan taşımacılığında kullanılan önemli bir hizmet hayvanıdır. Eşeğe mecazi anlamda niteliksiz, kaba, kötü, çirkin, anlayışsız, yeteneksiz, zayıf gibi birçok olumsuz anlam yüklenmiştir. Atasözünde alçacık sıfatı herkesin binerken zorlanmayacağı kadar alçak, yere yakın manasında kullanılmıştır.

Atasözünde “alçacık eşek” güçsüz, korumasız, yalnız ve sahipsiz kişiyi temsil etmektedir. “Herkes biner” ifadesi ise hırpalamak, dövmek, kullanmak, küçük görmek gibi anlamlara karşılık gelmektedir. Kullanılan “herkes” kelimesi, yardımlaşmayı seven Türk toplumunun genelini kapsamamaktadır. Atasözünde “herkes” kelimesinin kullanılış amacı kişinin sahipsiz oluşu sebebiyle uygulanan eylemi yapmanın kolaylığını vurgulamak amaçlıdır. Atasözünde güçsüz kişiye (eşek) karşı yapılan hırpalama, dövme (herkes biner) gibi eylemler fiziksel şiddet olarak yorumlanabilir. Ayrıca “herkes biner” ifadesi küçümseme, hor görme gibi anlamlara da karşılık geldiğinden bu eylemler kişi üzerinde uygulanan psikolojik şiddet olarak da ele alınabilir.

9. “Ana besler hurmayla, eloğlu karşılar yarmayla (s. 144).”

“Her anne çocuğunu büyük bir şefkat ve özenle nazlı olarak yetiştirir. Çocuk topluma karşısınca yaşamın ve çevresinin insafsızlıklarıyla karşılaşır (Yarma: Kalın kesilmiş odun.) (s. 145).

9.1. Atasözünün şiddet Açısından İncelenmesi

Anne ya da ana bir çocuğu doğuran ve bakımını üstlenen kadındır. Çocuğun gelişiminin başlangıcı ailede anne ile başlar. Geleneksel aile yapısında baba eve para getirmekten, anne ise ev işleri ve çocuğun bakımından sorumludur. Anne çocuğun hayata güçlü bir başlangıç yapmasını sağlayan, koruyan, çocuğuna karşı ilgi ve şefkat gösteren ailedeki ilk öğretmendir. Hurma, insan vücuduna yararlı vitaminleri barındırması ve vücudu zinde tutması açısından önemli bir besin kaynağıdır. Türk kültürüne de yerleşmiş olan bu meyve ramazan ayında sıklıkla tüketilmektedir. Bu atasözünde hurma, aile içindeki güzel ve iyi bakımı temsil etmektedir. Ömer Asım Aksoy kitabında yarma kelimesi için kalın kesilmiş odun tanımını yapmakta ve bu kelime atasözünde dış dünyanın zorluklarını, sıkıntılarını temsil etmektedir. Yarma aynı zamanda buğdaydan elde edilen bir çeşit bulgurdur ve Anadolu’da çoğu ailenin evinde bulunan kışlık bir besindir. Hurmanın tatlı oluğu, Türk coğrafyasında yetişmeyişi ve pahalı bir besin olması sebebiyle atasözünde hurma – yarma karşılaştırılması yapılmaktadır. Bu bağlamda bakıldığında atasözünde hurma kelimesi ile kişinin aile içerisinde iyi, güzel ve rahat bir hayat yaşadığı; yarma kelimesi ile ise kişinin dış dünyada bu rahatlığı bulamayacağı tasvir edilmeye çalışılmaktadır.

Bu atasözünde anne aileyi, eloğlu çevreyi temsil etmektedir. Atasözü iki cümleden oluşmuştur. Ana besler hurmayla cümlesi atasözünün hazırlayıcısı, eloğlu karşılar yarmayla cümlesi ise atasözünün tamamlayıcı cümlesidir. Ayrıca atasözünde ana - eloğlu, hurma – yarma tezatlığı bulunmaktadır. Burada şiddet uygulayıcısı eloğlu, yani dış dünyadır. Atasözünde dış dünyanın sıkıntıları, zorlukları, çocuğu psikolojik olarak yıpratacağı, aile yaşamındaki güzel günlerin artık uzak olacağı anlatılmak istenmektedir. Bu sebeple atasözü hem bir uyarı mahiyetindedir hem de psikolojik şiddet içermektedir.

10. “Ananın bastığı yavru (civciv) incinmez (ölmez) (s. 147).”

“Annenin acı sözü, dayağı çocuğuna ağır gelmez. Çünkü anne bunları onun iyiliği için yapar. Anne çocuğunu öyle korur ki, üzerine basması gerektiği zaman bile incitmeyecek biçimde basar. İncitse de çocuk bunu bildiğinden incinmemiş gibi davranır (s. 147).”

10.1. Atasözünün Şiddet Açısından İncelenmesi

Çocuk bir yandan bedensel olarak gelişip olgunlaşırken bir yandan da sosyalleşir. İçinde doğup büyüdüğü, yaşadığı toplumun dilini, gelenek ve göreneklerini, tutum ve davranışlarını, değerlerini benimseyerek toplumun bir üyesi durumuna gelir. Bireyin sosyalleşmesinde, kalıtımla getirdiği özellikler yanında başta aile olmak üzere doğal, ekonomik, kültürel ve benzeri çok sayıda çevresel etken rol oynamaktadır (Köknel, 2013: 28). Bir toplumda hangi davranışların şiddet olarak tanımlandığı, o toplumun kültürel yapısı ve insanların değer yargılarıyla ilgilidir. Türk toplumunda şiddet içeren davranışlar her ne kadar “istenmeyen davranışlar” olarak nitelendirilse de, geleneksel öğelerle şiddete başvurulduğunda ya da şiddet “doğruyu yanlış öğretmek” amacıyla kullanıldığında haklılık kazanmakta, meşrulaştırılmaktadır (Zülal, 2001: 36).

Türk aile ve eğitim sisteminde kulak çekme, dayak atma ve benzeri fiziksel şiddet içeren cezalar çocuğun terbiye edilmesinde ve eğitilmesinde geçmişte kullanılan önemli araçlardan bazılarıdır. Bu cezalar geçmişte çocukların hatalarının farkına varması ve bir daha yapmaması için kullanılmaktadır. Ancak modernleşen dünyada pedagojik gelişmelerin de etkisiyle fiziksel şiddet içeren cezaların çocuğun eğitimindeki rolü gitgide azalmıştır.

Toplumun çekirdeğini oluşturan ailede şiddete nasıl bakıldığının ve nasıl değerlendirildiğinin anlaşılması önem atfeden bir konudur. Bireylerin toplumlaşmalarında, kendi ayakları üzerinde durmak ve yurttaş bilincine sahip olabilmek için gereken becerileri öğrenmelerinde ailenin payı yadsınamaz ölçüdedir (Zülal, 2001: 36). Bilindiği üzere eğitim ilk başta ailede başlamaktadır. Bu atasözünün söylendiği zaman da göz önüne alındığında annenin çocuğunu terbiye etmek için şiddete başvurduğu görülmektedir. Anne, uyguladığı şiddetin iyi bir amaç taşıdığını düşünerek çocuğunun incinmediğini varsaymaktadır. “İncinmez”

kelimesinin kullanılması uyguladığı şiddeti yumuşatmak içindir. Bütün şiddet içeren hareketler kötüdür ve insan üzerinde daima iz bırakmaktadır. Ünsal Oskay, “şiddete tanıklık eden çocukların ve gençlerin psikolojide öğrenme ve taklit etme yoluyla, gördüklerini içselleştirme sonucunda, şiddeti günlük yaşamlarının ve davranışlarının bir parçası olarak kabul edeceğini” söylemektedir (Oskay, 2000: 369). Bu sebeple çocuk üstünde uygulanan şiddet belki de onun ileride çocukları üzerinde şiddet uygulamasına neden olacaktır. Çocuk, şiddeti bir bakıma aile içinde öğrenir ve bu ceza biçimi şiddete maruz kalan çocuğun kişiliğinin ve dünya görüşünün bir parçası olur (Büker ve Eziler Kıran, 2004: 35).

Bu atasözünde annenin çocuğu üstünde fiziksel ve psikolojik şiddet uyguladığı görülmektedir ve “şiddetin güzellemesi” yapılarak uygulanan bu şiddet yumuşatılmış ve örtbas edilmeye çalışılmıştır.

11. “Arık arınır, ad arınmaz (s. 151).”

“Madde pisliğini temizlemek kolaydır. Ama kirlenen ad ve namus temizlenemez (s. 151).”

11.1. Atasözünün Şiddet Açısından İncelenmesi

Arık ya da ark, içinden su akıtmak için toprak kazılarak yapılan açık oluk, hark, cetvel, kanal anlamındadır (TDK, 1998: 132). İnsan eliyle yapılan bu arıklar yağmur, rüzgâr gibi doğa olayları nedeniyle çöp, yaprak ve benzeri nesnelere dolabilmektedir. Bu nesnelere, su akışının yavaşlamasına veya durmasına sebep olduğu için zaman içinde temizlenmektedir. Bu atasözünde ad kelimesi herkesçe tanınmış ve işitilmiş olma durumu anlamında kullanılmıştır.

Bu atasözü iki cümleden oluşmaktadır ve “arık arınır” cümlesi atasözünün hazırlayıcı unsuru, “ad arınmaz” cümlesi ise tamamlayıcı unsurdur. Atasözünde maddi kirlilik (arık) - manevi kirlilik (ad) arasında mukayese yapılmış ve manevi kirliliğin temizlenmesinin daha zor olduğu üzerinde durulmuştur. Bir kişinin veya ailenin adının lekelenmesi için toplumun değer yargılarının dışına çıkması gerekmektedir. Toplumun değer yargılarının dışına çıkan kişi veya aile bu durumu düzeltse de toplum hafızasında bu durum eski haliyle hatırlanabilmektedir. Burada toplumun kişi

veya aileyi lekelenen ismiyle hatırlaması ya da anması o kişi veya aile üzerinde psikolojik şiddet olarak yorumlanabilir.

12. “Arı kızdıranı sokar (s. 151).”

“Kişi kendisini sinirlendirene saldırır; sonunda öleceğini bilse bile (Arının soktuktan sonra öldüğü söylenir.) (s. 151).”

12.1. Atasözünün Şiddet Açısından İncelenmesi

Arıların bir canlıyı sokması kendilerini savunmak için kullandıkları en son yöntemdir ve bu eylemi de hayati bir tehlike görmedikçe gerçekleştirmemektedirler.

Atasözlerinin çoğunda olduğu gibi bu atasözünde de anlatılmak istenen dolaylı yoldan alegorik bir şekilde okuyucuya aktarılmaya çalışılmıştır. Atasözünde şiddet şiddeti doğurmuştur ve şiddete şiddetle karşılık verme bulunmaktadır. Kızdırma eylemi şiddetin sebebidir ve sokma eylemi de şiddetin sonucudur. Çift taraflı olan bu şiddette “kızdırma eylemi”ni yapan kişiye A, “sokma eylemini” yapan kişiye B dersek, A (kızdırma eylemiyle) karşısındakinin öfkelenmesine, sinirlenmesine yol açarak ona psikolojik şiddet uygulamış; B (sokma eylemiyle) kendisine uygulanan psikolojik şiddeti tehdit görerek savunma içgüdüsüyle A’ya fiziksel şiddet uygulamıştır. Bu bağlamda bakıldığında atasözü psikolojik tabanlı fiziksel şiddet içeren atasözü örneğini oluşturmaktadır.

13. “Arpacıya borç eden ahırını tez satar (s. 153).”

“Borç para ile yürütülen iş, az zaman sonra yürütülemez olur (s.153).”

13.1. Atasözünün Şiddet Açısından İncelenmesi

Buğdaygillerden bir bitki olan arpanın taneleri, ekmek ve bira yapımında kullanılmakta, ayrıca hayvanlara yem olarak verilmektedir. Ahır, evcil büyükbaş hayvanların bakıldığı yer, hayvan damı anlamındadır (TDK, 1998: 136).

Atasözünde arpacı, borç alınan kişiyi; ahır sahibi, borç alan kişiyi; ahır, elindeki sermayeyi temsil etmektedir. Doğan Aksan, “Her dilde, o dili konuşan ulusun yaşamdan edindiği deneyimleri, vardığı yargıları, o ulusun bilgeliğini yansıtan

atasözleri bulunmaktadır.” der (Onan, 2011: 91). Bu atasözünde de yaşanan bir tecrübe izlenimi bulunmaktadır ve geneli ilgilendiren bir durum tümevarım yöntemiyle tek bir örnekten aktarılmıştır. Atasözü borç para ile yapılan işi devam ettirmenin zor olduğunu, kişinin borcunu ödeyebilmek için sermayesini (ahır) satmak zorunda kalacağı üzerinde durmaktadır. Atasözünde öznenin (ahır sahibi) arpacıya borçlanması ekonomik sıkıntı içinde olduğunu göstermektedir. Kişinin bu durumu düzeltmek için elindeki sermayeyi kullanması ekonomik açıdan daha da kötü duruma doğru evrilmesine ve yoksullaşmasına yol açmaktadır. Yoksulluğu temel alan yaklaşıma göre bu durum, maddi açıdan zayıflayan kişinin ekonomik şiddet içerisinde kaldığını göstermektedir.

14. “Arnavut’a sormuşlar ‘Cehenneme gider misin?’ diye, ‘Aylık kaç?’ demiş (Cehenneme kira var. –Paradan haber ver.) (s. 153).”

“Parayı güç kazanmakta olan kişi, bol para karşılığında, dayanılamayacak kadar ağır işleri yapmayı kabul eder (s. 153).”

14.1. Atasözünün Şiddet Açısından İncelenmesi

Cehennem, dini inanışlara göre kötülük yapanların öldükten sonra ceza görecekleri yer, tamu anlamındadır (TDK, 1998: 391). İslam dinine göre cehennem ahirette azap çekilen yerdir. Cehennem, semavi dinlerde ateşli bir yer olarak tasvir edilmektedir. Arnavut tipi, atasözünün bir varyantında parayı güç kazanan kişi olarak ele alınmıştır. Osmanlı İmparatorluğu’nda Türklerle Arnavutların iç içe yaşamaları kültürel etkileşime ve birbirlerinin anlatılarına girmelerine sebep olmuştur. Karagöz ve Orta Oyunu’nda bulunan Arnavut tipi buna örnektir.

Atasözünde cehennem, para kazanmanın zor ve zahmetli yolunu, Arnavut ise ekonomik açıdan yoksul kişiyi temsil etmektedir. Atasözünde şiddete maruz kalan özne (Arnavut), para kazanmanın zor ve zahmetli yolunu (cehennem) “Aylık kaç?” diyerek seçmektedir. Bu seçim, kişinin ekonomik açıdan yoksul olmasından kaynaklanmaktadır. Yoksulluğu ekonomik şiddet olarak ele alan yaklaşıma göre öznenin (Arnavut), ekonomik şiddet içerisinde olduğu söylenebilir.

15. “Arslan kükreirse atın ayağı tökezlenir (s. 154).”

“Güçlü kimsenin korkutucu sözleri, güçsüz kimseyi kıpırdayamaz duruma getirir (s. 154).”

15.1. Atasözünün Şiddet Açısından İncelenmesi

Arslan hem Dünya hem Türk mitolojisinde güç, kudret, cesaret, koruyuculuk gibi anlamlara karşılık gelmektedir. Ayrıca Türkçede mecazi anlamda bu kelime, gürbüz ve yiğit adam anlamında kullanılmaktadır (TDK, 1998: 142). Aslan gibi, aslan yürekli, aslan kesilmek gibi deyimler Türkçede sıklıkla kullanılmaktadır. Bu atasözünde anlatılmak istenen alegorik bir şekilde ortaya konmuştur. Aslan güçlü, kudretli insanı; at ise aslana nazaran güçsüz, zayıf insanı tasvir etmektedir. Aynı zamanda aslan vahşi bir hayvan olması sebebiyle doğayı, at ise evcilleştirilmiş olması sebebiyle kültürü simgelemektedir. Doğa ve kültür hep bir mücadele içerisinde ve bu mücadele atasözüne de yansımaktadır.

Sözel şiddet, söz ve hareketlerin düzenli bir şekilde korkutma, sindirme, cezalandırma aracı olarak kullanılmasıdır (Polat, 2017: 32). Atasözünde “Kükreme eylemi” bağırma, hakaret etme, tehdit etme, korkutma gibi anlamları içermektedir. Kükreme eyleminin sonucu tökezleme eylemidir. “Tökezleme eylemi” ise korkma, ürkme, sinme gibi anlamları içerisinde barındırmaktadır. Atasözüne bu bağlamda bakıldığında sözel şiddet uygulayıcısı özne (arслан), güçsüz kişi (at) üzerinde psikolojik şiddet uygulamaktadır.

16. “Avrat var ev yapar, avrat var ev yıkar (s. 166).”

“Ailede kadının rolü çok önemlidir. Öyle kadınlar vardır ki bir aileye düzen verir, mutluluk getirirler. Öyle kadınlar vardır ki ailenin düzenini, mutluluğunu bozarlar (s. 166).”

16.1. Atasözünün Şiddet Açısından İncelenmesi

Eski Türk toplumlarında kadın sosyal, ailevi, yönetsel ve hukuksal birçok alanda önemli bir yere sahiptir. Atlı göçebe kültürün etkili olduğu dönemde Türklerde kadın erkekle hem yönetim hem de hukuksal açıdan eşit statüde yer almıştır (Kaya, 2002: 50). Hakanın olmadığı zamanlarda kadının kurultaya başkanlık etmesi yönetimdeki

yerini göstermesi açısından önemlidir. Türk kadını mitlerde, destanlarda, halk hikâyelerinde, atasözleri ve deyimlerde sıklıkla baş karakter olarak karşımıza çıkmaktadır. Türk halk anlatılarında kadınlara iyi - kötü, güzel - çirkin, bilgili - bilgisiz, güçlü - güçsüz ve benzeri değerler verilmektedir.

Atasözünde iki farklı kadın tipinden bahsedilmektedir ve bu kadınlar belli özelliklerine göre mukayese edilmektedir. Atasözünde karşımıza çıkan bu durum, Dede Korkut hikâyelerinin “mukaddime” kısmında da karşımıza çıkmaktadır. Dede Korkut kitabında kadınlar, “Karılar dört dürlüdür. Birisi solduran sopdur. Birisi tolduran topdur. Birisi ivün tayağıdır. Birisi niçe söyler-isen bayağıdır.” (Ergin, 1989: 76) şeklinde iyi ve kötü özelliklerine göre sınıflandırılmaktadır.

Atasözünde birinci cümle olumluluk içeren bir cümledir. “Ev yapma” ifadesi evi yaşanılacak yere çevirme, mutlu bir aile anlamında kullanılmaktadır ve iyi huylu, becerikli, tutumlu, makbul bir kadın tasvir edilmektedir. İkinci cümle olumsuzluk içeren bir cümledir ve kötü huylu, geçimsiz, beceriksiz, savurgan bir kadın tasvir edilmektedir. Ev yapma ve ev yıkma, var etme - yok etme anlamlarını içerisinde barındırmaktadır. Atasözünün ikinci cümlesindeki ekonomik kaynakları düzgün, yerinde kullanamayan, savurgan kadın ile yuvanın bozulması, dağılması anlamına gelen “ev yıkma” eylemi birlikte kullanılmaktadır. Bu bağlamda bakıldığında atasözü ekonomik şiddet içermektedir. Aynı zamanda ikinci cümledeki kadının olumsuz tavırları, kötü sözleri aile düzenini bozacağı için bu durum, “ev yıkma” kelimesiyle bağdaştırılabilir. Bu açıdan bakıldığında atasözü psikolojik şiddet içermektedir.

17. “Bey buyurur, cellat keser (s. 187).”

“Egemen kişinin haksız buyruğunu yerine getiren, buyruk kulu olduğu için, suçsuzdur. Suçu işleyen, buyruğu verendir (s. 187).”

17.1. Atasözünün Şiddet Açısında İncelenmesi

Bey kelimesi halkın saygı duyduğu, sözü geçen, güçlü, egemen kimseler için kullanılan bir unvandır. Cellat ise, ölüm cezalarının infazını gerçekleştiren kişidir ve bu kelime toplum nezdinde olumsuz anlam yüklenen bir kelimedir. Atasözünde bey,

sözü geçen güçlü kimseyi, cellat ise beyin altında hizmet veren kişiyi temsil etmektedir.

Bu atasözünde “bey” şiddetin görünmez uygulayıcısı, “cellat” ise şiddetin görünür uygulayıcısıdır. Şiddet uygulanan ise “cellatın kestiği” olarak tasvir edilen kişi veya topluluktur. Atasözü kullanıldığı yere göre farklı şiddet türlerini içermektedir. “Cellat, adam öldüren kişidir” ve atasözüne anlamı üzerinden bakıldığında kesme eylemiyle fiziksel şiddet uygulanmıştır. Atasözünde asıl anlatılmak istenen “şiddetin sorumluluğu”dur. Burada şiddetin görünür uygulayıcısı olan cellat, bu işlemi görev bilinciyle yaptığı için şiddetin dolaylı sorumlusudur ve ahlaki bakımdan “nötr” durumdadır. Bey ise şiddetin görünmez uygulayıcısıdır, ancak buyruğuyla şiddete sebep olmuştur. Bu nedenle atasözünde bey şiddetin doğrudan (gerçek) sorumlusu olarak ele alınmalıdır.

18. “Bir evde iki kız, biri çuvaldız biri biz (s. 195).”

“Bir evde iki kız olursa her biri bir taraftan aileyi sıkıştırır: Giyim kuşam ister, çeyiz çemen ister. Onlar istemese bile aile kendini böyle bir sorumluluk altında bilir. Bunun sıkıntısını çeker (s. 195).”

18.1. Atasözünün Şiddet Açısından İncelenmesi

Çuvaldız, çuval ve çuval gibi kaba dokumaları dikmekte kullanılan, ucu yassı ve hafif eğri, büyük iğneye verilen addır. Biz, katı bir şeyi dikerken iğne geçirecek yeri delmek için kullanılan, çelikten yapılmış, sivri uçlu ve ağaç saplı bir araçtır (TDK, 1998: 507). Biz, saraç (koşum ve eyer takımı yapan satan kimse), kunduracı, terzi gibi işletmelerin yapım, dikim ve tamir aşamasında kullandığı önemli bir gereçtir.

Her aile, çocuğunun yeme, içme, barınma, eğitim ve benzeri temel ihtiyaçlarını karşılamakla yükümlüdür. Bunların dışında kız çocuğu ve erkek çocuğunun birbirlerinden farklı ihtiyaçları da bulunmaktadır. Kız çocuğu sahibi ailelerin en önemli masraflarından biri çeyiz hazırlamaktır. Kız çocuğu sahibi aileler, çeyiz hazırlığını kendi sorumlulukları olarak görmektedirler. Aile, kızının gideceği evde mahçup olmaması ve aile birliğine katkı amaçlı çeyiz hazırlamaktadır. Çeyiz hazırlıkları, özellikle kırsal kesimde, bebeğin doğmasıyla başlar ve genç kızın

evlenmesine dek sürer. “Kız beşikte, çeyiz sandıkta” atasözü bu geleneğin emek, sabır ve maliyet gerektiren yönünü ortaya koymaktadır (Geçmişten Geleceğe, 2014). Çeyiz geleneği, Anadolu’nun birçok yöresinde hala daha uygulanmaktadır. Ayrıca çeyiz, erkek çocuklar için de hazırlanmaktadır.

Atasözünde ailenin birden fazla kız çocuğunun olması aileyi maddi açıdan zayıflatmaktadır. Gerçek manada delici nesnelere olan çuvaldız ve biz atasözünde ailenin kız çocukları için kullanılmaktadır. Ailenin bir kızını için yaptığını diğeri için de yapmak istemesi, kızları arasında ayırım gözetmemesi, çuvaldız - biz kelimeleriyle ilişkilendirilmekte ve ailenin maddi açıdan zayıfladığını göstermektedir. Atasözünde ailenin içerisinde bulunduğu bu durum, ekonomik şiddet olarak yorumlanabilir.

19. “Bir hatır, iki hatır, üçüncüde vur yatır (s. 196).”

“Bir kimsenin densizlikleri, hatır sayılarak birkaç kez hoş görülebilir. Ama bu durumu sürüp giderse sert tepki gösterilmesi doğaldır (s. 196).”

19.1. Atasözünün Şiddet Açısından İncelenmesi

Atasözünde geçen hatır kelimesi, birine karşı duyulan sevgi, saygı anlamındadır (TDK, 1998: 956) ve bu kelime kişiler arası gönül bağına ifade etmektedir. Bu kelime atasözü ve deyimlerde sıkça kullanılmıştır. Hatır almak (gönül almak), hatır gönül bilmemek (kırıcı davranmak), hatırı için çiğ tavuk yemek (bir kimseyi gücendirmemek için yapılması güç olan şeyleri bile yapmak) bunlardan birkaçıdır.

Atasözünde şiddet uygulayıcısı “hatır gösteren kişi”dir. Şiddetin sebebi gösterilen bu hatırın suistimal edildiğinin düşünülmesidir. Bir, iki, üç hatır gösteren kişinin tahammül seviyeleridir ve “vur yatır” fiili tahammül seviyesinin son noktasıdır. Atasözüne gerçek anlamda bakıldığında “vur yatır” ibaresi “fiziksel şiddet” içeren bir eylem olarak yorumlanabilir; ayrıca bu kelime, kötü söz, hakaret, öfke, kırgınlık ve benzeri sözel – duygusal şiddet unsurlarını da içerisinde barındırmaktadır. Bu açıdan bakıldığında ise atasözü, psikolojik/duygusal şiddet içermektedir.

20. “Borç yiğidin kamçısıdır (s. 203).”

“Borç kişiyi –borcunu ödeyebilmesi için- daha çok çalışmaya zorlar (s. 203).”

20.1. Atasözünün Şiddet Açısından İncelenmesi

Borç, geri verilmek üzere alınan ya da herhangi bir nedenle ödenmesi gerekli olan para, mal ya da benzeri şey anlamındadır (TDK, 1998: 328). Kamçı, deriden veya sicimden yapılmış bir çeşit kırbaçtır. Mecazi anlamda bu kelime isteklendirmek, isteğini artırmak, hızlandırmak, özendirmek gibi anlamlara gelmektedir. Ayrıca kamçı, tarla sürülürken öküzü hareketlendirmek, at ve deveyi hızlandırmak amacıyla da kullanılmaktadır.

Atasözünde “borç” ekonomik şiddeti, yiğit “şiddet mağduru” kişiyi temsil etmektedir. “Kamçı” bir vurma aracıdır ve atasözünde özneyi (yiğit) çalışmaya zorlayan ekonomik sıkıntının sembolik anlatımıdır. Bu atasözünde borçlu olan öznenin (yiğit), borcu ödeyebilmek için çok çalışması onun ekonomik şiddet içerisinde olduğunu göstermektedir.

21. “Bostana dadanan eşeğin kuyruğu, kulağı olmaz (s.203).”

“Çalıp çırpmayı huy edinen kişi, her birinde yakayı ele vererek ceza göre göre insanlıktan çıkar (s. 203).”

21.1. Atasözünün Şiddet Açısından İncelenmesi

Atasözü, eşeğin ot yemek amacıyla bostana girerek oradaki nebatı tahrip etmesi ve bostan sahibinin ona ceza vermesi üzerinden kurulmuştur. Öküzün, eşeğin bostana, tarlaya dadanması Anadolu’da sıkça karşılaşılan bir durumdur. Anadolu halkı bu durumu alegorik bir anlatımla atasözüne uyarlamıştır.

Atasözünü anlambilimlerine ayırdığımızda bostan, “evi”; eşek, “hırsız”; bostan sahibi de “şiddet uygulayıcısı”ni temsil etmektedir. Eşeğin bostana girmesi, yani hırsızın eve girmesi “şiddetin sebebi”ni oluşturmaktadır. “Kuyruğu, kulağı olmaz” ibaresi, hırsıza karşı “fiziksel bir müdahale” olduğunu göstermektedir. Fiziksel şiddet, zarar görenin vücut bütünlüğünün ihlali anlamına gelmektedir (Polat, 2017: 19). Bu atasözünde “kuyruğu kulağı olmaz” ibaresi hırsızın (eşek) dövülmek,

hırpalanmak gibi fiziksel şiddet içeren hareketlere maruz kaldığını ve bunun içinde bulunduğu durumun gereği olduğunu göstermektedir ve bu sebeple atasözü, fiziksel şiddet içeren atasözüne örnektir.

22. “Cami duvarına işeyen itin ölümü yakındır (s.210).”

“Kamunun benimsediği bir değeri lekeleyen kişi toplumla dışlanır, cezalandırılır (s.210).”

22.1. Atasözünün Şiddet Açısından İncelenmesi

Bireyin içerisinde yaşadığı, doğup büyüdüğü ortam, toplum yapısını oluşturur. Toplum yapısı, toplumsal kültür anlamına gelmektedir. Toplumsal kültürün temelinde, bütün toplumlarda olduğu gibi ülkemizde de başta en önemli, eski, köklü, yaygın inanç yani din kurumu bulunmaktadır (Köknel, 2013: 34). Cami, İslam dininde Müslümanların Tanrı’ya ibadet etmek amacıyla bir arada namaz kılmak, dua okumak gibi İslam dininin vecibelerinin yapıldığı kutsal yapıdır (TDK, 1998: 378). Her dinin kendine özgü bir ibadet yeri bulunmaktadır. Cami, kilise, havra gibi yapılar inanan insanların saygı duyduğu kutsal mekânlardır. Atasözünde işeme, saygı duyulan yere karşı işlenmiş bir hakarettir. İt, atasözünde mecazi anlamda kullanılmakla birlikte değersiz, aşağılık, terbiyesiz, kötü ve benzeri hakaret içeren anlamlara karşılık gelmektedir.

Şiddetin algılanıp değerlendirilmesi değişik yollardan değişik tarzlarda farklı tepkilerle gerçekleşebilmektedir. Kişisel ahlak, toplumsal hukuk, kültürel değerler, gelenek ve görenek, töreler devreye girebilmektedir (Büker ve Eziler Kıran, 2004: 39). Atasözünde toplumun önem verdiği dini değerlere (cami) uygulanan bir hakaret (işeme) bulunmaktadır. Şiddet özellikle toplumun benimsediği bir amaca ulaşmak ya da bazı toplumsal değerleri korumak için kullanıldığında haklı bulunmakta ve meşruluk kazanmaktadır (Zülal, 2001: 36). Türk toplumu geneli itibarıyla inançlı bir toplumdur. Atasözünde cami, işemek, köpek, ölüm gibi kelimelerin bir arada kullanılması muhatabın üzerindeki etkiyi artırmak amaçlıdır. Toplum tarafından saygı gösterilen, değer verilen, Tanrısal atfedilen bu yere karşı yapılan işeme hakaret olarak görülmekte ve kişinin dışlanmasına, cezalandırılmasına sebep olmaktadır. Kişinin eylemi sebebiyle dışlanması, ötekileştirilmesi, soyutlanması kişi üzerinde

psikolojik şiddet olarak yorumlanabilir. Atasözünde kullanılan ölüm kelimesi dayaktan ölüme kadar gidebilecek fiziksel cezayı içerisinde barındırmaktadır. Bu bağlamda bakıldığında ise atasözü, fiziksel şiddet içermektedir. Ayrıca toplum, dini değerlere yapılan bu saygısızlığın Tanrı tarafından da cezalandırılacağını düşünmektedir.

23. “Cömert derler maldan ederler, yiğit derler candan ederler (s. 213).”

“Eloğlu insanı cömert diye pohpohlar. Bundan hoşlanan kimse de cömertliğini göstermek için bol para harcar. Şuna buna armağanlar verir, ziyafetler çeker, böylece malını tüketir. Yine eloğlu kişiyi yiğit diye pohpohlar. Bundan hoşlanan kimse de yiğitliğini göstermek için dövüşlere atılır. Bu sırada birisi canına kıyar (s.213).”

23.1. Atasözünün Şiddet Açısından İncelenmesi

Atasözünde iki farklı olay iki farklı kişi üzerinden aktarılmaktadır. Birinci cümlede kullanılan cömert sıfatı, maddi durumu yerinde olan; ikinci cümlede yiğit sıfatı güçlü, kuvvetli, sağlam olan kişi için kullanılmaktadır. Atasözünde bu sıfatlar olumlu bir anlam içermekte ve kişiye toplum tarafından verilmektedir.

Cömert, parasını, malını, elinde bulunanı esirgemeyen, her zaman her şeyini başkalarıyla paylaşan kişi demektir. Yiğit güçlü, yürekli, kahraman, alp anlamına gelmektedir (TDK, 1998: 413). Atasözünde hem kişinin cömert olarak anılmak istemesi, hem de toplumun ona bu sıfatı yakıştırmaması kişinin elindekileri harcamasına sebep olmaktadır. “Maldan etme” elindekini kaybetme, maddi açıdan zayıflama, yoksullaşma ve benzeri anlamları taşımaktadır. Bu durum hem dolaylı yoldan toplumun hem de kişinin kendisine dönük ekonomik şiddeti olarak yorumlanabilir. Benzer şekilde “candan etme” ifadesi de yiğit olarak anılan kişinin ölümünü ifade etmektedir. Ölüm yiğit olarak anılmak isteyen kişinin bedensel bütünlüğüne yapılan en büyük darbe olduğundan bu durum fiziksel şiddet olarak yorumlanabilir.

24. “Çabalama ile çarık yırtılır (s.215).”

“Olmayacak işi zorla yapmaya çalışan zarara uğrar (s. 215).”

24.1. Atasözünün Şiddet Açısından İncelenmesi

Çabalamak güç bir durumdan kurtulmak ya da bir işi yapmak başarmak için uğraşmak, güç harcamak anlamına gelmektedir (TDK, 1998: 419). Atasözünde kişinin çabalaması boşa harcanan, gereksiz bir eylem olarak ele alınmaktadır.

Atasözünde kişi olmasını istediği bir iş için emek harcamaktadır. Kullanılan çarık yırtılma ifadesi kişinin harcadığı emeğin ne denli yüksek olduğunu göstermektedir. Eski tarz ayakkabı olan çarığa, halk jargonunda para cüzdanı da denmektedir. Ayakkabı olarak ele alındığında “çarık yırtılma” eskime, kullanılmayacak duruma gelme, kötüleşme; para cüzdanı olarak ele alındığında ekonomik sıkıntı, maddi kayıp anlamında kullanılmaktadır. Her iki anlamda da “çarık yırtılma” ifadesi kişinin yaşamış olduğu zararı göstermektedir. Atasözünde kişinin yaşamış olduğu bu zarar, elindekini kaybetmesine, maddi açıdan zayıflamasına yol açmaktadır. Atasözüne bu açıdan bakıldığında kişinin yaşamış olduğu bu durum, ekonomik şiddet göstergesidir.

25. “Çingeneye beylik vermişler, önce babasını asmış (kesmiş) (s. 219).”

“Ne oldum delisi soysuz kişi, eline yetki geçince, en yakınlarına kötülükler yapmakla işe başlar (s. 219).”

25.1. Atasözünün Şiddet Açısından İncelenmesi

Atasözleri bir ulusun kültürel mirasıdır (Aksan, 2002: 141). Her ulus kendi soyunu yüceltmek amacıyla diğer bir ulusa karşı iyi/kötü, güçlü/güçsüz şeklinde ayırmlandırmalarda bulunmuştur. Türkler geçmiş dönemlerde bazı ulusları hor görmüş, küçümsemiş, önyargıyla yaklaşmış; bazı ulusları üstün görmüş ve yüceltmıştır. Türk kültüründe Çingeneleere karşı ise kötüleyici bir tutum bulunmaktadır. Türk halk anlatılarından birinde Çingene soyu, Hz. İbrahim’in kafirler tarafından ateşe atılmasına sebep olan Cin ve Gân adlı iki kardeşten gelen soy olarak aktarılmaktadır (Boratav, 1994: 33).

Atasözünde Çingene ve baba kelimeleri, verilmek istenen mesajın gücünü artırmak amacıyla kullanılmıştır. Saygı duyulan, toplumda ileri gelen kişi anlamındaki bey kelimesi, Çingene kelimesiyle birlikte kullanıldığında bulunduğu yeri hak etmeyen,

verilen görevi layığıyla yerine getiremeyen/getiremeyecek kişi gibi olumsuz anlamalara karşılık gelmektedir. Atasözünde şiddet “asma” cezası ile gerçekleştirilmektedir. Kişinin bu eylemi en yakınına karşı uygulaması şiddetin derecesinin ne denli yüksek olduğunu göstermektedir. Kullanılan “asma” kelimesi, öldürme eylemini içerisinde barındırdığından fiziksel şiddet olarak ele alınmaktadır.

Bir diğer açıdan bakıldığında her ulusun kendine göre bir değeri, kudreti ve saygınlığı bulunmaktadır. Atasözünde Çingene kelimesine atfedilen yakıştırmalar bu soya yönelik bir hakaret olarak yorumlanabilmektedir. Bu bağlamda bakıldığında atasözü, Çingene soyuna karşı da sözel şiddet içermektedir.

26. “Dayak cennetten çıkmıştır (s. 229).”

“Dayak kutsal bir eğitim aracıdır. Dokunduğu bedeni; suç, günah işlemez duruma getirir (s. 229).”

26.1. Atasözünün Şiddet Açısından İncelenmesi

Toplum kendisini haklı göstermek için uyguladığı şiddeti meşrulaştırmak istemektedir. Şiddetin meşrulaştırılması, hatta yasallaştırılması, süslenmesi, en önemlisi de çok fazla görülmesi ve gösterilmesi şiddet olaylarının kanıksanmasına ve olağan toplumsal olaylar olarak kabul edilmesine yol açmaktadır (Michaud, 1991: 126-127). Günümüzde insan onuruna hakaret olarak gördüğümüz dayak, eski zamanlarda gerek çocuk, gerek birey, gerekse toplum düzeninin işlemini sağlamakta en büyük araç olarak kullanılmıştır. Hukuk sisteminin şeriata dayandığı toplumlarda falaka, kırbaç gibi fiziksel şiddet içeren cezalar hala kullanılmaktadır.

Cennet iyi insanların ulaştığı ahiret mekânı olarak tasvir edilmektedir. Bu atasözünde dayak ile insanların terbiye edileceği, iyi bir insan olacağı düşünülmüş ve cennet – dayak kavramları arasında bir bağ kurulmuştur. Dayak, fiziksel şiddet içeren bir eylemdir. Atasözünde bu kelime cennetle ilişkilendirilmekte ve “şiddetin güzellemesi” yapılmaktadır.

27. “Deliye taş atma, başını yarar (başına taş yağdırır) (s. 232).”

“Davranışlarında denge bulunmayan kimseye dokunma. Sonra sana öyle çılgınca saldırır ki yaptığına pişman olursun (s. 232).”

27.1. Atasözünün Şiddet Açısından İncelenmesi

Deli, akıl ve ruh dengesi bozulmuş olan, akıl ve ruh sağlığı yerinde olmayan kimse anlamına gelmektedir. Atasözünde mecazi anlamda kullanılan bu kelime, davranışları aşırı ve taşkın olan, aşırı davranışlarda bulunan kimse anlamındadır (TDK, 1998: 545). Atasözünde geçen taş atma eylemi, karşısındaki kişiye bulaşmak, kişiyle uğraşmak gibi anlamlarda kullanılmaktadır.

Atasözünde şiddete şiddetle karşılık verme bulunmaktadır. Kişinin “taş atması” şiddet görmesinin sebebini oluşturmaktadır. Taş atan kişi, bu eylemiyle karşısındakini sinirlendirmekte, öfkelenlendirmekte ve kişinin saldırgan tutumlar sergilemesine sebep olmaktadır. Duygusal bir tepki olan öfke, kişi üzerinde uygulanan psikolojik şiddet olarak yorumlanabilir. Taş atma eylemini yapan kişi, bu eyleme maruz kalan (deli) tarafından daha sert bir şekilde karşılık (baş yarma) görmektedir. “Baş yarma” kişinin fiziki bütünlüğüne karşı yapılmış bir harekettir. Kişinin bedensel bütünlüğünü bozan bu hareket, fiziksel şiddet olarak yorumlanabilir.

28. “Deve boynuz ararken kulaktan olmuş (s. 238).”

“Elindeki ile yetinmeyip daha çoğunu isteyen, elindekini de yitirir (s. 238).”

28.1. Atasözünün Şiddet Açısından İncelenmesi

Anlatımı güçlendirmek amacıyla alegorik bir şekilde kurulan atasözünü anlambilimlerine ayırdığımızda deve, “açgözlü insanı”; kulak, “elindeki maddi gücü”; boynuz, “ulaşılmak istenen maddi gücü” temsil etmektedir.

Atasözünde kişinin kendisine dönük uyguladığı ekonomik şiddet bulunmaktadır. Kişi, elinde bulunan maddi gücü artırmak istemektedir. Atasözünde geçen “kulaktan olma” tabiri, bu girişimin başarısızlıkla sonuçlandığını ve elindeki maddi gücün de kaybedildiğini göstermektedir. Aysel Günindi Ersöz, atasözleri için “Hem destan

hacminde bilgi ve tecrübe aktarırken hem de ciltler dolusu kitaplarla zor anlatılabilecek bir davranışın yapılması veya yapılmamasının gerekçesini iki kelime ile özetleyebilmektedir.” der (Günindi Ersöz, 2015: 168). Bu atasözü de yapılmaması gereken bir durumu anlatmaktadır. Gerçek anlamda bakıldığında devenin boynuza sahip olması tabiatına aykırı bir durumdur. Kişinin elindekiyle yetinmesi gerektiğini vurgulayan atasözü, bu durumun tersi bir durum olduğunda ekonomik açıdan zor duruma düşüleceğini deve üzerinden sembolik bir şekilde anlatmakta ve bu atasözünü kişi ve/veya toplum uyarılmaktadır.

29. “Dişi köpek kuyruğunu sallamayınca, erkek köpek ardına düşmez. (Dişi yalanmazsa, erkek dolanmaz) (s. 243).”

“Kadın istek göstermezse, yüz vermezse, erkek onun peşine düşmez (s. 243).”

29.1. Atasözünün Şiddet Açısından İncelenmesi

Türk toplumu, erkeğin kadına göre daha ön planda olduğu ataerkil yapıya sahip bir toplumdur. Kadınlar doğaları gereği itaatkâr, edilgen, bağımlı varlıklar olarak güçsüz gösterilmektedir. Bu özellikleriyle kadın, şiddet karşısında güçsüz hatta çaresizliğiyle şiddete layıkmiş gibi gülünleştirilmekte ya da kendisine yöneltilen şiddeti yalnız erkek çözebilirmiş izlenimi verilmektedir (Büker ve Eziler Kıran, 2004: 56). Türk toplumunda geçmişten günümüze kadar gelmiş kalıplaşmış bir kadın imajı bulunmaktadır. Bu kadın yemek yapma, evi temizleme, çocuklara bakma ve benzeri yükümlülükleri olan bir bireydir. Atasözünde “kuyruk sallama” eylemi, kalıplaşmış kadın imajının dışına çıkıldığına işaret etmektedir.

Atasözü olumsuzluk üstüne bina edilmiş bir atasözüdür. Hegemonik bir toplum olan Türk toplumu, erkeği ikili ilişkilerde üstün tutmuştur. “Erkektir yapar”, “erkeğin elinin kiri” gibi söylemler bu üstünlüğü kanıtlar niteliktedir. “Kuyruk sallama” eylemiyle kadın dişi köpekle eş değer tutulmaktadır. Bu açıdan bakıldığında “kuyruk sallama” eylemi, kadına yönelik sözel şiddet olarak yorumlanabilir. Aynı zamanda atasözünde geçen “kuyruk sallama” eylemi, kadını ahlaki açıdan küçük gören, suçlayıcı bir anlam içermektedir. Atasözünde “kuyruk sallama” eylemiyle yapılan suçlama, kadının cinsel kimliğine yönelik olduğundan cinsel şiddet olarak yorumlanabilir ve atasözü, kadın – erkek eşitsizliğini göstermesi açısından önemlidir.

30. “Doğru söyleyeni dokuz köyden kovarlar (s. 244).”

“A. Zamanımızda ahlak öyle bozuldu ki herkes çıkar peşinde, herkes iki yüzlü. Onun için kimin çıkarına dokunursa dokunsun sözünü esirgemeyen, hatır gönül demeyerek doğruyu söyleyen kişiyi kimse sevmez. Herkes onu yanından uzaklaştırır.

B. Herkesin kusurunu yüzüne karşı söyleyen ve çıkarıcılardan sözünü esirgemeyen kişi, kırdığı, üzdüğü kimselerce sevilmaz. Nereye gitse bu gibi kimseler kendisine yüz vermezler (s. 244).”

30.1. Atasözünün Şiddet Açısından İncelenmesi

Doğru, yalan veya yanlış olmayan, gerçek, yerinde, akla ve mantığa uygun olan anlamındadır. İnsanların bir konu, durum veya olay hakkındaki görüşlerinin doğru olması beklenir.

Kişinin doğru söylemesi, bazı durumlarda muhatabı kırıcı, üzücü ve rahatsız edici durumlara sebep olabilmektedir. Muhatabın duyduğu bu rahatsızlık şiddeti doğurmuştur. Kişi veya toplumun duyduğu bu rahatsızlık doğru söyleyenin “dokuz köyden kovulması”na sebep olmaktadır. Metaforik anlamda kullanılan dokuz köy ifadesi, çokluğu içerisinde barındırmakla birlikte, kişinin gittiği yerde sevilmemesi, dışlanması, ötekileştirilmesi gibi anlamlara karşılık gelmektedir. Doğru söyleyen özne, kişi veya toplum tarafından tek başına bırakılmaktadır. Olumlu bir anlam içeren doğru söyleme, atasözünde bu yönüyle olumsuz bir anlama evrilmiştir. Toplumun doğru söyleyen kişiyi dışlaması, ötekileştirmesi kişi üzerinde uygulanan psikolojik şiddet olarak yorumlanabilir.

31. “El elden kalmaz, dil dilden kalmaz (s. 260).”

“Bir kişi başkasına vurursa, o da kendisine vurur. Bir kişi başkasına kötü söz söylese o da kendisine söyler. Saldırının eli, dili var da saldırılanın yok mu (s. 260).”

31.1. Atasözünün Şiddet Açısından İncelenmesi

Atasözünde geçen “el elden kalmaz” cümlesi kişinin tokat, yumruk, tekme ve benzeri şiddet içeren hareketlere maruz kaldığını göstermektedir. “Dil dilden kalmaz” cümlesi ise küçümseme, aşağılama, kınama, hakaret etme gibi anlambilimlerini

içerisinde barındırmaktadır. Atasözünde kişinin uygulanan şiddete karşı altta kalmayacağı vurgulanmaktadır. Her iki cümlede de şiddet şiddeti doğurmaktadır ve şiddete şiddetle karşılık verme bulunmaktadır.

Atasözü iki cümleden oluşmaktadır. “El elden kalmaz” cümlesi, fiziksel şiddeti; “dil dilden kalmaz” cümlesi sözel olarak uygulanan psikolojik şiddeti ifade etmektedir. Her iki cümlede de şiddete maruz kalan kişi, savunma, etki-tepki, üstünlük ve/veya intikam amaçlı karşı bir şiddet uygulamaktadır.

32. “Elti eltiden kaçar, görümceler bayrak açar (s. 265).”

“Etiler sevişmediklerinden birbirlerinden uzak dururlar. Görümceler ise gelinlerle, avaz avaz bağırarak kavga ederler (s. 265).”

32.1. Atasözünün Şiddet Açısından İncelenmesi

Elti, kardeş karılarının her birinin ötekine göre adı olarak tanımlanmaktadır. (TDK, 1998: 703). Türk toplumunda elti eltiyi çekemez, kıskanır, uzak durur şeklinde genel bir kanı bulunmakla birlikte bu, kişinin insani ilişkilerine göre değişen, göreceli bir durumdur. Etilerin birbirinden uzak durmak istemeleri, kadınlar arasında oluşan görünmez yarış, gelinlerin eşinin ailesindeki konumunu güçlendirme isteği olarak yorumlanabilir. Görümce, bir kadına göre kocanın kız kardeşidir. Atasözü, mani, türkü gibi birçok halk edebiyatı ürününe de konu olan bu ilişki, daha çok aralarındaki anlaşmazlıklar üzerinden kurulmuştur. Görümcelerin gelinleri sevmemesinin sebebi, erkek kardeşini paylaşmak istememesi, gelini aileye kendi cinsinden gelen bir tehdit olarak algılaması ve otorite alanlarının sarsılması olarak yorumlanabilir.

Atasözünde etlilerin birbirlerinden uzak durmak istemeleri aralarında oluşan psikolojik savaşa işaret etmektedir. Görümce – gelin arasındaki ilişki ise, “bayrak açma” eylemi üzerinden kurulmakta ve tartışıklarına, anlaşamadıklarına işaret etmektedir. Atasözünü -gerçekliği tartışılmakla beraber- Türk toplumunda oluşan kanaat üzerinden incelediğimizde hem elti – elti, hem gelin – görümce arasındaki ilişki, kadının kadına karşı uyguladığı sözel/psikolojik şiddet olarak yorumlanabilir.

33. “El (bıçak) yarası onulur (geçer), dil yarası onulmaz (geçmez) (s. 266).”

“Silahla açılan el yarası çabuk iyi olur. Ama kötü sözle açılan dil yarası kolay kolay kapanmaz (s. 266).”

33.1. Atasözünün Şiddet Açısından İncelenmesi

Bıçak yarası, insan vücudundaki görünür fiziksel yarayı ifade etmektedir. Bıçak yarası ve benzeri fiziksel tahribatları eski zamanda otacılar, günümüzde modern tıp ile doktorlar iyileştirmektedir. Dil insanların duygularını, düşüncelerini anlatmak için kullandıkları hareketler, söz veya yazı aracılığıyla aktarılan işaretler, simgeler sistemidir (Köknel, 2013: 29). Dil yarası insan onuruna, gururuna ve duygularına vurulan darbeyi ifade etmektedir ve kişiyi zihinsel olarak etkilemektedir. En hafifinden en sert ve ağır olanına kadar her sözlü saldırının hedefi karşısındaki birey veya grubu etkilemek, sindirmek, yıldırma, korkutmak ve bu yolla egemenlik altına almaktır (Karabağ, 2010: 17). Pek çok duyguyu üretip barındırdığı gibi dil, şiddeti de üretir ve içerisinde barındırır. Byung Chul Han “*Şiddetin Tipolojisi*” adlı eserinde “Keskin bir dilin şiddeti de fiziksel şiddet gibi olumsuzluk üzerine bina edilmiştir, kişiyi bir şeyden yoksun bırakır, yaralar, itibarsızlaştırır, aşağılar ve kişiye hakaret eder.” diyerek sözel şiddetin önemini vurgulamaktadır (Han, 2016: 10).

Atasözünde iki farklı şiddet bulunmaktadır ve fiziksel şiddet – psikolojik şiddet karşılaştırması yapılmaktadır. “Bıçak yarası”, iz bırakan her türlü “fiziksel şiddeti”, “dil yarası” sözel olarak uygulanan “psikolojik şiddeti” ifade etmektedir. Atasözünde fiziksel şiddetin vücutta bırakmış olduğu tahribatın tedavi edileceği; ancak sözel olarak uygulanan psikolojik şiddetin tedavisinin zor hatta imkansız olduğu üzerinde durulmaktadır. Bu atasözünde psikolojik şiddetin fiziksel şiddetten daha etkili olduğu vurgulanmak istenmektedir.

34. “Fincancı katırını ürküten sayısız dayak yer (s. 281).”

“Eylemiyle bir düzene zarar veren kişi ağır biçimde cezalandırılır (s. 281).”

34.1. Atasözünün Şiddet İçerisinden İncelenmesi

Uzak yerlere ticaret malı ve yolcu taşıyan kervanlarda genellikle at, deve, katır gibi ağır yük taşıyabilen hayvanlar kullanılmaktadır. Atasözünde geçen fincancı katır,

yük taşıyan kervanlardan birini temsil etmektedir. Fincan taşıyan bu katırları yolda akrep, yılan, haydut ve benzeri unsurların korkutması, fincanların kırılmasına yol açmakta ve kervan sahibini zarara uğratmaktadır. Ayrıca “fincancı katırını ürkütme” hem deyim³ hem de fıkra⁴da kullanılan kalıplaşmış bir ifadedir.

Günümüzde daha çok düzeni bozmaya yönelik hareket olarak kullanılan “fincancı katırını ürkütme” eylemi, atasözünde şiddet uygulanmasının sebebini oluşturmaktadır. “Dayak yer” eylemi, şiddetin sonucunu oluşturmakta ve ürkütme eylemini gerçekleştirenin fiziksel şiddet içeren cezaya maruz kalacağını ifade etmektedir.

35. “Gem almayan atın ölümü yakındır (s. 286).”

“Dik kafalı, söz dinlemez, hırçın kişi, davranışının büyük zararını görür (s. 286).”

35.1. Atasözünün Şiddet Açısından İncelenmesi

Gem alma, atın alıştırılarak hizmete elverişli duruma getirilmesine denir. Atı evcilleştiren ilk toplum olan Türkler, askeri, ekonomik, ulaşım ve benzeri birçok alanda bu hayvanı kullanmıştır. Türk kültüründe de önemli bir yere sahip olan at destanlarda, halk hikâyelerinde, masallarda ve birçok halk edebiyatı ürününde kahramanın kurtarıcısı, yol gösterici olarak karşımıza çıkmaktadır. Atasözünde geçen “gem almama” tabiri atın hırçın, huysuz ve evcilleştirilemediğini; bu sebeple kullanıma elverişli olmadığını vurgulamak amaçlıdır.

Atasözünde “gem almama” söz dinlemeyen, başına buyruk, dik başlı kişiyi temsil etmektedir ve şiddetin sebebini oluşturmaktadır; “ölümü yakındır” tabiri -metaforik olarak kullanılmakla birlikte- kişinin cezalandırılacağı anlamını taşımaktadır. Oğuz Polat, “Fiziksel güç kullanarak karşısındakini hırpalamak, dövme eylemleriyle başlayan fiziksel şiddet ölümle sonuçlanan olaylara da neden olabilir.” der (Polat, 2017: 19). Atasözünde kullanılan “ölümü yakındır” tehdidi, söz dinlemeyen kişiye karşı dayak atmadan ölüm cezasına kadar gidebilecek fiziksel şiddeti işaret etmektedir.

³ bkz. Aksoy, Ömer Asım, (2018), Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü II, İnkılap Kitabevi, İstanbul.

⁴ bkz. Bayraktar, Zülfikar, (2010), Mizah Teorileri ve Mizah Teorilerine Göre Nasreddin Hoca Fıkralarının Tahlili, (yayınlanmamış doktora tezi), Ege Üniversitesi.

36. “Güzel kanda, kavga anda (s. 298).”

“Güzel şeyi herkes ele geçirmek istediğinden aralarında “-Ben alacağım.”, “-Yok, ben alacağım.” diye kavga çıkar (s. 298).”

36.1. Atasözünün Şiddet Açısından İncelenmesi

Kalıtım, çevre etkileriyle köklü olarak değiştirilemeyen özelliklerin, dölleme sırasında, dişi ve erkeğin kromozomları yoluyla bir kuşaktan ötekine geçmesine denir (TDK, 1998: 1170). Atasözünde geçen “güzel kanda” ibaresi, kişinin güzel olabilmemesinin önkoşulunu soyunun güzel olmasına bağlamaktadır.

Atasözünde geçen “güzel” kelimesi, bir insan olabileceği gibi insanın hoşuna giden ev, araba ve benzeri herhangi bir nesne de olabilir. Güzel olanı elde etmeye yönelik her türlü girişim için de “kavga” kelimesi kullanılmıştır. Girard’a göre şiddet varsa nesne arzulanabilir demektir (Michaud, 1991: 122). Atasözünde de bu arzulanabilir nesneyi elde etme çabası, fiziksel şiddeti doğurmaktadır.

37. “Halayıktan kadın olmaz, gül ağacından odun olmaz (Gül dalından odun, beslemeden kadın olmaz.) (s. 300).”

“Her şeyin, kendisinden beklenen görevi yapabilecek nitelikler taşıması gerekir. Gül ağacı iyi odun görevini yapamadığı gibi orta hizmetçisi de kültürlü bir kocanın eşi olamaz (s. 300).”

37.1. Atasözünün Şiddet Açısından İncelenmesi

Halayık bir diğer adıyla cariye, yabancı ülkelerden kaçırılıp özgürlükten yoksun edilen, alınıp satılabilen, her konuda efendisinin isteklerine bağlı bulunan genç kadın anlamındadır (TDK, 1998: 387). Osmanlı’da varlıklı ailelerin evlerinde bulunan halayıklar, dönemin çocuk bakımı ve ev işlerini yapan hizmetçiler olarak geçmektedir. İnce formlu, çalı ve yarı odunsu bir bitki olan gül ağacı ise, ısı veriminin düşük olması sebebiyle odun olarak kullanılamamaktadır.

Atasözünde kullanılan “gül ağacından odun olmaz” cümlesi, birinci cümledeki anlamı pekiştirmek amacıyla kullanılmaktadır. Asıl anlatılmak istenen birinci cümlede, “Halayıktan kadın olmaz” cümlesinde verilmektedir. Atasözü, kişilerin

kendilerine uygun kişilerle dostluk kurmalarını, arkadaşlık yapmalarını, evlenmelerini telkin etmektedir. Halayık eğitim durumu ve yaptığı iş sebebiyle küçük görülmekte, aşağılanmakta ve hor görülmektedir. Halayığın yaşamış olduğu bu durum halayık üzerinde uygulanan sözel/psikolojik şiddete örnektir.

38. “Hanım kırarsa kaza, halayık kırarsa ceza, (Hizmetçi kırarsa suç, hanım kırarsa kaza) (s. 301).”

“Buyurucu durumunda olanların yaptığı yanlışlık hoş görülür; buyruk altındakilerin yaptığı yanlışlık suç sayılır (s. 301).”

38.1. Atasözünün Şiddet Açısından İncelenmesi

Atasözünde aynı eylem, iki farklı kişi üzerinden aktarılmaktadır. Kişinin toplumdaki konumu, yapılan eylemin doğru - yanlış, iyi - kötü, haklı - haksız şeklinde yorumlanmasına sebep olmaktadır. Atasözünde halayık, hizmetli, köle; hanım, bu hizmetlinin patronu anlamında kullanılmıştır. Kaza, can ve mal yitimine yol açan kötü olay anlamındadır. Bu kelime atasözünde farkında olmadan, yanlışlıkla yapılmış anlamına gelecek şekilde kullanılmıştır.

Halayık - hanım karşılaştırması üzerinden kurulan bu atasözünde aynı eylemi (kıрма) yapan iki kişi, toplumdaki konumları sebebiyle farklı şekillerde sonuçlarla karşılık görmektedir. Atasözünde halayık kırdığı bir nesne sonucu -hatayla dahi olsa- cezalandırılmaktadır. Atasözünde şiddet, cezanın uygulanış biçimine göre (fiziksel, ekonomik veya psikolojik şiddet) değişebilmektedir. Toplumsal statüye göre farklı sonuçlara sebep olan bu eylem öznenin (halayık) üzerinde bir baskı oluşturmakta ve kişinin ötekileştirilmesine neden olmaktadır. Hanım - halayık arasındaki statü farkı halayık üstünde uygulanan psikolojik şiddet olarak yorumlanabilir.

39. “Harmanda dirgen (tırpan) yiyen sıpa, yılına kadar acısını unutmaz (s. 302).”

“Bir haylazlığından dolayı dövülen çocuk, uzun süre bunu hatırlar da haylazlık yapmaktan çekinir. Uygunsuz bir davranışından dolayı cezalandırılan kimseler de böyle (s. 302).”

39.1. Atasözünün Şiddet Açısından İncelenmesi

Harman, biçildikten sonra bir düzlük üzerine yayılan tahıl demetlerinin üzerinden döven geçirilerek tanelerinin başaklarından ayrılması işine denir. Döven ya da halk ağzındaki kullanımıyla döğen, önüne hayvanların koşulduğu altı kızaklı bir tarım aracıdır. Buğday tanesini sapından ayırmak yolunda uygulanan yöntemler arasında, döğen âleti yerine, harmanda bir dizi “siyah eşeği” koşturmak da çok eskilerde kullanılan bir âdettir. Hayvanların yorulmaları durumunda onları hareketlendirmek amacıyla kamçı, kırbaç, dirgen ve benzeri araçlar kullanılmaktadır.

Atasözünde geçen sıpa, kişiyi; dirgen ise yenilen dayağı tasvir etmektedir. Kuşaklar boyu saldırgan davranışların ve şiddet eylemlerinin sürmesinde, artmasında rol oynayan gelenekler, görenekler arasında dayak ilk sırada yer almaktadır. Elle, yumrukla, sopayla vurarak insanın, hayvanın canını acıtma eylemi olan dayak, anne babanın çocuğa; erkeğin kadına karşı kullandığı baskı, denetim, eğitim aracı niteliğini kazanmıştır (Köknel, 1996: 147). Bu bağlamda bakıldığında hatasından dolayı cezalandırılan kişiye (sıpa) karşı fiziksel şiddet (dirgen yeme) uygulanmıştır. Uygulanan fiziksel şiddet, kişinin korkmasına, çekinmesine yol açmış ve daha önceki eylemini tekrarlamasını engellemiştir. “Yılına kadar unutmaz” cümlesi kişinin bundan ders aldığını göstermektedir. Atasözünde kişinin eylemi tekrarlamaktan çekinmesi, “şiddetin caydırıcı etkisi” olduğuna örnek teşkil etmektedir. Ayrıca çocuğun yaşadığı bu korku onun psikolojik şiddet içerisinde olduğunu göstermektedir.

40. “Hırsızlık bir ekmekten, kahpelik bir öpmekten (s. 315).”

“Hırsızlığın büyüğü küçüğü olmaz; bir ekmek çalan da hırsızdır. Nitekim kadının namusunu satmış sayılması için bir öpücük vermiş olması yeter (s. 315).”

40.1. Atasözünün Şiddet Açısından İncelenmesi

Hırsız birinin malını kimse görmeden alan, çalan kişiler için kullanılmaktadır. En masum fiziksel - duygusal temaslardan biri olan öpme eylemi ise, sevgi, saygı, bağlılık ve benzeri anlamlar taşımaktadır.

Atasözü çok yönlü şiddet içeren bir özelliğe sahiptir. Ekmek, herkesin ulaşabileceği temel bir besin kaynağıdır. Kişinin “ekmek çalması”, ihtiyaç sahibi olduğunu göstermektedir. Yoksulluğu temel alan yaklaşıma göre bu durum, kişinin ekonomik şiddet içerisinde olduğunu göstergesidir.

Erkek egemen bir toplum olan Türk toplumunda ahlak, namus, fazilet gibi kavramlar kadının cinsel kimliği ve davranışları, tutumu, eylemleriyle özdeşleşmektedir (Köknel, 2013: 193). “Kahpelik bir öpmekten” cümlesi, kadınları hedef alan bir ifadedir. Atasözünde, kadının en ufak hareketinin toplum tarafından yanlış algılanabileceği üzerinde durulmaktadır. Kadının hareketlerini kısıtlayan toplum, eylemi sonucunda kadını “kahpe” kelimesiyle aşağılamakta, hor görmekte ve baskı altına almaktadır. Burada yakıştırmaya yollu kullanılan “kahpe” kelimesi, kadının cinsel kimliğine yönelik olduğu için cinsel şiddet, hem de hakaret olarak kullanılması sebebiyle sözel şiddet olarak yorumlanabilir. Ayrıca kadını eylemi sonucu küçülten bu yaklaşım, kadın üzerinde psikolojik şiddet uygulanması olarak da yorumlanabilir.

41. “İki testi çarpışınca biri kırılrsa biri de çatlar (s. 323).”

“Bir çatışmada yenen de yenilen de zarar görür (s. 323).”

41.1. Atasözünün Şiddet Açısından İncelenmesi

Testi, içine su, şarap ve benzeri sıvı şeyler konulan, geniş gövdeli, dar boğazlı, kulplu, emzikli ya da emziksiz olabilen toprak kapa denmektedir. (TDK, 1998: 2206)

Atasözünde testi kelimesi dar anlamda iki insan, iki topluluk; geniş anlamda iki devlet için kullanılmaktadır. “Testilerin çarpışması” tartışma, kavga etme, savaşma gibi anlamları içermektedir. (Savaş, kavga etme fiziksel şiddet içeren eylemlerdir.) Atasözüne bu bağlamda bakıldığında fiziksel şiddet vurgulanmaktadır. Atasözü fiziksel şiddetin zararı üzerinde durmaktadır. Kırılma-çatlama eylemleri, fiziksel şiddet uygulayan kişilerin yaşadığı sonuçtur. Kırılan testi, kaybeden kişi, topluluk veya devleti tasvir etmektedir. Atasözünde çatlayan testi, dolaylı yoldan kazananı tasvir etse de karşılıklı şiddet içeren bu eylemin sonucunda o kişinin, topluluğun veya devletin de zarar göreceği üzerinde durulmaktadır.

42. “İşine hor bakan (sanatını küçük gören) boynuna torba takar (s. 330).”

“İşini küçümseyen kişi para kazanamaz. Para kazanmayanın sonu ise dilenciliktir (s. 330).”

42.1. Atasözünün Şiddet Açısından İncelenmesi

İş, herhangi bir şey üretmek, ortaya koymak, bir verim, sonuç elde etmek için güç harcayarak yapılan çalışma, etkinlik anlamındadır. Çoğu insan hayatını idame ettirebilmek için bir işe girmek zorundadır.

Atasözünde işini beğenmeyen, layıkıyla yapmayan kişi tasavvur edilmektedir. Birey, yapması gereken işi layıkıyla yapmaz ise aynı işi daha iyi yapan kişilere yönelim olacaktır. Bu durum, bireyin işinden verim alamamasına, işini kaybetmesine ve/veya ekonomik açıdan sıkıntıya düşmesine sebep olacaktır. “Torba takma”, atasözünde muhtaç olma, dilenme anlamlarında kullanılmakta ve kişinin maddi açıdan sıkıntı çektiğini göstermektedir. İşine gereken önemi vermeyen, işini layıkıyla yapmayan kişinin yoksullaşması hatta dilenecek duruma kadar düşmesi kişinin kendisine dönük ekonomik şiddeti olarak yorumlanabilir.

43. “Kabahat (suç) öldüründe değil, ölümdedir (Kabahat ölünde mi, öldüründe mi?) (s. 338).”

“Kimi zaman kabahat ölümdedir. Çünkü sözleriyle, davranışlarıyla karşısındakini adam öldürecek kadar sinirlendirmiş, kıskırtmıştır (s. 338).”

43.1. Atasözünün Şiddet Açısından İncelenmesi

İncelemesini yaptığımız atasözünde şiddet karşılıklı ilişki içerisinde ortaya çıkmaktadır ve uygulanan şiddet bir “kabahat” olarak görülmektedir. Fiziksel güç veya iktidarın kasıtlı bir tehdit veya gerçeklik biçiminde bir başkasına uygulanması sonucunda maruz kalan kişide yaralanma, ölüm ve psikolojik zarara yol açması ya da açma olasılığı bulunmasına şiddet denmektedir (Polat, 2017: 16). Öldürme eylemi, fiziksel şiddetin en üst boyutudur.

Atasözünde öldürme eylemini gerçekleştiren kişi, bu eyleminin sebebinin, daha önce veya o esnada yaşadığı fiziksel, sözel, psikolojik, duygusal, ekonomik veya cinsel

şiddet olduğunu vurgulamak istemektedir. Şiddet, kaynakça grubun önem verdiği değerlere göre tanımlanır ve dizginlenir. Bazen olayların denetimini ele almak için şiddete başvurulması önemli değerlerin yitirmek üzere olduğunun en kesin göstergesi haline gelir (Michaud, 1991: 16). Kişi veya toplum tarafından önem atfeden değerlere bir zarar geleceği zaman şiddet olağanlaştırılır, meşrulaştırılır, haklı gösterilir. Bir kişinin malına, ırzına, canına tehdit; terör, darbe, savaş gibi eylemler şiddetin meşrulaştığı, olağan gösterildiği zamanlardır. İncelemesini yaptığımız atasözünde şiddet şiddeti doğurmaktadır ve uygulanan bu şiddet haklı bir sebebe dayandırılmaktadır. Atasözünde geçen “öldürme eylemi” ise açıkça bir fiziksel şiddet göstergesidir.

44. “Kefilin ya saçı ya sakalı (s. 356).”

“Borçlu borcunu ödemezse kefilin yakasına yapışılır; nesi bulunursa alınır (s. 356).”

44.1. Atasözünün Şiddet Açısından İncelenmesi

Kefil olma, borçlu ile kefil olan arasındaki güven ilişkisine dayalıdır. Borçlunun borcunu ödeyemediğinde ilk müracaat edilecek kişi kefiledir. Bir hukuk terimi olan kefil, borcun ödeneceğini alacaklıya garanti eden kişi, kefalet eden kimse anlamındadır (Bağdatlı, 2002: 381).

Atasözü, kefil olana yönelik ekonomik şiddeti işaret etmektedir. Şiddetin sebebi borçlu kişinin borcunu ödememesi ya da ödeyememesidir. “Ya saçı ya sakalı” tabiri kefilin sahip olduğu en ufak nesnenin dahi alınacağını işaret etmektedir. Bu durum şiddetin sonucunu oluşturmaktadır. Bu bağlamda kefilin, -asıl borçlu olmamasına rağmen- sahip olduğu para, ev, araba ve benzeri bir malını kaybetmesi onun ekonomik açıdan zayıflamasına yol açmaktadır. Bu da kefilin ekonomik şiddete maruz kaldığını göstermektedir.

45. “Keskin sirke küpüne (kabına) zarar(-dır) (s. 358).”

“Çok öfkeli kişi kendi sağlığını bozar, vücudunu yıpratır ve işlerini altüst eder (s. 358).”

45.1. Atasözünün Şiddet Açısından İncelenmesi

Atasözü durum bildiren bir yapıya sahiptir ve şiddetin sebebi olarak kişinin öfkelenmesi gösterilmektedir. Kötü, zararlı saldırganlık ve şiddet eylemi, insanın zihinsel işlevlerinin ürünü olup kızgınlık, öfke, kin, nefret, düşmanlık ve benzeri olumsuz duygularla beslenen bir tutkudur (Köknel, 1996: 20). Öfke; engelleme, incinme veya gözdağı karşısında gösterilen saldırganlık tepkisi, kızgınlık, hışım, hiddet, gazap gibi anlamlara karşılık gelmektedir. (TDK, 1998: 1717) Öfkelenme kişinin otokontrolünü kaybettiği zamanlarda ortaya çıkan bir durumdur. Öfke doğuran olaylar ve durumlar karşısında şiddete başvurmak, şiddetin içerdiği anımsal ve aciliyet öğeleri nedeniyle önemli bir güce sahiptir (Arendt, 2016: 76). Atasözleri, içinden çıktıkları toplumların yüzyıllar hatta bin yıllar içinde birlikte inşa ettikleri ortak düşünce dünyalarını oldukları gibi yansıtan birer ayna gibidirler (Başaran, 2013: 758). Öfkeyle ilgili birçok atasözü ve deyimdeki ortak düşünce de öfkenin zararlı bir eylem olduğudur.

Atasözü çok yönlü şiddet içeren bir atasözüdür. “Keskin sirke” ifadesi, öfkeli kişiyi; “kabına zarar” ifadesi ise kişinin kendisine dönük şiddetini ifade etmektedir. Öfkelenen kişi, öfkesinin saldırganlığa dönüştüğü durumlarda kendisine ve/veya karşısındaki kişiye hakaret etmeden öldürme eylemine kadar gidebilecek sözel - fiziksel şiddet uygulayabilir. Ayrıca kişiyi zihinsel ve psikolojik olarak yıpratın öfke, uygun bir dille dışa aktarılmadığında, bastırıldığında kişi üzerinde yıkıcı etkileri olmaktadır. Bu bağlamda bakıldığında ise kişi, öfkesi nedeniyle kendisine dönük psikolojik şiddet içerisindedir.

46. “Kırkından sonra azanı teneşir paklar (s. 360).”

“Yaşlılıklarında ahlakları bozulanlar, doğru yola getirilemezler; ölünceye değin o yolda giderler (s. 360).”

46.1. Atasözünün Şiddet Açısından İncelenmesi

Teneşir, üzerinde ölü yıkanan yüksekçe yerdir. Türk kültüründe üç, beş, yedi, kırk gibi sayılar bir şeyin önemli, değerli ve/veya çok olduğunu belirten sayılardır. Masal zaman birimi olan kırk gün kırk gece veya masalarda geçen kırk hatır kırk satır gibi

kullanımlar bunlara örnek olarak gösterilebilir. Ayrıca geçmiş zamanlarda insanların ömürlerinin kısa olması sebebiyle kırk yaş, yaşlılık göstergesi olarak da sayılmaktaydı. Atasözünde kullanılan kırk sayısı ise kişinin yaşının yüksek olduğunu vurgulamak için kullanılmıştır. Atasözünde kendisinden beklenilmeyen davranışlar sergileyen, toplum normlarının dışına çıkan, ahlakı bozulan kişiler için “azma” ifadesi kullanılmaktadır.

Atasözü durum belirten bir yapıya sahiptir. “Teneşir paklar” ifadesi, ahlakı bozulan kişilerin ölünceye kadar o yolda devam edeceğini ve/veya başlarına kötü bir iş geleceğini belirtmek amacıyla kullanılmaktadır. Mevcut bir toplumun normları şiddetin gerek tanımını, gerek kavranışını, gerekse de değerlendirilişini belirler. Bu nedenle de şiddet normlara bağlı olarak görecelidir (Michaud, 1991: 10). Kişi, yaptığı eylemin sonucunda toplum tarafından dışlanmaktadır. Atasözünün alt anlamında kişiyi ayıplama, kınama bulunmaktadır. Bu bağlamda bakıldığında atasözü, toplumun kişiye karşı ayıplama, kınama ile uyguladığı psikolojik şiddet olarak yorumlanabilir.

47. “Kızını dövmeleyen dizini döver (s. 362).”

“Kızını iyi yetiştirmeyen anne ve baba, kızını el kapısında beceriksizliği yüzünden sıkıntı çektiği zaman dövünür durur (s. 362).”

47.1. Atasözünün Şiddet Açısından İncelenmesi

Çocuğun terbiye edilmesi, eğitilmesi, hatasını fark etmesi amacıyla dövme, dayak ve benzeri eylemlerin atasözlerinde sıklıkla kullanıldığını görmekteyiz. Türk gelenek ve göreneklerinde erkeğe ve aileye tanınan bir hak olarak görülen dayak ve benzeri eylemler ilginin, sevginin, koruma ve kollamanın belirtisi olarak değerlendirilmektedir (Köknel, 1996: 147).

Atasözünde kızın iyi yetiştirilmesi, sorumlulukların bilincinde olması amacıyla kullanılan dövme eyleminin ataerkil toplumsal yapının nezdinde iyi bir amaca hizmet ettiği düşünülmekte ve dolaylı yoldan “şiddetin güzellemesi” yapılmaktadır. Kızın evlendiği zaman çekeceği zorluklar ailenin üzülmüne, sıkılmasına yol açacaktır. Bu üzülmeye, sıkılma durumu atasözünde “dizini dövme” deyimiyile karşılanmaktadır.

Dizini dövme, pişman olma anlamındadır. Atasözü ailenin ileride pişman olmaması, üzülmemesi için kızın eğitiminde dövme eylemini gerekli göstermektedir. Bir uyarı niteliği taşıyan atasözü, yüzyıllar boyunca kadına yapılan şiddetin meşrulaştığı bir atasözü örneğidir ve dolaylı yoldan kadına karşı fiziksel şiddet içermektedir.

48. “Kocanın kabı ikiyse birini kır (s. 366).”

“Kıskanç kadın, kocasının aşırı zengin olmasını istemez; çapkınlığa başlar diye (s. 366).”

48.1. Atasözünün Şiddet Açısından İncelenmesi

Atasözünde geçen kap, kişinin maddi durumunu ifade etmektedir. Kırma eylemini gerçekleştiren kişi atasözünde “kıskanç eş” olarak tasvir edilmektedir. Bu eylem kocanın maddi açıdan zayıflaması amacıyla yapılmaktadır.

Kadın, kocasının zengin olması durumunda çapkınlık yapacağını düşünmekte, bundan çekinmekte ve korkmaktadır. Kadında kuşku, evham, korku, huzursuzluk gibi duygulara sebep olan bu durum, kadının kendisine dönük psikolojik şiddeti olarak yorumlanabilir. Kadının çoğu zaman yaşadığı bu korku, onun da kocasına karşı ekonomik şiddet uygulamasına yol açmaktadır. Çoğu zaman erkekten erkeğe, erkekten kadına doğru gördüğümüz şiddet, bu atasözünde kadından erkeğe doğru görülmektedir. Kadın ekonomik açıdan zayıflayan kocasının çapkınlık yapmakta zorlanacağını düşünmektedir. Atasözünde kadının korku, endişe gibi psikolojik şiddet içeren duygular yaşaması, onun bir başka şiddet içeren eylem uygulamasına (kap kırma – ekonomik şiddet) sebep olmaktadır. Bu bağlamda bakıldığında atasözünde, kadının kendisine dönük psikolojik şiddeti, ekonomik şiddeti doğurmuştur ve bu yönüyle atasözü, şiddetin şiddeti doğurduğu atasözü örneğini oluşturmuştur.

49. “Kötü söyleme eşine, ağı katar aşına (s. 375).”

“İlişkide bulunduğun kimseleri sözlerinle incitme, kötüleme ki onlar da sana daha büyük kötülük yapmasınlar (s. 375).”

49.1. Atasözünün Şiddet Açısından İncelenmesi

Atasözü yakın ilişkilerde bulunduğumuz kişilere kötü davranmamız gerektiğini telkin etmektedir. Sözel şiddete ilişkin davranışlardan en belirginini kişinin değer verdiği konulara yönelik güveni sarsmak ve kişiyi yaralamak amacıyla belli aralıklarla çok ağır hakaret etmek ve sözler söylemektir (Polat, 2017: 32).

Atasözünde kullanılan eş; arkadaş, dost, sevgili, karı/koca gibi yakın ilişkiler içinde bulunulan kişileri temsil etmektedir. Kötü söz; alay etme, küçük düşürücü adlar takma, eleştirme, hakaret etme ve benzeri anlamları taşımaktadır. Ağrı, vücuda girdiğinde vücudun dengesini bozan ve miktarına göre ölümcül sonuçları olabilen bir maddedir (TDK, 1998: 34).

Atasözünde geçen “kötü söz” sözel tabanlı psikolojik şiddeti işaret etmektedir. Sözel şiddet, kişi üzerinde herhangi görünür bir yara barındırmadığı için kişiyi zihinsel olarak etkilemektedir. Atasözünde kullanılan sözel tabanlı psikolojik şiddet karşı tarafın da şiddet uygulamasına sebep olmaktadır. “Ağrı katmak”, kişi üzerinde ölüme kadar gidebilecek fiziksel şiddeti ifade etmektedir. Kullanılan “ağrı” kelimesi, uygulanacak şiddetin doğrudan, görünür bir şekilde olmayacağı, dolaylı yoldan, fark ettirmeden yapılacağı şeklinde de yorumlanabilir. Atasözünde kişinin uygulamış olduğu sözel şiddete kişi, fiziksel şiddetle karşılık vermektedir. Şiddetin karşılıklı ilişki içerisinde kurulmuş bu atasözünde şiddet şiddeti doğurmaktadır.

50. “Küpe küp deyince küp adama düp der (s. 382).”

“Değersizliğini, boşluğunu yüzüne karşı söylediğimiz kişi, size, sözünüzün yankısı gibi kötü bir karşılık verir (s. 382).”

50.1. Atasözünün Şiddet Açısından İncelenmesi

Küp kelimesi, atasözü ve deyimlerde genellikle mecazi anlamda kullanılmakta ve şişman, sinirli, sarhoş gibi anlamlara karşılık gelmektedir. Küplere binmek, küp gibi, küpe dönmek şeklindeki kullanımlar bunlardan birkaçıdır. Küp genellikle su, pekmez, yağ gibi sıvı şeylerin konulduğu ya da turşu kurmaya yarayan, karnı geniş, dibi dar, büyük toprak kaba verilen isimdir (TDK, 1998: 1439).

Atasözü, karşılıklı şiddet içeren bir atasözüdür ve teşhis ve intak sanatına başvuru olan atasözünde küp kelimesi ile insan kastedilmektedir. Kullanılan küp kelimesi boş, değersiz gibi anlamlara karşılık gelmektedir. Küpün karşılık olarak verdiği “düp” yanıtı iriyarı, başıboş kimse anlamındadır. Bu kelime halk ağzında “ayı” olarak da karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca düp kelimesi, boş küp sesini de çağrıştırdığı için küpe benzer bir cevap olarak da yorumlanabilir. Atasözünde Küp - düp kelimeleri, kişilerin birbirlerine söylediği eşdeğer hakaret sözleridir ve bu bağlamda bakıldığında atasözü karşılıklı sözel şiddet içermektedir.

51. “Mazlumun ahı, yerde kalmaz (indirir şahı) (s. 388).”

“Güçlü kimse zulmetmemelidir. Zulmeden her halde yıkıma uğrar. Zulüm gören kimsenin bedduası padişahı tahtından indirir (s. 389).”

51.1. Atasözünün Şiddet Açısından İncelenmesi

Mazlum, haksızlığa uğrayan ve baskı altında ezilen, kendisine zulmedilen, zulüm gören anlamına gelmektedir. Şah ise hükümdar anlamındadır ve atasözünde zulmeden kişiyi dolaylı yoldan işaret etmektedir. Ah, kötülük gördüğü bir kimseye karşı kötü dilekte bulunma, ilenme anlamındadır (TDK, 1998: 1520, 2065, 45).

Atasözünde şiddet uygulayıcısı şah, şiddete uğrayan ise mazlumdur. Uygulanan şiddet örtük bir şekilde “ah” kelimesi üzerinden okuyucuya sezdirilmektedir. Atasözünde kişinin (şah) uyguladığı şiddet, öznenin (mazlum) ah etmesine sebep olmaktadır. Şiddete uğrayan kişi, ah kelimesi ile Tanrı’dan yardım istemekte ve şiddet uygulayıcısının Tanrı tarafından cezalandırılacağını düşünmektedir. Şiddet uygulayıcısı kişinin uygulamış olduğu şiddet ekonomik, psikolojik, fiziksel veya cinsel şekilde karşımıza çıkabilir. Toplum, zulmeden kişinin hâkimiyetinin son bulacağını, Tanrı tarafından cezalandırılacağını düşünmekte ve bu durum “indirir” kelimesi üzerinden okuyucuya aktarılmaya çalışılmaktadır. Tanrı tarafından verildiği düşünülen bu ceza, “ilahî tabanlı şiddet” olarak yorumlanabilir. Ayrıca muhataba karşı uyarı niteliğinde olan bu atasözü, kişinin zulmetmemesi gerektiğini, zulmederse başına kötü olaylar gelebileceğini telkin etmektedir ve muhatabı sınırlayıcı, engelleyici bir özelliğe sahiptir. Kişinin yaşadığı bu sınırlama, engelleme ve başına

bir şey geleceğinden korkması kendisine dönük psikolojik şiddet olarak da yorumlanabilir.

52. “Oğlan doğuran övünsün, kız doğuran dövünsün (s. 398).”

“Doğacak çocuğun oğlan olması istenir. Kız olması istenmez. Onun için oğlan doğuran ana sevinir; kız doğuran ana üzülür (s. 398).”

52.1. Atasözünün Şiddet Açısından İncelenmesi

Eski Türkçede oğlan kelimesi [ogl+an (kök+çoğul eki)] çocuklar anlamına gelmekte ve hem kız hem erkek çocuk için kullanılmaktadır. Günümüzde anlam daralmasına uğrayan bu kelime, sadece erkek çocuk anlamına gelmektedir. Ataerkil yapıya sahip Türk toplumu, erkeği daha ön planda tutmakta ve erkek çocuğu soyun devamını sağlayan, erkekliğin bir kanıtı olarak görmektedir. Geleneksel, ataerkil toplumlarda doğacak çocuğun erkek olması istenmektedir.

Dövünmek, aşırı üzüntü, pişmanlık, çaresizlik gibi duyguların etkisiyle kendi kendine vurmak, kendini yerden yere atmak, çırpınmak anlamındadır (TDK, 1998: 438). Atasözünde kadının dövünmesinin sebebi kız doğurmasıdır. Geleneksel toplumlarda erkek çocuk doğurmak kadın için önemlidir. Kadın erkek çocuk doğurduğunda kocası ile bağının daha güçlü olacağına, kocasının ve ailesinin gözünde statü ve değerinin daha yükseleceğine inanmaktadır. Erkek çocuk doğuramayan kadın, kocası tarafından kuma getirme, boşanma gibi tehditler alabilmektedir (TBMM, 2011: 16, 17). Atasözünde kız doğuran kadın, bu gibi tehditler sebebiyle korkmakta ve bu durum kadının dövünmesine sebep olmaktadır. Kadının yaşadığı bu durum onun açık bir şekilde psikolojik şiddete maruz kaldığını göstermektedir.

53. “On beşindeki kız, ya erde gerek ya yerde (s. 400).”

“Kız on beş yaşına ulaştı mı evlendirilmelidir. Evlendirilmezse anneyi, babayı güç durumda bırakacak çok üzücü olaylar çıkabilir. Böyle olacağına kızın ölmesi daha iyidir (s. 400).”

53.1. Atasözünün Şiddet Açısından İncelenmesi

İnsan hayatında üç önemli geçiş dönemi bulunmaktadır. Bunlar doğum, evlenme ve ölümdür. Geleneksel kesimlerde kızın ve erkeğin evlenme çağına geldiklerine dair birtakım ölçütler vardır. Bunların başında bülüğa erme gelir. Ülkemizde bülüğa erme 10 - 14 yaşları arasında başlar (Örnek, 1977: 189). On beş yaş, Türk kültüründe tamamlanmışlığı sembolize etmektedir. Türkülerde on beş yaş, kızın evlilik döneminde olduğunu, büyüdüğünü, serpildiğini; erkeğin ise erginleştiğini, askere gidebilecek yaşa geldiğini belirtmek amacıyla sıklıkla kullanılmıştır.

Günümüzde geçerliliği yitiren bu atasözü, çok yönlü şiddet içermesi açısından önemlidir. Atasözünde kızın, belli bir yaşa geldiğinde evlenmesi, evlendirilmesi gerektiği üzerinde durulmaktadır. Kızın evlenmesi için yapılan baskı, zorlama veya zamanında uygulanan görücü usulü sebebiyle istediğiyle evlenememesi kıza karşı uygulanan psikolojik şiddet olarak yorumlanabilir. Atasözüne aile açısından bakıldığında ise evlenmeyen kızın ailenin namusuna laf getirebileceği düşünülmekte; bu durum ailenin korkmasına sebep olmaktadır. Ailenin yaşadığı bu korku da psikolojik şiddet olarak ele alınabilir. Ölüm anlamına gelen “yerde (gerek)” ifadesi, Türk kültüründe namus kavramının önemini göstermesi açısından önemlidir. Ayrıca atasözünde geçen “yerde (gerek)” ifadesi, “kızın ölmesi/öldürülmesi” anlamını içerisinde barındırmaktadır. Bu bağlamda bakıldığında ise atasözü, fiziksel şiddetle ilişkilendirilebilir.

54. “Söz var, iş bitirir; söz var, baş yitirir (s. 432).”

“Sözün insanlar üzerindeki etkisi çok büyüktür. Akıllıca söylenmiş sözler, karşısındakini inandırır, yumuşatır; işlerin olumlu yola girmesini sağlar. Ölçsüz, sert sözler ise karşısındakini sinirlendirir, söyleyenin öldürülmesine bile yol açabilir (s. 432).”

54.1. Atasözünün Şiddet Açısından İncelenmesi

Dil toplumsal yaşamın bir parçası olarak sonsuz anlam boyutları taşıyan ve bunları ileten; fiziksel, ruh, bilimsel, fizyolojik, zihinsel toplumsal ve benzeri pek çok olgularla kesişimleri bulunan bir işaretler dizgesidir (Eker, 2010: 3). Dili oluşturan

önemli parçalardan biri olan söz, kişinin duygu ve düşüncelerini aktarmasını sağlayan önemli bir iletişim aracıdır. Kişinin söylediği her söz, muhatap üzerinde iyi veya kötü sonuçlar doğurabilmektedir. Dil, bir anda düşünemeyeceğimiz kadar çok yönlü, değişik açılardan bakınca başka nitelikleri beliren, kimi sınırlarını bugün de çözemediğimiz büyüklü bir varlıktır (Aksan, 1998: 11). Atasözü, dilin gücünü göstermesi açısından önemlidir.

Atasözüne kullanılan “iş bitirir” cümlesi, hazırlayıcı bir cümledir ve dilin pozitif (olumlu) yanını ortaya koymaktadır. Baş yitirir cümlesi dilin negatif yanını ortaya koymakla birlikte şiddet içermesi açısından önemlidir. “Baş yitirir” cümlesi, vurmadan öldürme eylemine kadar gidebilecek fiziksel şiddeti ifade etmektedir. Öznenin kullanmış olduğu “söz”, muhatapı yaralamış, kötü veya olumsuz etkilemiştir. Bu etki kişinin “kötü söz” söyleyene karşı fiziksel şiddet uygulamasına sebep olmaktadır.

55. “Sürüden ayrılanı (ayrılan koyunu, kuzuyu) kurt kapar (s. 435).”

“Arkadaşlarından ayrılıp tek başına iş yapma yolunu tutan kişi, koruyucusuz, desteksiz kalır; büyük zararlara uğrar (s. 435).”

55.1. Atasözünün Şiddet Açısından İncelenmesi

Sürü, evcil hayvan topluluğu; çobanın bakımı altındaki hayvanların tümü; bir arada yaşayan hayvan topluluğu gibi anlamlara karşılık gelmektedir (TDK, 1998: 2057). Sürü kelimesi aynı zamanda kalabalık insan toplulukları için de kullanılmaktadır.

Atasözünde kullanılan sürü kelimesi aynı düşünceyi, eylemi, işi yapan kişileri temsil etmektedir. Sürü kelimesi ile toplumsal bağlayıcılık ve kişinin toplumla birlikte hareket etmesinin öncelendiği anlaşılmaktadır. Atasözü tek başına iş yapmanın zorluğu üzerinden kurulmuş bir atasözüdür ve kişiye birlikte hareket etmenin önemli olduğunu vurgulamaktadır. Kurt kapar ifadesi, atasözünde şiddet içeren eylemi işaret etmektedir. Bu şiddet atasözünün kullanıldığı yere, duruma göre fiziksel, ekonomik, psikolojik ve cinsel şiddet olarak farklılık gösterebilir. Atasözünün anlamına baktığımızda ise şiddet, “iş yapma” eylemi üzerinden aktarılmaktadır. Atasözünde öznenin birlikte iş yaptığı kişilerden ayrılarak iş yapması, kişinin desteksiz, yalnız

kalmasına sebep olmakta ve “kurt kapar” ifadesi, öznenin zarara uğrayacağını göstermektedir. Atasözünün anlamına ve atasözüne ekonomik uğraş - zarar bağlamında bakıldığında kişinin yaşayacağı bu durum, ekonomik şiddet olarak yorumlanabilir.

56. “Tabak sevdiği deriyi yerden yere çarpır (s. 440).”

“Kişi, eğitimine önem verdiği ya da beğendiği kimseyi hırpalarcasına çalıştırır (s. 440).”

56.1. Atasözünün Şiddet Açısından İncelenmesi

Deri tabaklamak anlamına gelen “debbağ” kelimesi, kimyasal malzemeler yardımı ile her türlü deri cildinin terbiye edilmesi sürecini ifade eder ve tabaklık, sepicilik kelimeleri ile aynı anlamda kullanılmaktadır (Koyuncu, 2009: 1749). Derinin yumuşaması ve kullanılabilir hale gelmesi için küllü suda bekletme, çiğneme, kazıma (Arslan, 2017: 222) gibi işlemler uygulanmaktadır. Atasözünde kullanılan “yere çarpma” ifadesi derinin yumuşaması, terbiye edilmesi için kullanılan yöntem olarak gösterilmektedir.

Atasözünde kullanılan tabak, şiddet uygulayıcısı kişiyi; deri, şiddet uygulanan kişiyi temsil etmektedir. Şiddet ise “yerden yere çarpma” ifadesiyle aktarılmaya çalışılmıştır. Atasözünde şiddet uygulayıcısı kişi, şiddeti terbiye etme amaçlı kullanmakta ve bunu kişiyi sevdiği, kişinin iyiliği için yaptığını savunmaktadır. Atasözünde şiddete olumlu bir rol verilmektedir ve şiddetin güzellemesi yapılmaktadır. Yerden yere çarpma ifadesi, kişinin hırpalanması, yorulması, zorlanması anlamlarına gelmekte ve fiziksel olarak güç kaybetmesine sebep olmaktadır. Bu bağlamda bakıldığında kişiye uygulanan bu eylem, fiziksel şiddet olarak ele alınabilir.

57. “Ulularla havuç (keşir) ekenin yoğunu götüne gider (s. 453).”

“Kendisinden büyük kimselerle ortak işe girişen, sonunda yanıldığını anlar. Bu tutumundan büyük zarar görür (s. 453).”

57.1. Atasözünün Şiddet Açısından İncelenmesi

Ulu, yararlı işler yapmış, büyük kimse anlamındadır (TDK, 1998: 2279). Atasözünde bu kelime zeki, zengin, varlıklı kişiler için kullanılmaktadır ve özneye göre daha iyi durumdaki kişileri temsil etmektedir. Anadolu'nun birçok yöresinde keşir/kesir olarak anılan havuç, atasözünde ekonomik bir uğraşı ifade etmektedir.

Atasözü, muhataba yönelik öğüt ve uyarı içermektedir. Atasözünde kişinin maddi açıdan daha üstün kişilerle (ulular) işe girmesinin onlarla boy ölçüşemeyeceğinden zor - yanlış olduğu ifade edilmekte ve bu sebeple kişinin zarara uğrayacağı, ekonomik açıdan zor duruma düşeceği aktarılmaktadır. Kişinin yaşayacağı zor durum, argo bir ifade olan “yoğunu götüne gider” ile karşılanmaktadır. Yoğun kaba, kalın anlamındadır. Atasözünde kişinin maddi ve manevi olarak kendinden üstün kişilerle işe girmesi, elindekini de kaybetmesine, maddi açıdan zayıflamasına sebep olacağından, bu durum kişinin kendisine dönük ekonomik şiddeti olarak yorumlanabilir.

58. “Üç kuruşluk eşeğin beş kuruşluk sıpası olur (s. 455).”

“Değersiz kişinin ya da nesnenin verimi de daha değersiz olur (s. 455).”

58.1. Atasözünün Şiddet Açısından İncelenmesi

Atasözünde geçen üç kuruş, beş kuruş gibi ifadeler değer bildirmektedir. Bu ifadeler eşya için kullanıldığında eşyanın kötü, değersiz, ucuz, sıradan olduğunu ortaya koymaktadır. İnsan için kullanıldığında ise bu ifade, hakaret içeren bir anlam taşımaktadır. Sevimli bir hayvan olan eşek ve onun yavrusu sıpa, atasözünde mecazi anlamda kullanılmakta ve incelikten uzak, kaba, yeteneksiz, basit gibi olumsuz anlamlara karşılık gelmektedir.

Atasözü sembolik anlatımla kurulmuş bir atasözüdür ve muhataba yönelik hakaret içermektedir. Atasözünde geçen eşek - sıpa şiddet uygulanan özneyi temsil etmektedir. Kişinin (eşek) ortaya koyduğu iş, eylem, veya verimin (sıpa) ona atfedilen olumsuz özellikler sebebiyle kötü, değersiz ve sıradan olacağı üzerinde durulmaktadır. Aynı zamanda kişinin olumsuz özelliklerinin kalıtsal olduğu varsayıldığında kullanılan sıpa kelimesi, kişinin çocuğunun da kişiye benzer

olacağını ifade etmektedir. Atasözünde şiddet eşek, sıpa, üç kuruş, beş kuruş ifadeleriyle okuyucuya aktarılmaktadır. Atasözünde şiddet uygulanan özne için kullanılan eşek - üç kuruşluk ifadeleri ve onun ortaya koyduğu iş, eylem veya yavrusu için kullanılan sıpa - beş kuruşluk ifadeleri küçümseyici, aşağılayıcı bir anlam içermektedir. Atasözünde özneye ve yaptığı, ortaya koyduğu işe yönelik hakaret içeren bu söylemler sözel şiddet olarak yorumlanabilir.

59. “Vakitsiz öten horozun başını keserler (s. 458).”

“Her söz vaktinde ve yerinde söylenmelidir. Bir sözün, zamanı gelmeden söylenmesi, büyük zararlara yol açabilir. Bunun için, uygun olmayan zamanda aklına geleni söyleyen kişi cezalandırılır. Nasıl ki vakitsiz öten horoz, uğursuz sayılarak kesilir (s. 458).”

59.1. Atasözünün Şiddet Açısından İncelenmesi

Atasözünde kişiye öğüt ve uyarı niteliğinde olan, kişiyi ilgilendiren bir durum, teşhis (kişileştirme) sanatı kullanılarak horoz üzerinden dolaylı yoldan aktarılmaya çalışılmıştır. Birçok hayvan gibi horoz da atasözleri ve deyimlerde sıklıkla kullanılan bir hayvandır. Horozlanmak, horoz kafalı gibi deyimler bunlardan birkaçıdır.

Atasözü alegorik anlatımla kurulan bir atasözüdür. Horozun tan yeri ağarırken ötmesi beklenir, vaktinden erken öten horozun deprem, sel vb. doğal afet veya uğursuzluk getireceği düşüncesi halk arasında var olan yaygın bir inanıştır. Atasözünü anlambilimlerine ayırdığımızda horoz, şiddet uygulanan özneyi; ötmek, muhatabı rahatsız eden, hatalı, zamansız sözü; baş kesmek, verilen cezayı ifade etmektedir. Atasözünde kişinin söylemiş olduğu bu söz muhatabı rahatsız etmekte ve bu durum kişinin şiddet uygulamasına sebep olmaktadır. Baş kesme, fiziksel, ekonomik, psikolojik her türlü cezayı içinde barındırmakla birlikte işaret ettiği ilk anlam ölüm cezasıdır. Ölüm cezası, fiziksel şiddetin en üst boyutudur ve bu atasözünde fiziksel şiddetin vurgulandığı görülmektedir.

60. “Var evi kerem evi, yok evi verem (elem) evi (s. 459).”

“Varlıklı ailenin durumu, konuk ağırlamaya, gereken yerlere yardım etmeye, armağanlar vermeye elverişlidir. Yoksul ailenin evinde sıkıntı ve dertten başka bir şey bulunmaz (s. 459).”

60.1. Atasözünün Şiddet Açısından İncelenmesi

Kerem büyüklük, ululuk, soyluluk; bağış olarak verme, bağış; iyilik lütuf gibi anlamları içerisinde barındırmaktadır (TDK, 1998: 1275). Ateşli ve bulaşıcı bir hastalık olan verem, atasözünde mecazi anlamda kullanılmakta ve dert, acı, keder, üzüntü gibi anlamlara karşılık gelmektedir.

Atasözünde var evi ile zengin, yok evi ile yoksul kişi veya aile arasında bir karşılaştırma yapılmaktadır. Kişinin, ailenin varlıklı olması refah içinde yaşamasını, kendisine ve etrafına karşı iyilik etmesini, yardımda bulunmasını kolaylaştırmaktadır. Yoksul kişi bu imkanlara sahip olmadığı için zorluk çekmektedir. Atasözünde ailenin yaşadığı bu zorluk “verem, elem” kelimeleriyle aktarılmaya çalışılmıştır. Kişinin veya ailenin maddi açıdan yetersiz oluşu dert, sıkıntı, acı, hastalık ve benzeri olumsuz koşullara sebep olmaktadır. Yoksulluğu temel alan yaklaşıma göre kişi veya aile ekonomik şiddet içerisindedir. Ayrıca kişinin ekonomik sebepler nedeniyle keder ve üzüntü içinde olması, hastalanması fiziksel ve zihinsel bütünlüğüne de zarar vereceğinden bu durum fiziksel ve psikolojik şiddetle de ilişkilendirilebilir.

61. “Yılanın başı küçükken ezilir (s. 475).”

“Büyüyeceği belli olan her tehlike, daha başta önlenmeli; düşman güçlenip büyük zarar verecek duruma gelmeden ezilmelidir (s. 475).”

61.1. Atasözünün Şiddet Açısından İncelenmesi

Sürüngengillerden, ince ve uzun yapılı bir hayvan olan yılan, zehirli ve zehirsiz olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Zehirli yılanlar kendilerini savunmak veya avını hareketsiz bırakmak amaçlı bu özelliğini kullanmaktadır. Zehir, kişi veya avı felç edebilmekte, hatta ölümüne dahi sebep olabilmektedir. Yılan atasözü ve deyimlerde

sıklıkla karşımıza çıkmakta ve mecazi anlamda kullanıldığında kötü, hain, sinsî, sevimsiz, tehlikeli, soğuk gibi olumsuz anlamlara karşılık gelmektedir.

Atasözünü anlambilimlerine ayırdığımızda kullanılan “yılan” kelimesi tehlike, sıkıntı, kötülük içeren kişi, durum veya olay için kullanılmaktadır. “Küçük” kelimesi tehlikeli durumun yeni filizlendiğini, büyümeye başladığını göstermektedir. Atasözünde bu tehlikenin büyümeden yok edilmesi gerektiği “ezme” kelimesiyle vurgulanmaktadır. Atasözünde ezme kelimesi, püskürtme, yok etme, öldürme gibi anlamlara karşılık gelmektedir. Atasözünde ezme eylemi, kişi - yılan ilişkisi üzerinden ele alındığında fiziksel şiddet olarak yorumlanabilir.

62. “Yırtıcı (alıcı) kuşun ömrü az olur (s. 476).”

“Başkalarına saldırmayı huy edinen kişilerin düşmanları çok olur. Çok geçmeden bu düşmanlar da onun canına kıyarlar (s. 476).”

62.1. Atasözünün Şiddet Açısından İncelenmesi

Yırtıcı, başka canlıların etleriyle beslenmek için onları parçalayıp yiyen hayvanlar için kullanılmaktadır. Mecazi anlamda yırtıcı, adam öldürmekten, kan dökmekten hoşlanan kişiler için kullanılmaktadır (TDK, 1998: 2452).

Sembolik anlatımla kurulan bu atasözünde insanı ilgilendiren bir konu yırtıcı kuş – ömür ilişkisi çerçevesinde muhataba aktarılmaya çalışılmıştır. Atasözünde yırtıcı kuş başkalarına saldıran, rahatsız eden, kötü davranan, zarar veren kişileri temsil etmektedir. Yaptıkları kötü ve olumsuz hareketler sebebiyle bu tarz kişiler, toplum tarafından sevilmemekte ve düşman görülmektedirler. “Ömrü az olur” ifadesi bu tarz kişilerin düşmanları tarafından ceza alacaklarını, saldırganlıklarının başlarına bir iş getireceği, hatta bu tutumlarının ölümlerine dahi sebep olabileceğini göstermek amaçlı kullanılmıştır. Öznenin (yırtıcı kuş) yapmış olduğu kötü hareketler şiddetin sebebi, ömrü az olur ifadesi şiddetin sonucunu oluşturmaktadır. Atasözünde saldırgan kişilerin (yırtıcı kuş) her türlü şiddet içeren bu hareketleri, şiddetle karşılık bulmaktadır. “Ömrü az olur” ifadesi şiddet uygulayıcısı öznenin ölümünü çağrıştırdığından atasözü, fiziksel şiddetle ilişkilendirilebilir.

Seçmiş olduğumuz şiddet içeren 62 atasözü fiziksel şiddet, sözel/psikolojik şiddet, ekonomik şiddet ve cinsel şiddet olmak üzere dört ana başlığa göre değerlendirilmiştir. Seçilen atasözlerinden hareketle Türk toplumunun şiddet algısı ortaya konulmaya çalışılmıştır. İncelediğimiz atasözlerinde şiddet çoğunlukla eril bir dil kullanılarak ve karşılıklılık ilişkisi içerisinde ortaya konmuştur. Kişi, bazı zamanlarda içinde bulunduğu zor durumdan kurtulmak amacıyla şiddete başvurmuştur. Atasözlerinden hareketle Türk toplumunun sebepsiz yere işkence düzeyinde şiddet uyguladığı görülmektedir.

İncelemesini yaptığımız atasözlerinde kadına yönelik şiddet dikkat çekmektedir. Atasözlerinde kadına yönelik şiddet çoğunlukla “geleneksel kadın imajı”nın dışına çıkıldığında ortaya çıkmaktadır.

Kişi veya toplum uyguladığı şiddeti haklı sebeplere dayandırmak, meşrulaştırmak için bazı zamanlarda süslemekte bazı zamanlarda ise şiddete eğitici bir rol vermektedir. Aynı zamanda toplum kutsal gördüğü, önem atfettiği değerlere dokunulduğunda şiddet göstermekte ve bu şiddet halk tarafından doğal karşılanmaktadır.

Bu bölümde incelemesini yaptığımız atasözlerinden hareketle Türk toplumunun şiddet algısının, şiddet pratiklerinin daha iyi anlaşılabilmesi, kavranabilmesi amaçlanmıştır ve bu bilgiler sonuca ulaşmamızda bize katkı sağlayacaktır.

İKİNCİ BÖLÜM

ŞİDDET İÇEREN ATASÖZLERİNİN SINIFLANDIRILMASI

Şiddet, toplumdan topluma değişkenlik göstermekte ve her toplum şiddet unsurlarını farklı şekilde yorumlamaktadır. Kültürden daha eski olduğu düşünülen şiddet kavramı, atasözlerinde hem kültürü etkilemiş hem de kültürden etkilenmiştir. Geçmişte yaşamış insanların deneyimlerini, tecrübelerini, gözlemlerini içerisinde barındıran atasözleri, halk tarafından benimsenmiş, öğüt verici sözlerdir. Şiddet kavramı atasözleri ile harmanlanarak toplumun şiddeti anlamlandırmasını, yorumlamasını ve uygulamasını kolaylaştırmış ve şiddet ile kültür arasındaki bağı güçlendirmiştir. Türk atasözleri ve şiddet kavramı çok geniş uçlu iki kültür unsurudur. Türk atasözleri ve şiddet arasındaki ilişkiyi tek bir başlık altında toplamak ve tam anlamıyla bir sınıflandırmaya tabi tutmak mümkün değildir. Bu çalışmamızda, Ömer Asım Aksoy'un "*Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü I*" adlı kitabındaki şiddet içeren atasözleri incelenmiştir. İncelediğimiz atasözlerinde Türk toplumunun şiddet paradigmaları dikkate alınmıştır. Bu incelemede atasözleri birden fazla bakış açısıyla sınıflandırmaya tabi tutulmuş ve Türk toplumunun şiddeti nasıl yorumladığı, şiddeti nasıl anlamlandırıldığı, şiddeti nasıl meşrulaştırdığı gibi konularda okuyucuya fikir vermeye çalışılmıştır. Başlıkların altında atasözleri ve incelemeleri yerine, bir önceki bölümde atasözlerine karşılık olarak verilen numaralar kullanılmıştır.

1. Şiddet İçeren Atasözlerinin Türüne Göre Sınıflandırılması

Bu bölümde şiddet içeren atasözleri dört başlık altında sınıflandırmaya tabi tutulmuştur. Bu başlıklar fiziksel şiddet, ekonomik şiddet, sözel/psikolojik şiddet, cinsel şiddet olarak ayrılmıştır.

Fiziksel şiddet içeren atasözlerinde dikkat ettiğimiz husus, kişinin bedensel bütünlüğüne karşı bir hareketin olup olmadığıdır. Fiziksel şiddet içeren atasözlerinde şiddet, kendine zarar verme, dövme, kavga etme, hırpalama, yaralama, zehirleme, öldürme, savaşma şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Ekonomik şiddet içeren atasözlerinde şiddet daha çok maddi açıdan yetersizlik, yoksulluk, fakirlik, açlık, borçlanma, çalma, elindeki kaynakları doğru şekilde kullanamama, ekonomik açıdan

gerileme, elindeki kaynakları kaybetme, kendinden üst kişilerle işe girme gibi konular etrafında toplanmıştır. Sözel/psikolojik şiddet ise en sık rastlanan, ama kişinin bedensel bütünlüğüne karşı yapılmadığı için en az fark edilen şiddet türüdür. Bahse konu olan tüm şiddet türleri, içerisinde psikolojik şiddet barındırmaktadır. Atasözlerinde sözel/psikolojik şiddet kınama, ayıplama, aşağılama, kötü söz, hakaret, küçük görme, ezme, baskı, dert, dışlama, korkma, sinirlenme, öfke, birikme, dövünme gibi farklı şekillerde karşımıza çıkmaktadır. İncelenen atasözlerinde en küçük kısmı, cinsel şiddet içeren atasözleri oluşturmaktadır. Cinsel şiddet içeren atasözlerinin az sayıda olması toplumun cinsellik konusuna tabu olarak bakması, mahrem ve önemli olarak görmesinden kaynaklı olabilir. İncelenen atasözlerinde cinsel şiddet daha çok kadına yönelik olmakta ve namus ekseninde etrafında dönmektedir.

1.1. Fiziksel Şiddet İçeren Atasözleri

Fiziksel şiddet içeren atasözleri çalışmanın en kapsamlı bölümlerinden birini oluşturmaktadır. İncelemesini yaptığımız 62 atasözünün 17 tanesi fiziksel şiddet içeren atasözlerinden oluşmaktadır. Çalışmamızda 6, 10, 17, 19, 21, 22, 26, 34, 35, 36, 41, 43, 54, 56, 59, 61, 62 numaralı atasözleri fiziksel şiddet içermektedir. Fiziksel şiddet içeren atasözlerinde şiddet sırasıyla 6. atasözünde “yiğitlik vurmakla” ifadesiyle öldürme; 10. atasözünde “bastığı yavru” ifadesiyle dövme; 17. atasözünde “cellat keser” ifadesiyle öldürme; 19. atasözünde “vur yatır” ifadesiyle dövme; 21. atasözünde “kulağı kuyruğu olmaz” ifadesiyle yaralanma, dayak yeme; 22. atasözünde “ölümü yakındır” ifadesiyle yaralanma – ölme; 26. atasözünde “dayak” ifadesiyle dövme; 34. atasözünde “sayısız dayak yer” ifadesiyle dövme, dayak yeme; 35. atasözünde “ölümü yakındır” ifadesiyle yaralanma, ölme; 36. atasözünde “kavga anda” ifadesiyle kavga etme, dövüşme; 41. atasözünde “çarpışma” ifadesiyle kavga etme, savaşıma; 43. atasözünde “öldürme, ölme” ifadeleriyle öldürme; 54. atasözünde “baş yitirir” ifadesiyle öldürme; 56. atasözünde “yerden yere çalma” ifadesiyle hırpalama, zorlama; 59. atasözünde “başını keserler” ifadesiyle öldürme; 61. atasözünde “küçükken ezilir” ifadesiyle ortadan kaldırma, öldürme; 62. atasözünde “ömrü az olur” ifadesiyle ölme şeklinde karşımıza çıkmaktadır.

1.2. Sözel/Psikolojik Şiddet İçeren Atasözleri

Çalışmamızın bu bölümünde önkoşul olarak kişinin bedensel bütünlüğüne dokunulmaması, fiziksel bir temas içermemesi ve kişiyi zihinsel olarak etkilemesi psikolojik ve sözel şiddeti birlikte ele almamıza olanak sağlamıştır. İncelemesini yaptığımız 62 atasözünün 16 tanesi sözel/psikolojik şiddet içeren atasözlerinden oluşmaktadır. Çalışmamızda sözel/psikolojik şiddet içeren atasözleri 2, 5, 7, 9, 11, 15, 30, 32, 37, 38, 45, 46, 50, 51, 52, 58 numaralı atasözleridir. Sözel/psikolojik şiddet içeren atasözlerinde şiddet sırasıyla 2. atasözünde “herkes tükürür” ifadesiyle kınama, ayıplama; 5. atasözünde “dert yer” ifadesiyle zihinsel sıkıntı; 7. atasözünde “ah alan” ifadesiyle korku; 9. atasözünde “yarmayla” ifadesiyle dış dünyanın zorlukları; 11. atasözünde “ad arınmaz” ifadesiyle toplumsal baskı; 15. atasözünde “tökezlenir” ifadesiyle korkma; 30. atasözünde “kovarlar” ifadesiyle dışlama, dışlanma; 32. atasözünde “kaçma, bayrak açma” ifadeleriyle çekememe, anlamama; 37. atasözünde “halayıktan kadın olmaz” ifadesiyle küçük görme, aşağılama; 38. atasözünde “halayık kırarsa ceza” ifadesiyle toplumsal statü farkı; 45. atasözünde “keskin sirke” ifadesiyle öfke; 46. atasözünde “teneşir paklar” ifadesiyle dışlama; 50. atasözünde “küp – düp der” ifadeleriyle kötü söz, hakaret; 51. atasözünde “mazlumun ahı” ifadesiyle çekinme, korkma; 52. atasözünde “dövünsün” ifadesiyle üzüntü, pişmanlık; 58. atasözünde “üç kuruş – beş kuruş” ifadeleriyle küçük görme, hakaret şeklinde karşımıza çıkmaktadır.

1.3. Ekonomik Şiddet İçeren Atasözleri

Ekonomik şiddet içeren atasözleri daha çok yoksulluk, yoksullaşma ekseninde toplanmakta ve kişiye maddi açıdan uyarı niteliğinde öğüt vermektedir. İncelemesini yaptığımız 62 atasözünün 12 tanesi ekonomik şiddet içeren atasözlerinden oluşmaktadır. Çalışmamızda ekonomik şiddet içeren atasözleri 13, 14, 16, 18, 20, 24, 28, 42, 44, 55, 57, 60 numaralı atasözleridir. Ekonomik şiddet içeren atasözlerinde şiddet sırasıyla 13. atasözünde “borç etme, ahır satma” ifadeleriyle mal kaybı; 14. atasözünde “aylık kaç” ifadesiyle yoksulluk, fakirlik; 16. atasözünde “ev yıkar” ifadesiyle ekonomik kaynakları doğru kullanamama; 18. atasözünde “çuvaldız – biz” ifadeleriyle maddi açıdan zayıflama; 20. atasözünde “borç” ifadesiyle ekonomik

sıkıntı; 24. atasözünde “çarık yırtılma” ifadesiyle eskime, kullanılamayacak duruma gelme; 28. atasözünde “kulaktan olma” ifadesiyle iflas etme; 42. atasözünde “torba takar” ifadesiyle dilenecek duruma düşme; 44. atasözünde “ya saçı ya sakalı” ifadesiyle elindekinden olma; 55. atasözünde “kurt kapar” ifadesiyle zarara uğrama; 57. atasözünde “yoğunu götüne gider” ifadesiyle elindekini kaybetme, zarara uğrama; 60. atasözünde “yok evi” ifadesiyle fakirlik, yoksulluk şeklinde karşımıza çıkmaktadır.

1.4. Cinsel Şiddet İçeren Atasözleri

Cinsel şiddet içeren atasözleri çalışmamızın en küçük bölümünü oluşturmaktadır. Türk toplumu deneyimlerini, yaşayışlarını, gözlem ve tecrübelerini atasözlerine aktardığı gibi cinsellik ile ilgili gözlem ve deneyimlerini de atasözlerine aktarmıştır. Ömer Asım Aksoy, “*Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü I*” adlı eserinde argo, küfür, cinsellik ve cinsel şiddet konularındaki atasözlerini sınırlı sayıda kullanmıştır. İncelememizde cinsel şiddet içeren 2 adet atasözü tespit edilmiştir. Bu atasözleri 29 ve 40 numaralı atasözleridir. Kadını hedef gösteren ve namus eksenini etrafında oluşturulan bu atasözlerinde cinsel şiddet, 29. atasözünde “kuyruk sallama” ifadesiyle istek gösterme, yüz verme; 40. atasözünde “kahpe –öpme” ifadeleriyle küçültme, hafif gösterme şeklinde karşımıza çıkmaktadır. 40. atasözünde ayrıca kadına karşı kullanılan kahpe kelimesi sözel şiddet içermektedir ve kadına karşı toplumsal bir baskı oluşturmaktadır. Atasözündeki temel amaç cinsel şiddeti vurgulamaktır. Bu sebeple atasözü, incelememizde bu başlık altında değerlendirilmiştir.

1.5. Hem Fiziksel Şiddet Hem Sözel/Psikolojik Şiddet İçeren Atasözleri

Çalışmamızda tek şiddet içeren atasözlerinin yanı sıra birden fazla şiddet içeren atasözleri de bulunmaktadır. İncelemesini yaptığımız 62 atasözünün 10 tanesi hem fiziksel hem sözel/psikolojik şiddet içermektedir. 8, 12, 25, 27, 31, 33, 39, 47, 49 ve 53 numaralı atasözleri hem fiziksel hem sözel/psikolojik şiddet içermektedir. 8. atasözünde “herkes biner” ifadesi hem baskılama, ezme hem de dövme, hırpalama gibi anlamlara karşılık gelmektedir. 12. atasözünde “kızdırma” ifadesi öfkelenme

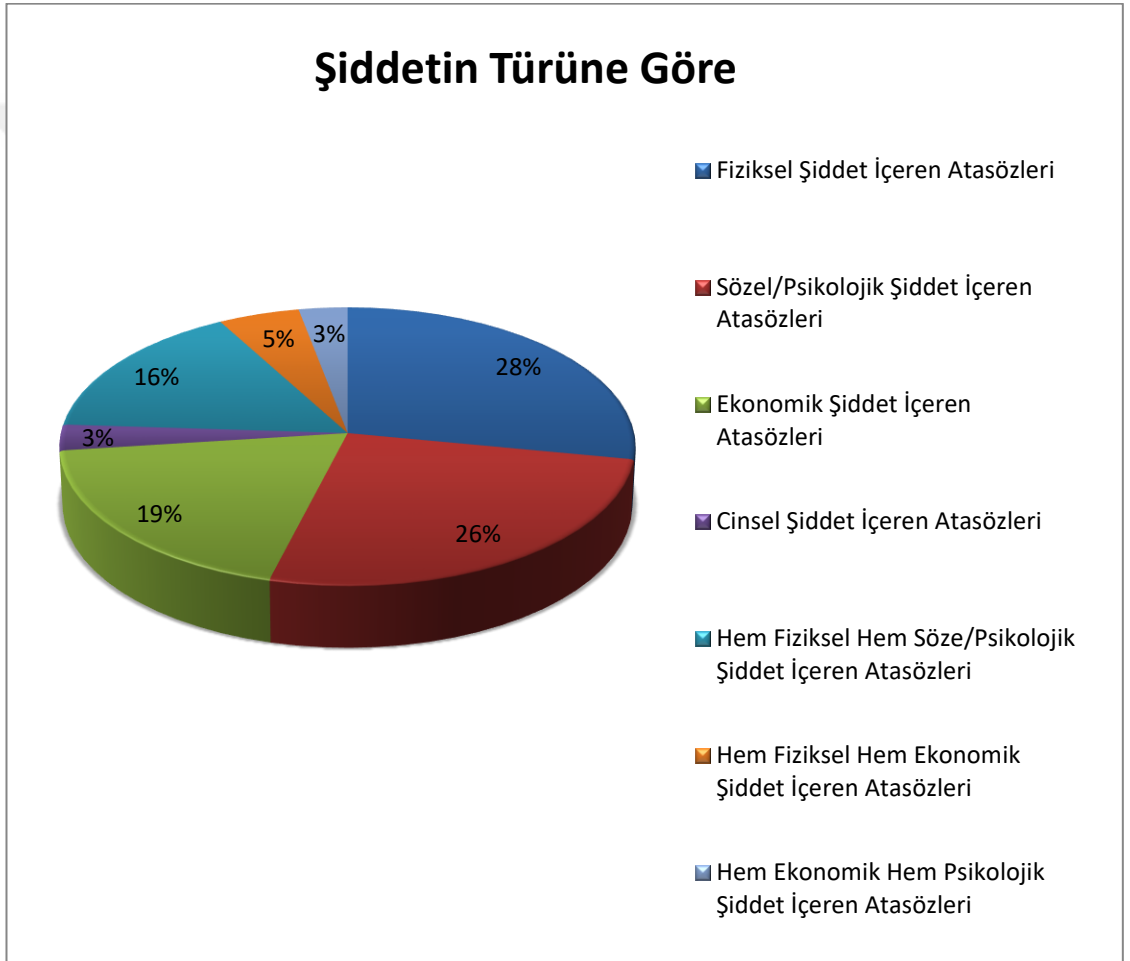
anlamında kullanılması sebebiyle psikolojik şiddet, “sokma” ifadesi ise saldırma, vurma anlamına karşılık gelmesi sebebiyle fiziksel şiddetle ilişkilendirilmektedir. 25. atasözünde “Çingene” ifadesi küçük düşürücü söz, hakaret anlamında kullanılmaktadır ve sözel şiddet ile ilişkilendirilmektedir; “babasını asma” ifadesi öldürme anlamında kullanıldığından bu ifade, fiziksel şiddet içermektedir. 27. atasözünde “taş atma” ifadesi sınırlendirme, öfkelenendirme anlamında kullanılmaktadır ve psikolojik şiddet içermektedir; “baş yarma” ifadesi yaralama anlamına gelmesi sebebiyle fiziksel şiddet ile ilişkilendirilmektedir. 31. atasözünde “el elden üstün” ifadesi fiziksel şiddeti, “dil dilden üstün” ifadesi ise sözel şiddeti çağrıştırmaktadır. 33. atasözünde “bıçak yarası” ifadesi yaralama anlamında kullanılmakta ve fiziksel şiddet içermektedir; “dil yarası” ifadesi ise hakaret, kötü söz gibi anlamları çağrıştırmaması sebebiyle sözel şiddet ile ilişkilendirilmektedir. 39. atasözü “dirgen yeme” ifadesiyle fiziksel şiddeti, “unutmaz” ifadesiyle psikolojik şiddeti işaret etmektedir. 47. atasözünde “dövme” ifadesi fiziksel şiddet, “dizini dövme” çok üzölmek anlamına gelmesi sebebiyle psikolojik şiddet içermektedir. 49. atasözünde “kötü söyleme” sözel şiddet, “ağı katma” zehirleme anlamına gelmekte ve fiziksel şiddet içermektedir. 53. atasözünde ise “erde gerek” kadına yapılan evlilik baskısı olarak ele alındığında psikolojik şiddet içermektedir; “yerde gerek” ifadesi ise öldürme anlamına gelmekte ve fiziksel şiddet içermektedir.

1.6. Hem Fiziksel Şiddet Hem Ekonomik Şiddet İören Atasözleri

İncelemesini yaptığımız 62 atasözünün 3 tanesi hem fiziksel şiddet hem ekonomik şiddet içermektedir. Bu atasözleri 1, 3, 23 numaralı atasözleridir. 1. atasözünde kişinin “aç” olması ekonomik şiddet, “elini kora sokması” fiziksel şiddet içermektedir. 3. atasözünde “açlık” tekrardan ekonomik şiddet olarak karşımıza çıkmaktadır; “yavru yeme” ifadesi ise kavga etmekten adam öldürmeye kadar gidebilecek fiziksel şiddeti işaret etmektedir. 23. atasözünde “maldan ederler” ifadesi ekonomik şiddet, “candan ederler” ifadesi ise fiziksel şiddet içermektedir.

1.7. Hem Ekonomik Hem Sözel/Psikolojik Şiddet İçeren Atasözleri

İncelemesini yaptığımız 62 atasözünün 2 tanesini hem ekonomik şiddet hem psikolojik şiddet içeren atasözleri oluşturmaktadır. Bu atasözleri 4 ve 48 numaralı atasözleridir. 4. atasözünde “züğürt ola” ifadesi fakirlik, yoksulluk anlamına gelmekte ve kişinin ekonomik şiddet içerisinde olduğunu göstermektedir; atasözünde yoksul kişiye değersiz gözüyle bakılması psikolojik şiddetle ilişkilendirilmektedir. 48. atasözünde ise “birini kır” ifadesi ekonomik şiddet; kadının yaşadığı aldatılma, terk edilme korkusu ise psikolojik şiddet içermektedir.

Grafik 1: Şiddetin Türüne Göre

Çalışmamızda fiziksel şiddet 17, sözel/psikolojik şiddet 16, ekonomik şiddet 12, cinsel şiddet 2, hem fiziksel hem sözel/psikolojik şiddet 10, hem fiziksel hem ekonomik şiddet 3, hem ekonomik hem sözel/psikolojik şiddet 2 adet olmak üzere

toplamda 62 adet atasözü incelenmiştir. İncelediğimiz atasözlerinde Türk toplumunun genelde hangi tür şiddeti uyguladığı ve/veya hangi tür şiddete maruz kaldığı yukarıdaki grafikte gösterilmeye çalışılmıştır.

2. Şiddet İçeren Atasözlerinin Muhataba Göre Sınıflandırılması

İncelediğimiz atasözlerinde şiddetin muhatabı konusunda benzerlikler karşımıza çıkmaktadır. Şiddet içeren atasözleri bu bölümde 3 başlık altında sınıflandırılmıştır ve bu başlıklar şiddetin kişinin kendisine dönük olduğu atasözleri, kişinin şiddeti başka bir kişiye uyguladığı atasözleri ve kişinin topluma veya toplumun kişiye şiddet uyguladığı atasözleri olarak ayrılmıştır.

2.1. Şiddetin Kişinin Kendisine Dönük Olduğu Atasözleri

Atasözlerinde şiddetin yönü değişkenlik göstermekte ve bazı durumlarda kişinin şiddeti -istemeden de olsa- kendisine dönük şekilde karşımıza çıkmaktadır. İncelemesini yaptığımız 62 atasözünün 17'si kişinin kendisine dönük şiddet içerdiği atasözüne örnektir. Bu atasözlerinde şiddet ekonomik, fiziksel ve sözel/psikolojik kaynaklı olmak üzere üç şekilde karşımıza çıkmaktadır. Şiddetin kişinin kendisine dönük olduğu ekonomik kaynaklı atasözlerinde şiddet borç etme, mal kaybetme, gereksiz gösterilen çaba, tek başına veya kendinden üst kişilerle işe girme, fakirlik ve fakirleşme olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu atasözleri 13, 14, 18, 20, 24, 28, 42, 55, 57 ve 60 numaralı atasözleridir. Şiddetin kişinin kendisine dönük olduğu fiziksel kaynaklı atasözlerinde şiddet canını yakma ve ölümüne sebep olma olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu atasözleri 1 ve 23 numaralı atasözleridir. Şiddetin kişinin kendisine dönük olduğu sözel/psikolojik kaynaklı atasözlerinde şiddet kişisel sıkıntı, korku ve öfke olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu atasözleri ise 5, 7, 45, 51 ve 52 numaralı atasözleridir.

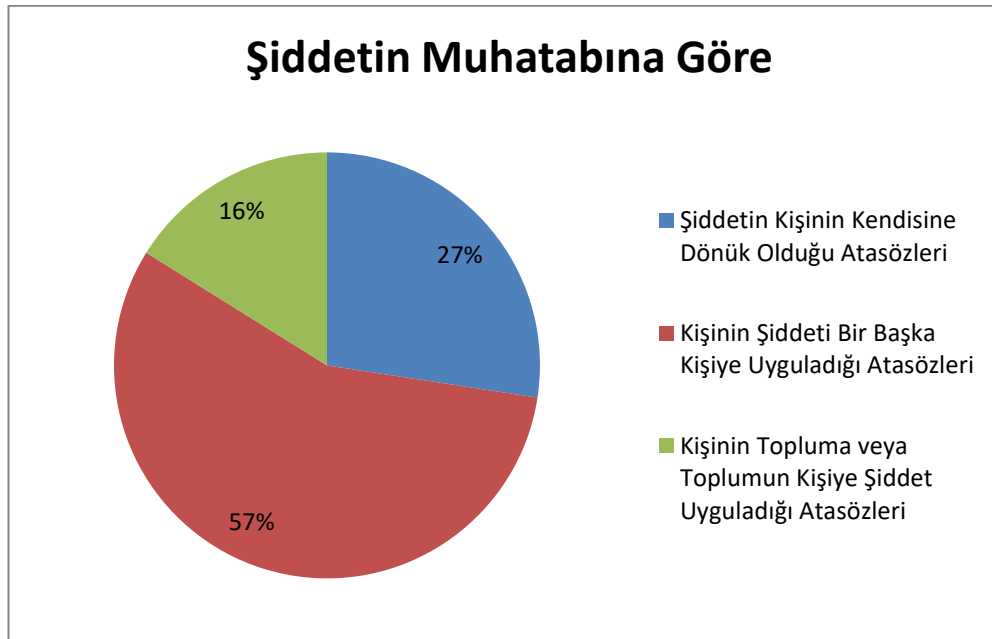
2.2. Kişinin Şiddeti Bir Başka Kişiye Uyguladığı Atasözleri

İncelemesini yaptığımız 62 atasözünün 35'i kişinin şiddeti bir başka kişiye uyguladığı atasözüne örnektir. Bu atasözlerinde şiddet fiziksel, sözel/psikolojik,

ekonomik kaynaklı olmak üzere üç şekilde karşımıza çıkmaktadır. Kişinin şiddeti bir başka kişiye uyguladığı fiziksel kaynaklı atasözlerinde şiddet hırpalama, kavga etme, dövme, yaralama, zehirleme, öldürme olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu atasözleri 3, 6, 10, 12, 17, 19, 21, 25, 26, 27, 31, 33, 35, 36, 39, 41, 43, 47, 49, 53, 54, 56, 59, 61 ve 62 numaralı atasözleridir. Kişinin şiddeti bir başka kişiye uyguladığı sözel/psikolojik kaynaklı atasözlerinde şiddet korkutma, küçük düşürücü söz söyleme, hakaret etme, küçük görme olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu atasözleri 15, 31, 32, 33, 34, 37, 38, 49, 50 ve 58 numaralı atasözleridir. Kişinin şiddeti bir başka kişiye uyguladığı ekonomik kaynaklı atasözlerinde şiddet maddi kaynakları iyi kullanamama, kefil olma, isteyerek zarara uğratma şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Bu atasözleri 16, 44 ve 48 numaralı atasözleridir.

2.3. Kişinin Topluma veya Toplumun Kişiyeye Şiddet Uyguladığı Atasözleri

İncelemesini yaptığımız 62 atasözünün 10'u kişinin topluma veya toplumun kişiye şiddet uyguladığı atasözlerine örnektir. Bu atasözlerinde şiddet, toplumun uygun bulmadığı, yanlış gördüğü bir olay üzerine veya toplumun törel, ahlaki değerlerine bir saygısızlık baş gösterdiğinde karşımıza çıkmaktadır. Bu atasözleri 2, 4, 8, 9, 11, 22, 29, 30, 40 ve 46 numaralı atasözleridir.

Grafik 2: Şiddetin Muhatabına Göre

İncelemesini yaptığımız 62 atasözünde şiddetin muhataba göre çok yönlülük gösterdiği atasözleri bulunmaktadır. Yaptığımız sınıflandırmada karışıklık oluşmaması adına atasözünde göze çarpan ilk şiddet ögesine göre atasözleri değerlendirilmiştir. Çalışmamızda şiddetin kişinin kendisine dönük olduğu 17 atasözü, kişinin bir başka kişiye şiddet uyguladığı 35 atasözü, kişinin topluma veya toplumun kişiye şiddet uyguladığı 10 atasözü bulunmaktadır. Yukarıdaki grafikte atasözlerinden hareketle Türk toplumunun şiddeti çoğunlukla bir başkasına uyguladığı görülmektedir. Bu durumun sebebi atasözlerinde şiddetin karşılıklılık ve sebep – sonuç ilişkisi içerisinde olmasından kaynaklanmaktadır. Kişinin topluma veya toplumun kişiye uyguladığı şiddet içeren atasözlerinde şiddet genellikle toplumun saygı duyduğu, önem verdiği, kutsal olarak atfettiği değerlere yönelik bir saldırı olduğunda baş göstermektedir. Bu tarz atasözleri grafiğin en düşük bölümünü oluşturmaktadır. Bu durumun sebebi, Türk toplumunun kutsala olan saygısı olarak yorumlanabilir.

3. Şiddet İçeren Atasözlerinin Kişide Bırakmış Olduğu Hasara Göre Sınıflandırılması

Bu bölümde şiddet içeren atasözleri görünür, örtük ve hem görünür hem örtük olmak üzere üç başlık altında sınıflandırmaya tabi tutulacaktır. İncelenen atasözlerinde uygulanan şiddet, bazı atasözlerinde örtük – dolaylı, bazı atasözlerinde doğrudan – görünür şekilde tezahür etmektedir. Birden fazla şiddet içeren bazı atasözlerinde ise hem doğrudan hem örtük şiddet birlikte kullanılmaktadır. Şiddetin görünür veya örtük olmasında dikkat edilen husus, kişinin bedensel, zihinsel, maddi veya cinsel bütünlüğüne yapılan hareketin dışarıdan bakıldığında fark edilir olup olmadığıdır.

3.1. Şiddetin Kişi Üzerinde Doğrudan/Görünür Hasar Bıraktığı Atasözleri

İncelemesini yaptığımız 62 atasözünün 33'ü şiddetin kişi üzerinde doğrudan/görünür hasar bıraktığı atasözleri sınıfına girmektedir. Sınıflandırmanın bu bölümünde dışarıdan bakıldığında kişi üzerinde oluşan hasarın fark edildiği veya kişi üzerinde

hasarın görünür olduğu atasözleri seçilmiştir. Ele alınan 33 atasözünün 20 tanesi fiziksel şiddet, 12 tanesi ekonomik şiddet, 1 tanesi de hem ekonomik hem fiziksel şiddet içeren atasözüdür. Şiddetin kişi üzerinde doğrudan/görünür hasar bıraktığı fiziksel şiddet içeren atasözleri 6, 10, 12, 17, 19, 21, 22, 26, 27, 34, 35, 36, 41, 43, 47, 54, 56, 59, 61 ve 62 numaralı atasözleridir. Şiddetin kişi üzerinde doğrudan/görünür hasar bıraktığı ekonomik şiddet içeren atasözleri 13, 14, 16, 18, 20, 24, 28, 42, 44, 55, 57 ve 60 numaralı atasözleridir. Kişi üzerinde bırakmış olduğu hasarın doğrudan/görünür olduğu 23 numaralı atasözünde ise hem ekonomik hem de fiziksel şiddet bulunmaktadır.

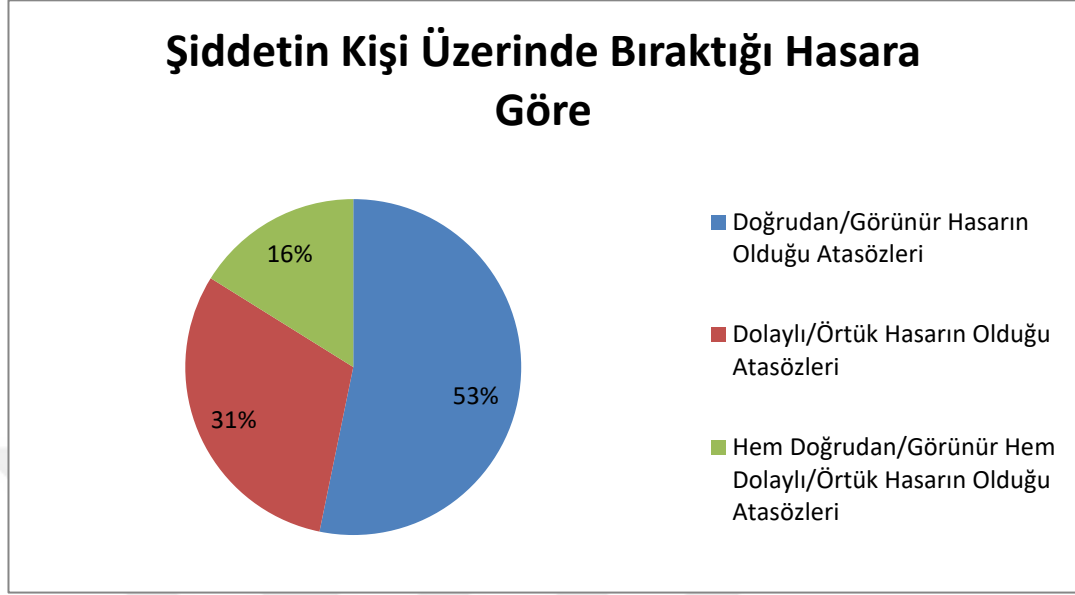
3.2. Şiddetin Kişi Üzerinde Dolaylı/Örtük Hasar Bıraktığı Atasözleri

İncelemesini yaptığımız 62 atasözünün 19'u şiddetin kişi üzerinde dolaylı/örtük hasar bıraktığı atasözleri sınıfına girmektedir. Sınıflandırmanın bu bölümünde dışarıdan bakıldığında kişi üzerinde oluşan hasarın fark edilmediği veya kişi üzerinde bıraktığı hasarın örtük olduğu atasözleri seçilmiştir. Ele alınan 19 atasözünün 16 tanesi sözel/psikolojik şiddet, 2 tanesi cinsel şiddet, 1 tane ise ekonomik şiddet içermektedir. Şiddetin kişi üzerinde dolaylı/örtük hasar bıraktığı sözel/psikolojik şiddet içeren atasözleri 2, 5, 7, 9, 11, 15, 30, 32, 37, 38, 45, 46, 50, 51, 52 ve 58 numaralı atasözleridir. Şiddetin kişi üzerinde dolaylı/örtük hasar bıraktığı cinsel şiddet içeren atasözleri 29 ve 40 numaralı atasözleridir. Şiddetin kişi üzerinde dolaylı/örtük hasar bıraktığı ekonomik şiddet içeren atasözü ise 4 numaralı atasözüdür.

3.3. Şiddetin Kişi Üzerinde Doğrudan/Görünür – Dolaylı/Örtük Hasar Bıraktığı Atasözleri

İncelemesini yaptığımız 62 atasözünün 10'u şiddetin kişi üzerinde hem doğrudan/görünür hem de dolaylı/örtük hasar bıraktığı atasözleri sınıfına girmektedir. Bu sınıflandırmanın sebebi incelemesini yaptığımız atasözlerinde birden fazla şiddet ögesinin bulunmasıdır. Şiddetin kişi üzerinde doğrudan/görünür – dolaylı/örtük hasar bıraktığı 8, 25, 31, 33, 35, 49, 53 numaralı atasözleri hem fiziksel şiddet hem sözel/psikolojik şiddet; 1, 3 numaralı atasözleri hem fiziksel şiddet hem

ekonomik şiddet; 48 numaralı atasözü ise hem sözel/psikolojik şiddet hem ekonomik şiddet içermektedir.

Grafik 3: Şiddetin Kişi Üzerinde Bıraktığı Hasara Göre

İncelemesini yaptığımız atasözlerinden hareketle yukarıda yapmış olduğumuz grafikte şiddet çoğunlukla görünür şekilde karşımıza çıkmaktadır. Görünür şiddet daha çok fiziksel boyutta kısmen de ekonomik boyuttadır. Ekonomik boyutta ortaya çıkan şiddet kişinin kendisine dönük şiddeti etrafında dönmektedir. Kişide görünür hasar bırakan şiddetin daha çok fiziksel boyutta ortaya çıkmasının sebebi, Türk toplumunun geçmişinde savaşçı bir millet oluşu, şiddetin sorun çözmedeki etkisi ve kişinin güç ve güçlü kavramlarıyla özdeşleşmesi şeklinde yorumlanabilir. Atasözlerinden hareketle Türk toplumu ahlaki bütünlüğüne zarar veren bir durumla karşılaştığında, olay veya durumda kendisini haklı gördüğünde ya da olay veya durum karşısında kişinin şiddeti hak ettiğini düşündüğünde görünür şiddete başvurmaktadır. Dolaylı yoldan kişide hasar bırakan şiddette ise şiddet çoğunlukla hakaret düzeyinde olmakta veya kısmen aşağılama ve küçümseme içermektedir.

Bu sınıflandırmanın dışında atasözlerinde dikkati çeken birkaç husus göze çarpmaktadır. Dikkati çeken bu hususlar atasözlerinin tümünü kapsamamakla birlikte Türk toplumunun şiddet paradigmaları hakkında bizlere ipucu vermektedir. İncelemesini yaptığımız atasözlerinde şiddeti meşrulaştırmak amacıyla

güzellemesinin yapıldığı, ilahi tabanlı şiddetin var olduğu, şiddetin karşılıklılık ilişkisi barındırdığı ve şiddetin bir başka şiddete sebep olduğu atasözleri bulunmaktadır.

Şiddetin karşılıklılık ilişkisi içerisinde olduğu atasözlerinde kişinin şiddet uygulamasının sebebi daha önce gördüğü bir şiddetten ileri gelmektedir. Karşılıklı şiddet içeren atasözlerinde şiddet, kişi – kişi, kişi – toplum, toplum – toplum arasında cereyan etmektedir. Açıklamanın daha iyi kavranması amacıyla “Deliye taş atma, başını yarar.” atasözü örnek verilebilir. “Deli – taş atan” arasında şiddet açısından bir karşılıklılık ilişkisi bulunmaktadır. Atasözlerinde şiddetin karşılıklılık ilişkisi içerisinde bulunduğu 13 atasözü tespit edilmiştir. Bu atasözleri 2, 12, 21, 22, 27, 31, 32, 41, 43, 46, 49, 50 ve 62 numaralı atasözleridir.

Şiddetin bir başka şiddete sebep olduğu atasözlerinde ise kişinin yaşamış olduğu veya kişiye uygulanan şiddetin kişide bıraktığı hasar veya şiddetin yön değiştirmesi dikkate alınmaktadır. Bu atasözlerinde şiddete karşılıklılık söz konusu değildir. Açıklamanın daha iyi kavranması amacıyla “Aç elini kora sokar.” atasözü örnek verilebilir. Ekonomik şiddet olarak ele aldığımız “açlık” durumunu gidermek için özne, “elini kora sokma” eylemiyle bir başka şiddete yönelmektedir. Atasözlerinde şiddetin bir başka şiddete sebep olduğu 8 atasözü tespit edilmiştir. Bu atasözleri 1, 3, 4, 13, 15, 39, 48 ve 53 numaralı atasözleridir.

Şiddeti meşrulaştırmak amacıyla güzellemesinin yapıldığı atasözlerinde şiddetin güç ve güçlü kavramlarını içerisinde barındırması, eğitici – öğretici özelliğinin bulunması ve uygulanması gerektiğinin düşünülmesi ve kişinin uyguladığı bu şiddeti haklı bir sebebe dayandırması göze çarpan ilk husus olarak karşımıza çıkmaktadır. Açıklamanın daha iyi kavranması amacıyla “Ananın bastığı yavru incinmez.” atasözü örnek verilebilir. Bu atasözünde annenin uygulamış olduğu şiddet “incinmez” ifadesiyle yumuşatılmaya çalışılmaktadır. Şiddeti meşrulaştırmak amacıyla güzellemesinin yapıldığı 5 atasözü tespit edilmiştir. Bu atasözleri 6, 10, 26, 47 ve 56 numaralı atasözleri örnek verilebilir.

Atasözlerinin birkaçında şiddetin çözümü için Tanrı'ya başvurulduğu görülmekte ve cezanın Tanrısal kaynaklı olacağı düşünülmektedir. Şiddetin sebebi kişinin almış

olduğu “ah” veya kutsal değerlere yapmış olduğu saygısızlıktır. Bu atasözleri 7, 22 ve 51 numaralı atasözleridir.

4. Halkın Yaşayışındaki Etkisi

Birey içerisinde yaşadığı toplumun dilini, gelenek ve göreneklerini, tecrübelerini öğrenir ve o toplumun ürünü haline gelir. Dil insanların duygularını, düşüncelerini anlatmak için kullandıkları hareket, söz veya yazı aracılığıyla aktarılan işaretler, simgeler sistemidir (Köknel, 2013: 29). Türk toplumu yazıya geçmeden evvel önemli bir kültür aktarıcısı olan dili kalıp ifadelerle kullanmış; böylelikle geleneklerini, göreneklerini, toplumun tutum ve davranışlarını, ortak değerlerini gelecek kuşaklara aktarmıştır. Türk toplumunun kullandığı kalıp ifadelerin başında atasözleri gelmektedir. Halk tarafından söylenen, kendi içinde kapalı bir ifadesi olan, öğretici bir muhteva ve yüksek bir şekil taşıyan söze atasözü denir (Akün, 2006: 117). Atasözleri, sözlü gelenek içinde nesilden nesile geçerek yaşayan, anonim nitelikli yalın, manalı, anlatımları çok basit ve kolay olan kültür unsurlarıdır (Günindi Ersöz, 2015: 168).

Atasözü içinden çıktığı toplumun gelenek ve görenekleri, yaşayışları, tecrübeleri ve diğer birçok konuda gelecek kuşaklara bilgiler vermektedir ve önemli bir kültür aktarıcısıdır. Atasözünün gelecek kuşaklara aktardığı kültür unsurlarından birisi de şiddettir. Birey şiddeti çocuk yaşta öğrenmeye başlamaktadır. Kişi sosyalleşme evresinde ailesinden, çevresinden, ikili ilişkilerde bulunduğu arkadaşlarından birçok kültür unsurunu öğrendiği gibi şiddeti de öğrenmektedir.

Atasözlerinden hareketle Türk toplumunun şiddeti nasıl algıladığını ve hangi tür davranışları şiddet olarak gördüğünü tespit etmek mümkündür. Türk toplumunun şiddet algısının başında dayak ve benzeri fiziksel şiddet içeren hareketler gelmektedir. Günümüzde insan onuruna hakaret olarak görülen dayak, atasözlerinde daha çok sebep - sonuç ilişkisi bağlamında kullanılmakta veya dayanın eğitici, öğretici bir görev üstlendiği, kişinin iyiliği için yapıldığı varsayılarak meşrulaştırılmaktadır. “Bostana dadanan eşeğin kulağı, kuyruğu olmaz,” “Arı kızdıranı sokar,” “Fincancı katırını ürküten sayısız dayak yer.” gibi atasözleri dayanın sebep – sonuç ilişkisine dayandırıldığı atasözlerine örnek olarak

gösterilebilir. “Dayak cennetten çıkmıştır.”, “Kızını dövmeven dizini döver.”, “Tabak sevdiği deriyi yerden yere çarpar.” şeklindeki atasözleri dayağın kişinin iyiliği için yapıldığı veya eğitici, öğretici yanının olduğu atasözlerine örnektir. Atasözlerinde Türk toplumunun ikincil şiddet göstergesi olarak gördüğü unsurlar arasında kötü söz, hakaret, aşağılama, küçümseme, korkutma ve benzeri unsurlar gelmektedir. “Bıçak yarası onulur, dil yarası onulmaz.”, “Halayıktan kadın olmaz, gül ağacından odun olmaz.”, “Kötü söyleme eşine, ağı katar aşına.” gibi atasözleri kişi üzerinde baskı, yıldırma, korkutma, küçümseme, egemenlik altına alma gibi amaçlarla kullanılmaktadır.

Atasözleri aile, çevre, inanışlar, tabiat gibi konularda gelecek kuşaklara bilgiler aktardığı gibi Türk toplumunun ticaret, iş hayatı, ekonomik durumuyla ilgili de bilgiler aktarmaktadır. Ekonomik kaynaklı atasözlerinde kişinin ne yapması ne yapmaması gerektiği geçmişteki tecrübelerden faydalanarak ortaya konulmuştur. Atasözlerinde ekonomik şiddet daha çok elindekini kaybetme, yoksulluk ve yoksullaşma konuları etrafında toplanmakta ve kişinin verilen öğüdü dinlememesi sebebiyle ortaya çıkmaktadır. “Arpacıya borç eden ahırını tez satar.”, “Çabalama ile çarık yırtılır.”, “Sürüden ayrılanı kurt kapar” gibi atasözlerinde ekonomik şiddet kişinin atasözünde verilen öğüdü tutmamasından kaynaklanmaktadır.

Atasözlerine baktığımızda dikkati çeken bir husus cinsel şiddet içeren atasözlerinin azlığıdır. Bu atasözlerinin az olmasının sebebi Türk toplumunun namus, onur, şeref, haysiyet gibi manevi değerlere önem vermesi ile ilgilidir. Ayrıca cinsel şiddet içeren atasözleri, kadına karşı şiddet içermekte ve kadını suçlayıcı bir tavır taşımaktadır. Türk toplumunun hegemonik bir toplum oluşu ve erkeği ikili ilişkilerde üstün görmesi bu durumun sebebini oluşturmaktadır. “Hırsızlık bir ekmekten, kahpelik bir öpmekten.”, “Dişi köpek kuyruk sallamadıkça, erkek köpek ardına düşmez.” şeklindeki atasözlerinde kadın “geleneksel kadın imajının” dışına çıktığı için eleştirilmektedir.

Atasözlerinde şiddetin meşrulaştırıldığı, haklı görüldüğü bir diğer alan ise törel, ahlaki ve kutsal değerlere karşı uygulanan şiddette karşımıza çıkmaktadır. Türk toplumu toplumsal normlarına, maneviyatına, kutsal değerlerine bir yanı sıra veya hakarete bulunulduğunda şiddete başvurmadan çekinmemektedir. “Cami duvarına

işeyen itin ölümü yakındır.”, “Arık arınır, ad arınmaz.” gibi atasözleri toplumun kutsal değerlere, ahlaki normlara karşı yapılan yanlışlara vermiş olduğu tepkilerdir.

Atasözlerinden hareketle şiddetin halkın yaşayışındaki etkisine baktığımızda halka iç içe olduğu ve kültürel unsurların içinde harmanlandığı görülmektedir. Birey doğup büyüdüğü, yaşadığı toplumun gelenek ve göreneklerini, değerlerini, tutum ve davranışlarını gelecek kuşaklara aktardığı gibi Türk toplumunun şiddeti algılayış biçimini ve hangi tür davranışları şiddet olarak gördüğünü de gelecek kuşaklara aktarmaktadır.

SONUÇ

Kaynak olarak seçilen Ömer Asım Aksoy'un Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü I adlı çalışmasından 62 atasözü şiddet içermesi bakımından incelenmiş ve atasözlerinden hareketle Türk toplumunun şiddet algısı ortaya konulmaya çalışılmıştır. Önemli bir kültür aktarıcısı olan atasözleri şiddeti de geçmiş kuşaklardan günümüze taşımış ve bugünkü şiddet algımızın oluşmasında bize kaynaklık etmiştir. Birey yaşadığı coğrafyada ailesinden, çevresinden, gelenek ve göreneklerinden öğrendiklerini içselleştirmiş ve gelecek kuşaklara aktarmıştır. Atasözlerinde bireysellikten toplumsallığa doğru evrilen şiddet, toplum nazarında sürekli kullanılarak kişiye doğalmış gibi görünmeye başlamıştır. Çocuğun aileden, çevreden duyduğu şiddet içeren atasözleri, zihinsel dünyasında şekillenerek olağanlaşmış ve atasözlerinin tekrar tekrar kullanılması şiddeti sıradanlaştırmıştır.

Atasözlerinde şiddet farklı şekillerde karşımıza çıkmaktadır. İncelediğimiz atasözlerinin 17 tanesi fiziksel şiddet, 16 tanesi sözel/psikolojik şiddet, 12 tanesi ekonomik şiddet, 2 tanesi cinsel şiddet, 10 tanesi hem fiziksel hem sözel/psikolojik şiddet, 3 tanesi hem fiziksel hem ekonomik şiddet, 2 tanesi hem ekonomik hem sözel/psikolojik şiddet içermektedir. Türk toplumunun şiddet anlayışına baktığımızda daha çok fiziksel şiddet ve sözel/psikolojik şiddet uyguladığı ya da bu şiddet türlerine maruz kaldığı görülmektedir. Bu atasözlerinde şiddet rakibine karşı üstünlük sağlama, karşısındaki kişiye cevap verme, karşısındaki kişiyi cezalandırma ekseninde dönmektedir. Bu bakımdan şiddet kişiler arası özelliğinin yanında sebep – sonuç ilişkisi bağlamında ortaya çıkmaktadır. İnsan diğer canlılar arasında şiddeti hiçbir sebep yokken kullanan tek varlıktır. Ancak incelemesini yaptığımız Türk atasözlerinde şiddet ya kişiler arası ortaya çıkmakta ya da kişinin yaptığı bir yanlışa cevaben yapılmaktadır. Ayrıca bu atasözlerinde kişi, şiddeti hak etmiş olarak görülmekte ve gösterilmektedir. Birkaç örnek dışında (Alçacık eşeğe herkes biner.) atasözlerinde şiddet sebepsiz yere uygulanmamıştır.

İncelediğimiz atasözlerinde dikkati çeken bir diğer husus Türk toplumunun kökenine, Türk toplumunun şekillendirdiği, biçimlendirdiği ve bugüne getirdiği toplumsal normlara, genel ahlak kurallarına ve kutsal saydığı değerlere karşı saldırı, hakaret ve benzeri bir girişim olduğunda şiddet haklı gösterilmekte ve doğal

karşılanmaktadır. Bu atasözlerinde şiddet toplumsal yaşamın bir parçası olarak görülmekte ve kişiler şiddetle cezalandırılmaktadır. Toplumsal normların dışına çıkılan atasözlerinde uygulanan şiddetin yanı sıra, kişinin ilahi tabanlı bir ceza şiddetine de maruz kalacağı düşünülmektedir.

İncelemesini yaptığımız atasözlerinde şiddet çoğu zaman eğitici – öğretici yanı olduğu varsayılarak veya uygulanan şiddeti örtbas etmek amacıyla haklı gösterilmiş ve meşrulaştırılmıştır. Uygulanan şiddet kişinin çatışmaları çözmesini, sözünün dinlenmesini kolaylaştırmış, kişiye otoriter bir güç olma özelliği kazandırmıştır. Şiddetin bu ve benzeri olumlu yanları Türk toplumunun şiddete meyletmesini ve şiddete başvurmasını kolaylaştırmıştır.

Ataerkil yapıya sahip Türk toplumu erkeklik özelliklerini, savaşçı/asker olmayı, silah kullanma becerisini yüceltmış ve bu tutumu atasözlerine de yansımıştır. Türk coğrafyasının hegemonik erkeklik özelliklerini ön plana çıkarmış olması, çocukların kahramanlık, yiğitlik, güç ve güçlü gibi kavramlarla özdeşleşme çabası içerisine girmelerine veya bu kavramlara hayranlıkla bakmalarına sebep olmaktadır. Çocuğun gelişmekte olan beyni bu kavramların içerisinde var olan şiddet eylemlerini görememekte ve bu durum şiddetin gelecek kuşaklara aktarılmasını kolaylaştırmaktadır. Atasözlerinin yanında diğer kültür unsurlarında da (destan, efsane, masal, hikâye vb.) bu kavramların olumlu yanını gören çocuk, toplum tarafından saygı göreceğini, sözünün dinleneceğini düşünmektedir. Sonuç olarak erkeklik özelliklerinin ön planda olduğu şiddet içeren atasözlerine baktığımızda Türk toplumu şiddeti doğal karşılamaktadır.

İncelemesini yaptığımız atasözlerinde dikkati çeken bir diğer husus, kadına yönelik olarak ortaya çıkan cinsel şiddetin sözel boyutta kaldığı ve bu atasözlerinde kadının bedensel bütünlüğüne dokunulmadığıdır. Bu durumun sebebini Türk toplumunun namus, şeref, haysiyet gibi kavramlara ehemmiyet vermesi, kutsal görmesi olarak ele alabiliriz. Ayrıca bu atasözlerinde şiddete maruz kalan kadınlar “geleneksel kadın imajı”nın dışına çıkmış olarak tasvir edilmekte ve uygulanan şiddet haklı gösterilmektedir. Kadının bir kişiye istek göstermesi, bir kişiyi öpmesi gibi cinsel – insani- duygularını dışavurumu hegemonik erkek toplumlarında yanlış karşılanmaktadır. Hegemonik toplumlarda erkek, kadının cinselliğini kontrol etmek

istemektedir. Geçmiş dönemlerde hegemonik erkeklik içerisinde sıkışmış olan kadın erkeğin uyguladığı her türlü şiddeti sevgisinin bir tezahürü olarak görmekte ve “kocam değil mi sever de dver de”, “kadının yeri kocasının yanındır” gibi sylemlerle desteklemekteydiler. Günümüzde kadının sosyal hayata katılımının artması sebebiyle azalan bu tutum hala daha varlığını sürdürmektedir.

İncelemesini yaptığımız atasözlerinde şiddet genellikle eril bir dille ortaya konmuştur ve eril dille oluşturulan atasözlerinde şiddet genellikle fiziksel boyutta karşımıza çıkmaktadır. Dişil dilde ortaya konulan atasözlerinde şiddet genellikle dolaylı yoldan sözel/psikolojik, iğneleyici, örtük şekillerde karşımıza çıkmaktadır.

İncelemesini yaptığımız şiddet içeren atasözlerinden hareketle daha çok hangi tür şiddete başvurulduğu; Türk toplumunun kalıplaşmış şiddet algısı ve şiddet pratikleri ortaya konulmuştur. Atasözlerinde şiddet çoğunlukla karşılıklılık ilişkisi içerisinde ortaya çıkmakta ve kişi herhangi bir sebep yokken işkence düzeyince şiddet uygulamamaktadır. şiddetin sorun çözmedeki başarısı, g ve güçlü gibi olumlu kavramlarla özdeşleşmesi, erkeklik göstergesi oluşu şiddetin kavranıp kabul edilmesini kolaylaştırmıştır. Ayrıca atasözlerinde kadına yönelik şiddetin hegemonik toplumsal yapıdan ve ataerkil toplum düzeninden kaynaklandığı gözlemlenmiş ve atasözlerindeki eril – dişil şiddet dilinin nasıl tezahür ettiği ortaya konmuştur. Sonuç olarak Türk toplumu şiddeti yeri geldiğinde şiddeti hoşgörüyle karşılamış, ona göz yummuş, yeri geldiğinde şekillendirmiş, yeri geldiğinde zenilir kılmıştır. Atasözleri gelenek, görenek, inanış ve tecrübeleri gelecek kuşaklara aktardığı gibi Türk toplumunun şiddet algısının ve şiddet pratiklerinin gelecek kuşaklara aktarılmasında kullanılan önemli bir araç olarak karşımıza çıkmaktadır.

KAYNAKÇA

Akgöl, A., (2016) Atasözlerinde Mizahın İşlevi, Yayımlanmamış Yüksek Lisans tezi, MSKÜ, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Muğla.

Aksan, D. (1988). *Her Yönüyle Dil*. Ankara: TDK Yayınları.

Aksan, D. (1996). *Türkçenin Söz Varlığı*. Ankara: Engin Yayınevi.

Aksan, D. (2002). *Türkçenin Gücü*. İstanbul: Bilgi Yayınevi.

Aksoy, Ö. A. (2018). *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü I*. İstanbul: İnkılap Kitabevi.

Akün, Ö. F. (2006). Atalar Sözüne Dair Türklük Bilimi Araştırmaları, <http://dergipark.org.tr/tubar/issue/16960/177093> (Erişim: 12.11.2018)

Alptekin, A. B. (2011). Türk Halk Hikâyelerinde Atasözleri *Türk Dil Kurumu*, <http://www.tdk.gov.tr/images/css/TDD/2011s712/2011712alptekin.pdf> (Erişim: 15.10.2018)

Arendt, H. (2016). *Şiddet Üzerine*. (B. Peker, Çev.) İstanbul: İletişim Yayınları.

Arslan, F. (2017). Kültürel Miras Kapsamında Kaybolmaya Yüz Tutmuş Geleneksel Meslekler: Turgutlu Örneği *Studies Of The Ottoman Domain*, 7/13, s. 211 – 247.

Bağdatlı, S. (2002). *Hukuk Sözlüğü*. İstanbul: Derin Yayınları.

Başaran, U. (2013). Atasözlerinin Kalıpsallığı Üzerine *Turkish Studies*, s. 757 – 770.

Bayraktar, Z., (2010) Mizah Teorileri ve Mizah Teorilerine Göre Nasreddin Hoca Fıkralarının Tahlili, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Boratav, P. N. (1994). *100 Soruda Türk Folkloru*. İstanbul: Gerçek Yayınevi.

- Budak, S. (2003). *Psikoloji Sözlüğü*. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Büker, S. ve Eziler Kıran, A. (2004). *Reklamlarda Kadına Yönelik Şiddet*. İstanbul: Alan Yayıncılık.
- Çınar, A. (2013). *Değerler Felsefesi ve Psikoloji*. Bursa: Emin Yayınları.
- Çobanoğlu, Ö. (2004). *Türk Dünyası Ortak Atasözleri Sözlüğü*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.
- Deveci, Ü. ve Öztürk, A. (2012). “Tahir ile Zühre Hikâyesinde Aşk ve Şiddet” *Kültür ve Edebiyatta Cinsiyet, Cinsellik, Şiddet Sempozyumu, Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi, Ege Üniversitesi, İzmir*.
- Devellioğlu, F. (2010). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*. Ankara: Aydın Kitabevi.
- Eker, S. (2010). *Çağdaş Türk Dili*. Ankara: Grafiker Yayınları.
- Elçin, Ş. (2010). *Türk Halk Edebiyatı El Kitabı*. Ankara: Grafiker Yayınları.
- Ergil, D. (2001). Şiddetin Kültürel Kökenleri *Bilim ve Teknik*, 399, s. 40 – 41.
- Ergin, M. (1989). *Dede Korkut Kitabı*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basım Evi.
- Günindi Ersöz, A. (2015). Atasözlerinde ve Deyimlerde Kadına Yönelik Toplumsal Cinsiyet Rollerine *Gazi Türkiyat Türkoloji Araştırmaları Dergisi*. 1, 167 – 182. <http://dergipark.gov.tr/gaziturkiyat/issue/6719/90293> (Erişim: 12.02.2019)
- Han, B. C. (2016). *Şiddetin Topolojisi*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Haviland, W. A. (2008). *Kültürel Antropoloji*. İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- İnam, A. (2001). Şiddeti Anlamak *Bilim ve Teknik*, 399, s.46 – 47.
- Karabağ, İ. (2010). *Dil ve Şiddet*. İstanbul: İkaros Yayınları.
- Kaya, M. (2002, Mayıs). Türk Halk Anlatılarında Kadın *Toplumbilim*, 15, 49 – 54.
- Koyuncu, M. (2009). Osmanlı Devleti’nde Debağlar *Turkish Studies*, 4/8, s. 1749 – 1762.

- Köknel, Ö. (1996). *Bireysel ve Toplumsal Şiddet*. İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi.
- Köknel, Ö. (2013). *Şiddet Dili*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Kurşun, H., (2016) Medya ve Şiddet, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Maltepe Üniversitesi. *Sosyal Bilimler Enstitüsü*, İstanbul.
- Kuzay Demir, G. (2016). Atasözleri ve Deyimlerde Kan Kavramı *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, 41, s. 13 – 35.
- KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI. (2014), *Geçmişten Geleceğe Yaşayan Kültür Mirasımız, Türkiye Somut Olmayan Kültürel Miras Ulusal Envanteri*, (Editör: Solmaz Karabaşa), Ankara: Özyurt Matbaacılık.
- Michaud, Y. (1991). *Şiddet* (C. Muhtaroglu, Çev.) İstanbul: İletişim Yayınları.
- Memiş, E. (2015). Ekonomi ve Şiddet. Yarar (Ed.), *Şiddetin Cinsiyetli Yüzleri*. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Onan, B. (2011). Türk Atasözlerinde Dil Farkındalığı ve İşlevsel Dil Kullanımı *Milli Folklor*, 91, s. 91 – 100.
- Ong, W. J. (2010). *Sözlü ve Yazılı Kültür: Sözüün Teknolojileşmesi* (S. P. Banon Çev.), İstanbul: Metis Yayınları.
- Oskay, Ü. (2000), *XIX. Yüzyıldan Günümüze, Kitle İletişiminin Kültürel İşlevleri*. Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi Yayınevi.
- Oy, A. (1972). *Tarih Boyunca Türk Atasözleri*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Örnek, S. V. (1977). *Türk Halkbilimi*. Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Polat, O. (2017). Şiddet *Marmara Üniversitesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, s. 15 – 34. <http://dergipark.gov.tr/maruhad/issue/27591/290653> (Erişim: 06.04.2019)
- Psychologie Heute. (1998). Global Kimliğe Tepki: Şiddet (A. Elçi Çev.) *Cumhuriyet Dergisi*.
- Püsküllüoğlu, A. (1995). *Türkçe Sözlük*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Riches, D. (1989). Şiddet Olgusu. D. Riches (Ed.), *Antropolojik Açıdan Şiddet* (D. Hattatoğlu Çev.), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Sami, Ş. (1978). *Kamûs-i Türkî*. İstanbul: Çağrı Yayınları.

Seyyar, A. (2003). *Ahlak Terimleri Ansiklopedik Sözlük*. İstanbul: Beta Basım Yayım.

Tuğluk, M. E., (2012) Atasözlerinin Sınıflandırılması ve Yapısal Özellikleri, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Diyarbakır.

TÜRK DİL KURUMU. (1998). *Türkçe Sözlük (Cilt: I – II)*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basım Evi.

TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ. (2011). Çocuk Cinsiyeti Nedeniyle Kadın Üzerinde Oluşturulan Psikolojik Şiddet, Başlık Parası ve Geleneksel Evlilikler Hakkında Komisyon Raporu, *TBMM*, Ankara: TBMM Basımevi.

TÜRKİYE DİYANET VAKFI. (2004). *İslam Ansiklopedisi (Cilt: 29)*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayın Matbaacılık ve Ticaret İşletmesi.

Ünlü, A. (2007). Şiddete Gülmek: Geleneksel Türk Tiyatrosu'nda Şiddet ve Mizah *Tiyatro Araştırmaları Dergisi*, s. 27-41.

Ünsal, A. (1996). Genişletilmiş Bir Şiddet Tipolojisi *Cogito*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Yılmaz, A. (2001). Şiddetin Biyolojisi *Bilim ve Teknik*, 399, s. 42 – 45.

Zülal, A. (2001). Şiddet *Bilim ve Teknik*, 399, s. 34 -39.

DİZİN

A

Aç elini kora sokar	21
Açık göte herkes tükürür	21
Aç kurt yavrusunu yer	22
Adamın insanın kötüsü olmaz, meğer züğürt ola	23
Ağacı kurt insanı dert yer	24
Ağalık beylik vermekle, yiğitlik vurmakla(-dır)	24
Ah alan onmaz	25
Alçacık eşeğe herkes biner	26
Ana besler hurmayla, eloğlu karşılar yarmayla	27
Ananın bastığı yavru (civciv) incinmez (ölmez)	28
Arık arınır, ad arınmaz	29
Arı kızdıranı sokar	30
Arpacıya borç eden ahırını tez satar	30
Arnavut'a sormuşlar 'Cehenneme gider misin?' diye, 'Aylık kaç?' demiş	31
Arslan kükrerse atın ayağı tökezlenir	32
Avrat var ev yapar, avrat var ev yıkar	32

B

Bey buyurur, cellat keser	33
Bir evde iki kız, biri çuvaldız biri biz	34
Bir hatır, iki hatır, üçüncüde vur yatır	35
Borç yiğidin kamçısıdır	36
Bostana dadanan eşeğin kuyruğu, kulağı olmaz	36

C

Cami duvarına işeyen itin ölümü yakındır	37
Cömert derler maldan ederler, yiğit derler candan ederler	38

Ç

Çabalama ile çarık yırtılır	38
-----------------------------------	----

Çingeneye beylik vermişler, önce babasını asmış (kesmiş)..... 39

D

Dayak cennetten çıkmıştır..... 40

Deliye taş atma, başını yarar (başına taş yağdırır) 41

Deve boynuz ararken kulaktan olmuş 41

Dişi köpek kuyruğunu sallamayınca, erkek köpek ardına düşmez. 42

Doğru söyleyeni dokuz köyden kovarlar 43

E

El elden kalmaz, dil dilden kalmaz 43

Elti eltiden kaçar, görümceler bayrak açar..... 44

El (bıçak) yarası onulur (geçer), dil yarası onulmaz (geçmez) 45

F

Fincancı katırını ürküten sayısız dayak yer..... 45

G

Gem almayan atın ölümü yakındır 46

Güzel kanda, kavga anda..... 47

H

Halayıktan kadın olmaz, gül ağacından odun olmaz 47

Hanım kırarsa kaza, halayık kırarsa ceza 48

Harmanda dirgen (tırpan) yiyen sığa, yılına kadar acısını unutmaz 48

Hırsızlık bir ekmekten, kahpelik bir öpmekten..... 49

İ

İki testi çarpışınca biri kırılrsa biri de çatlar..... 50

İşine hor bakan (sanatını küçük gören) boynuna torba takar 51

K

Kabahat (suç) öldüründe değil, ölüdedir 51

Kefilin ya saçı ya sakalı	52
Keskin sirke küpüne (kabına) zarar(-dır)	52
Kırkıktan sonra azanı teneşir paklar	53
Kızımı dövmeyen dizini döver	54
Kocanın kabı ikiyse birini kır	55
Kötü söyleme eşine, ağı katar aşına	55
Küpe küp deyince küp adama düp der	56

M

Mazlumun ahı, yerde kalmaz (indirir şahı)	57
---	----

O

Oğlan doğuran övünsün, kız doğuran dövünsün	58
On beşindeki kız, ya erde gerek ya yerde	58

S

Söz var, iş bitirir; söz var, baş yitirir	59
Sürüden ayrılanı (ayrılan koyunu, kuzuyu) kurt kapar	60

T

Tabak sevdiği deriyi yerden yere çarpar	61
---	----

U

Ulularla havuç (keşir) ekenin yoğunu götüne gider	61
---	----

Ü

Üç kuruşluk eşegin beş kuruşluk sıpası olur	62
---	----

V

Vakitsiz öten horozun başını keserler	63
Var evi kerem evi, yok evi verem (elem) evi	64

Y

Yılanın başı küçükken ezilir 64

Yırtıcı (alıcı) kuşun ömrü az olur..... 65

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı: Cevdet ÖNGAY

Doğum Yeri: Nazilli

Doğum Yılı: 1991

Medeni Hali: Bekâr

EĞİTİM VE AKADEMİK BİLGİLER

Lise 2005 – 2009: Kuyucak Çok Programlı Anadolu Lisesi

Lisans 2010 – 2014: Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi

Y. Lisans 2016 – 2019: Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı
Anabilim Dalı

Yabancı Dil: İngilizce

İLETİŞİM BİLGİLERİ

E-Posta: cevdetongay@gmail.com